

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Lukáš Vokřínek

Jednání o míru na konci třicetileté války

Peace negotiations at the end of the Thirty Years' War

Praha 2016

Vedoucí práce: Doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce doc. Františku Stellnerovi za celkové vedení, vstřícnost a cenné rady a dále své rodině za to, že trpělivě snášela mé pracovní vytížení a podporovala mě.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. srpna 2016

podpis

Klíčová slova

17. století; první polovina 17. století; Třicetiletá válka; švédské vojenské operace, 1643/45-1648; Vestfálský mírový kongres; Vestfálský mír

Keywords:

17th century; The first half of the 17th century; Thirty Years' War; Swedish military campaigns, 1643/45-1648; The Congress of Westphalia; The Peace of Westphalia

Abstrakt:

Práce se soustředí na problematiku vestfálských mírových jednání na konci třicetileté války s cílem zjistit, do jaké míry je ovlivnila paralelně probíhající švédská vojenská tažení. V domácím prostředí jde přitom o návrat k širší analýze této významné dějinné události ústící do Vestfálského míru v roce 1648. V posledních letech ji totiž nebylo věnováno dostatek pozornosti, ačkoliv v zahraničí (typicky v Německu) její výzkum kontinuálně pokračuje s velkou intenzitou.

Struktura textu je následující. Autor se nejprve obrací k hlavním vývojovým rysům třicetileté války a následně rekapituluje cestu k vestfálským mírovým jednáním od prvních návrhů na konečné urovnání stále se protahujícího konfliktu po zahájení diplomatické činnosti na kongresu ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrückeru v (první) polovině čtyřicátých let 17. století. Následně pojednává o základních kongresových charakteristikách, mj. také o hlavních delegacích a jejich významných (či jen zajímavých) členech účastnících se jednání. Poté výklad pokračuje svou jádrovou částí, skládající se ze dvou kapitol. V první z nich jde o průběh mírových jednání v rovině analýzy jednotlivých hlavních řešených problémů ve vztahu ke konfliktu v římskoněmecké Říši a ve druhé o otázku vlivu paralelně s kongresem probíhajících švédských vojenských operací, které jsou v této kapitole shrnuty a rozšířeny.

V závěru autor poukazuje na vítěze a poražené ve třicetileté válce a vyhodnocuje stanovenou otázku. Výsledkem je v tomto ohledu zjištění, že švédská tažení nelze z různých důvodů přeceňovat, ačkoliv Švédsko bylo jedním z garantů míru.

Abstract:

The author analyses the Westphalian peace negotiations ending the Thirty Years War in order to find out to what extent it had influenced the parallel Swedish military campaigns. In the Czech Republic, it is the return of the broader analysis of this important historical event that led to the Peace of Westphalia in 1648. In recent years had not been given enough attention to these events, although abroad (typically in Germany) the research continues with greater intensity.

The structure of the text is following. At first the author pursues the main development features of the Thirty Years War and subsequently recapitulates the way to the Westphalian peace talks since the first proposals for a final settlement of the constantly prolonging conflict after the start of diplomatic activity at the congress in the Westphalian city of Münster and Osnabrück in the (first) half of the 1640s. Then discusses the basic characteristics of the congress, among others also key delegations and their significant (or just interesting) members participating in the negotiations. Thereafter, the text continues to its core section, consisting of two parts. The first of them is about the progress of the peace negotiations on the basis of analysis of each of the main discussing issues in relation to the conflict in the Holy Roman Empire and the second one deals with the question of influence the concurrently with the congress ongoing Swedish military operations which are in this chapter at the beginning summarized and then deepened.

In conclusion, the author points out winners and defeated in the Thirty Years War and primarily evaluates defined question. In this respect, Swedish military campaigns cannot be overestimated for various reasons despite the fact that Sweden was one of the guarantors of peace.

Obsah

Úvod	7
1. Třicetiletá válka: základní rysy válečného vývoje let 1618-1648	17
2. Cesta k Vestfálskému mírovému kongresu	28
a. Valdštejnův kalkul s celkovým mírem a plán jeho protitureckého tažení	28
b. Od projektu Kolínského kongresu k tzv. Hamburskému preliminárnímu míru (1636-1641)....	30
c. Nejistá cesta od tzv. Hamburského preliminárního míru k Vestfálskému mírovému kongresu (1641-1645).....	37
3. Vestfálský mírový kongres.....	41
a. Otázka data zahájení a hlavní fáze.....	41
b. Základní charakteristiky a technické záležitosti kongresu	41
c. Hlavní delegace, vybraní vyslanci a münsterští zprostředkovatelé	46
d. Vnější stránka kongresu a finanční otázky	53
e. Spory delegací o ceremoniální přednost	54
4. Jednání o Vestfálském míru (1643/45-1648)	57
a. Vývoj válečných a mírových cílů nejdůležitějších aktérů konfliktu v římsko-německé říši do doby zahájení podstatných politických jednání v roce 1645.....	57
b. Hlavní problémy a jejich řešení.....	71
c. Překonání poslední překážky k míru	86
5. Otázka vlivu švédských vojenských tažení na jednání o Vestfálském míru	88
a. Švédské vojenské operace v kongresových letech 1643/45-1648: shrnutí a rozšíření	88
b. Význam švédských vojenských operací pro kongresová jednání	92
6. Závěr	97
Bibliografie.	100

Úvod

Vestfálský mír z roku 1648, skládající se ze tří smluv, uzavřených ve vestfálských městech Osnabrücku a Münsteru, je jedním z pamětihodných momentů v dějinách (raně novověké) Evropy, neboť – kromě ukončení třicetileté války (a též osmdesátiletého nizozemského boje za nezávislost na Španělsku) – se stal symbolem pro „konec náboženských bojů v oblasti širší střední Evropy“¹ a „symbolický[m] mezník[em] ve vývoji moderního státu i v procesu konstituování moderního mezinárodního systému, který ve svých základních rysech přetrval až do vypuknutí první světové války“.² Cílem této diplomové práce je na jedné straně vytvoření celkového pojednání o okolnostech a politickém obsahu vestfálských mírových jednání konaných v letech 1643/45-1648 a na druhé straně analýza otázky (v obecné rovině), jakou roli při nich hrála současně probíhající švédská vojenská tažení. Švédsko patřilo mezi vítěze a garanty míru, a proto je možné se domnívat, že jeho tažení mírová jednání významně ovlivnila. Ověřit míru pravdivosti této teze je autorovým úkolem v této diplomové práci. Co se týče důvodů volby právě švédských tažení, jde o skutečnost, že tato tažení představovala z celkového pohledu počátek pozoruhodného fenoménu, tj. Balt přesahujícího mezinárodně-politického postavení Švédska, provázela je zarputilá bojová vytrvalost, a v neposlední řadě jsou autorovi „blízká“ s ohledem na jejich typické zaměření na středoevropský prostor – konkrétně tzv. Svatou říši římskou národa německého (dále jen jako „Říše“, případně „římskoněmecká Říše“).

Text diplomové práce je sepsán na podkladu analýzy odborné literatury a pramenů. Z celkového pohledu nejde o souvislý chronologický výklad, avšak v jednotlivostech, tj. v některých kapitolách, v nichž je to možné, a u jednotlivých hlavních problémů řešených při mírových jednáních, je chronologické uspořádání standardní součástí. Metod, jichž autor využívá, je několik. Jde o přímou metodu, spočívající ve zkoumání pramene, induktivní, tedy zobecňující, a progresivní, zaměřující se na vybírání událostí v čase a jejich posuzování s cílem vytvořit z daných posudků závěr. Tato posledně jmenovaná metoda je uplatněna při analýze zmíněné otázky, neboť autor nejprve vyhledává ve švédských vojenských taženích takové události, které považuje za významné pro ovlivnění mírových jednání, následně se je snaží

---

¹ Cit. dle HRBEK, Jiří. Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století. In: HRBEK, Jiří, Petr POLEHLA a Jan ZDICHYNEC (eds.). *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*. Ústí na Orlicí: Ořtis, 2008, s. 222. ISBN 978-80-7405-035-0. (Dále zkr. HRBEK, Postavení.)

² Cit. dle HRBEK, Postavení, 222.

posoudit na základě odborné literatury a pramenů a nakonec ze získaných poznatků sestavit závěr, jinými slovy vyjádřit se ke stanovené otázce.

Téma Vestfálského míru patří bezesporu mezi nejobtížnější s ohledem na jeho velkou komplexitu. Příslušná historiografie obsahuje zahlcující počet odborných textů, který nadále roste. Celkově jde o tisíce příspěvků, avšak tento počet je pochopitelný s ohledem na geografický záběr třicetileté války. S tímto geografickým rozptylem dějů a událostí vznikají další dvě významné obtíže: vyšší jazyková náročnost a značný počet, respektive široký rozptyl míst vydání odborné literatury. Posledně jmenovanou záležitost alespoň částečně usnadňuje pokročilá digitalizace tištěných zdrojů. Na internetu se můžeme setkat s volně dostupnými pracemi s datem vydání do počátku dvacátého století i četnými novými texty, i když co se těchto týče, s ohledem na autorská práva spíše v neúplné verzi v rovině vynechaných některých stránek nebo částí. V oblasti pramenů je situace obdobná, neboť velkým pomocníkem je zde výborná, více jak čtyřicetisvazková, ale stále ještě neukončená edice primárních zdrojů k vestfálským mírovým jednáním, totiž *Acta Pacis Westphalicae* – zkráceně APW.³

Naprostým základem pro zachycení dění v Říši, jež bude s ohledem na zaměření této práce v centru autorovy pozornosti, zatímco ostatní záležitosti – francouzsko-španělský a španělsko-nizozemský zápas – budou pojednány pouze okrajově (v případě nutnosti), je zcela pochopitelně německá historiografie, která také místy – avšak nezanedbatelně – zasahuje do tematických oblastí, jež rámec Říše výrazně přesahují, nebo dokonce stojí svým těžištěm mimo něj. Cenný příspěvkem je v tomto ohledu například studie o francouzské zahraniční politice od německé historičky Anuschky Tischer.⁴ Nejde ale samozřejmě jen o německý prostor. Důležité historiografické podněty pro reflexi událostí týkajících se prostoru Říše nabízí samozřejmě i badatelé z jiných zemí než německých, byť příslušných výsledků je pochopitelně méně (někdy

---

³ Rozcestník projektu zahrnující též odkaz na znění smluv: *Acta Pacis Westphalicae: apw* [online]. Bonn: Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte, 2014 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: www.pax-westphalica.de, resp. dostupné digitalizované svazky edice: *APW - Start* [online]. Zentrum für Historische Friedensforschung der Universität Bonn, 2014 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://apw.digitale-sammlungen.de/apweinf/static.html>. Bilance projektu v letech 1957-2011: Wie kam der Westfälische Frieden zustande? In: *Universität Bonn* [online]. Bonn: Uni Bonn, 2011 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <https://uni-bn.de/We14xiHNvf> K pokračování projektu po roce 2013: Willkommen am Zentrum für Historische Friedensforschung. *Universität Bonn* [online]. Bonn: Zentrum für Historische Friedensforschung der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, 2013 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <https://www.zhf.uni-bonn.de/>

⁴ TISCHER, Anuschka. *Französische Diplomatie und Diplomaten auf dem Westfälischen Friedenskongress: Aussenpolitik unter Richelieu und Mazarin*. Münster: Aschendorff, 1999. ISBN 34-020-5680-1. (Dále zkr. TISCHER, Französische Diplomatie.)

až překvapivě) než v případě tvorby „domácích“ německých vědců. Příkladem kvalitní zahraniční práce je kniha amerického historika Derecka Croxtona o Vestfálském míru.⁵

Struktura předkládané diplomové práce je následující. Autor nejprve rekapituluje hlavní vývojové rysy třicetileté války (1. kapitola) a následně přibližuje dlouhou cestu k vestfálským mírovým jednáním, a to od prvních návrhů na konečné urovnání stále se protahujícího konfliktu – zde je prvním řešeným tématem otázka mírových plánů Albrechta z Valdštejna z přelomu dvacátých a třicátých let – po zahájení diplomatické činnosti na kongresu ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku v (první) polovině čtyřicátých let 17. století (2. kapitola), čemuž předcházely různé další pokusy jak dosáhnout míru: papežský projekt kongresu v Kolíně nad Rýnem, císařova čtená separátní jednání a především jednání o hamburské preliminární mírové smlouvě, uzavřené na konci roku 1641 a připravující již vestfálský mírový kongres. Následně autor pojednává o základních kongresových charakteristikách jako otázkách přesného data zahájení a fází kongresu a také mj. o hlavních delegacích a jejich významných či jen zajímavých členech účastnících se jednání (3. kapitola). Poté výklad pokračuje svou jádrovou částí. Nejprve jde o vlastní průběh mírových jednání na podkladu analýzy jednotlivých hlavních řešených problémů (4. kapitola) ve vztahu ke konfliktu v římskoněmecké Říši (tj. s ohledem na zdejší švédskou účast a tedy obecně vzato mimo španělsko-nizozemská a španělsko-francouzská jednání) a poté o otázku vlivu paralelně s kongresem probíhajících švédských vojenských operací na jednání (5. kapitola), přičemž tyto operace jsou zde nejprve shrnuty a rozšířeny. Závěr (6. kapitola) je dvojitý: jednak jde o shrnutí výsledků kongresu, konkrétně vzato stanovení, kdo byl vítězem a kdo poraženým, jednak o autorovo vyjádření k analyzované otázce.

Jak bylo výše řečeno, tato diplomová práce je sepsána na základě analýzy odborné literatury a pramenů. Přitom musí autor na prvním místě poznamenat, že autor ze dvou důvodů rezignoval na práci s nevydanými prameny. První důvodem je nebývalá rozsáhlost tématu, druhým nadstandardní rozsah vydaných pramenů (k tomu dále).

Z hlediska primárních zdrojů, jež byly edičně vydány, představuje základní východisko této diplomové práce zmíněná edice APW. Jde sice o stále neukončený podnik, avšak jeho rozsah je i přes to velmi impozantní: přes čtyřicet obsáhlých svazků, doprovázených nadto vcelku podrobnými úvodními studiemi. Toto dílo, za nímž stojí univerzita v Bonnu, je bez

---

⁵ CROXTON, Derek. *Westphalia: the last Christian peace*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-1-137-33332-2. (Dále zkr. CROXTON, Westphalia.)

jakýchkoliv pochyb velmi reprezentativní, a to tím spíše, že přístup k drtivé většině svazků lze získat zdarma na internetu a navíc v nadstandardním interaktivním režimu. Obsah edice APW tvoří nepřehledné množství materiálů: typu instrukcí, korespondence (obojí prozatím z hlediska Francie, Švédska a císaře Svaté říše římské), deníků některých významných účastníků kongresu (jmenujme diária papežského nuncia Fabia Chigiho nebo císařského vyslance v Münsteru Isaaka Volmara) či protokolů (například porad městských rad konferenčních měst). Autor čerpá v práci z několika svazků.

Vedle APW, z čeho je stále velkým přínosem tuzemská edice pramenů (vesměs v podobě registů) z českých archivů, nazvaná *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*.⁶ V práci je využit sedmý svazek týkající se let 1643-1649.⁷ Jeho obsahem jsou dokumenty týkající se zejména vojenské situace habsburské monarchie v uvedených letech a vestfálských mírových jednání.

Jako další použitý zdroj je možno zmínit klasická Meiernova *Acta Pacis Westphalicae Publica: Westphälischer Friedenshandlungen und Geschichte*, jež jsou typově určitou obdobou, respektive předchůdcem APW z 18. století. Autor využil dílčí část prvního a pátého svazku.⁸

Nejdůležitější dokumenty týkající se třicetileté války a vestfálských mírových jednání předložil například německý historik Bernd Roeck v rámci čtvrtého svazku řady pramenů k německým dějinám *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*.⁹ Tato edice je použitelná spíše pro základní seznámení, čímž nicméně vyhovuje pro použití v kontextových částí práce.

V neposlední řadě lze uvést autorovo využití dvou dopisů papežského nuncia ve Vídni Carlo Caraffy sekretariátu kurie ohledně mírových plánů císařského vojevůdce Albrechta

---

⁶ O edici KOLLMANN, Josef. Josef Polišenský a edice Documenta Bohemica. In: ASOMURA, Tomoko, BARTEČEK, Ivo a Zdeněk ŠAMBERGER (eds.). *Ad honorem Josef Polišenský (1915-2001)*. V Olomouci: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2007, s. 187-196. ISBN 978-80-244-1646-5.

⁷ TOEGEL, Miroslav (ed.). *Documenta Bohemica Bellum Tricennale Illustrantia VII: Der Kampf um den besten Frieden. Quellen zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges zur Zeit der Friedensverhandlungen von Westfalen und der Ratifizierung des Friedens 1643-1649*. Praha: Academia, 1981. (Dále zkr. jako DBBTI VII.)

⁸ Erstes Buch. MEIERN, Johann Gottfried von (ed.). *Acta Pacis Westphalicae Publica: Westphälischer Friedenshandlungen und Geschichte*. Erster Theil. Hannover: Schultze, 1734, s. 4-73. [Dále zkr. MEIERN (ed.), Acta, Erster Theil, Erstes Buch]. Následně: Vier und Dreyßigstes Buch. MEIERN, Johann Gottfried von (ed.). *Acta Pacis Westphalicae Publica: Westphälischer Friedenshandlungen und Geschichte*. Fünffter Theil. Hannover: Schultze, 1734, s. 2-53. [Dále zkr. MEIERN (ed.), Acta, Fünffter Theil, Vier und Dreyßigstes Buch.]

⁹ ROECK, Bernd (ed.). *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*. Band 4. Stuttgart: Reclam, 1996. ISBN 31-501-7004-4. (Dále zkr. ROECK, Deutsche Geschichte, Band 4.)

z Valdštejna. Text dané korespondence zprostředkoval historik Pavel Balcárek ve své studii právě k Valdštejnovým mírovým plánům.¹⁰

Odborné literatury reflektující otázku Vestfálského míru je obecně, jak bylo řečeno, velké množství. Nelze to však tvrdit v případě české historiografie. Diplomatická činnost směřující k uzavření konečného míru se u nás v minulých letech totiž příliš nereflektovala a nereflektuje, zatímco bádání v zahraničí postoupilo přinejmenším za posledních padesát let výrazně kupředu, což samozřejmě souvisí i s rozmachem vydávání edice pramenů APW. Základní domácí monografií o Vestfálském míru představuje stále práce Bedřicha Šindeláře *Vestfálský mír a česká otázka* z roku 1968.¹¹ Tato monografie je ovšem vyznačuje – kromě pochopitelné míry zastaralosti – především ideologicky ovlivněna. Proto se jako nutnost ukazuje posuzovat obsaženou faktografii, respektive různé autorovy náhledy a interpretace s větší opatrností. Z hlediska obsahu se jedná v podstatě o chronologický výklad průběhu vestfálských mírových jednání a jejich dlouhé předhistorie. Daný formát nicméně působí místy nepřehledně, poněvadž nelze obvykle najít průběh řešení konkrétního problému na jednom místě. Vodítkem není příliš ani rejstřík, omezující se na místní názvy a jména a nepředkládající tedy konkrétní předmětová hesla. Přesto je třeba uznat, že Šindelářovo dílo představuje velký badatelský výkon nehledě na případné kontroverze či chyby.

Jediným zásadnějším novějším textem, týkajícím se vestfálských mírových jednání, avšak toliko z dílčího pohledu, je diplomová práce Jaroslava Špičky *Císařsko-švédská jednání na vestfálském mírovém kongresu*, obhájená v roce 2001 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.¹²

Z hlediska zahraniční literatury je třeba zmínit klasickou, opakovaně vydávanou práci německého historika Fritze Dickmanna *Der Westfälische Friede*, která vyšla prvně v roce 1959.¹³ Jedná se o důkladně zpracovaný text širokého rozsahu (včetně poznámek a soupisu zdrojů) poměrně drobným písmem. O významu tohoto díla svědčí fakt, že poslední vydání (z roku 2013) je v pořadí již osmé, byť je pochopitelné – obdobně jako v případě Šindeláře –, že některé Dickmannovy vývody mohou být a jsou zastaralé. Svědčí o tom naprosté přehodnocení role Hesensko-Kasselska, nejloajálnějšího švédského spojence ze Svaté říše

---

¹⁰ Jde o studii BALCÁREK, Pavel. Plány Albrechta z Valdštejna na válku proti Turkům. In: POLÍVKA, Miloslav a Jiří MIKULEC (eds.), *Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*. Sv. 1. Praha: HÚ AV ČR, 2007, s. 234-241. ISBN 978-80-7286-118-7. (Dále zkr. BALCÁREK, Plány.)

¹¹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. Praha: Academia, 1968. (Dále zkr. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír.)

¹² ŠPIČKA, Jaroslav. *Císařsko-švédská jednání na vestfálském mírovém kongresu*. Praha, 2001. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav světových dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

¹³ Autor využil vydání z roku 1972: DICKMANN, Fritz. *Der westfälische Frieden*. 3. Aufl. Münster: Aschendorff, 1972. ISBN 34-020-5161-3.

římské a důležité součásti francouzsko-švédského spojeneckého systému, na utváření novelizace ústavně-právních říšských principů historičkou Kerstin Weiland ve studii *Auf dem Weg zum Reich als Friedensordnung? Reichständische Zielkonzeptionen in Münster und Osnabrück am Beispiel Hessen-Kassels*.¹⁴

Zcela nově sepsanou prací je oproti tomu – možná překvapivě nikoliv z německého prostředí – sice daleko útlejší, ale přesto nemálo zajímavá monografie amerického historika Dereka Croxtona *Westphalia: The Last Christian Peace* z roku 2013, zmíněná již výše. Autora zaujala svou přehledností a čtivostí na rozdíl od sice výborné, avšak celkově hutné monografie Dickmannovy.

Početnou skupinu literatury týkající se Vestfálského míru představují práce vydané kolem 350. výročí jeho uzavření, přičemž na tvorbě příslušných textů se podíleli různí odborníci nejen z Německa, ale i jiných zemí. Této kategorie se předně týká obsáhlý vícesvazkový sborník k výstavě *1648: Krieg und Frieden in Europa*, respektive v anglické mutaci *1648: War and Peace in Europe*, obsahující desítky odborných, vesměs ovšem drobnějších studií, které mohou sloužit často jako základní vhled do příslušné problematiky, a to nejen z mezinárodně-politického hlediska. Jejich kvalita je bohužel kolísavá, avšak příkladem zajímavé studie, sloužící v tomto případě pro dílčí obohacení z jiné než politické strany, je text od americké historičky umění Alison McNeil Kettering o předním malíři kongresového dění Gerardu ter Borchovi *Gerard ter Borch's Swearing of the Oath of Ratification of the Treaty of Munster as Historical Representation*.¹⁵

Podnětnější vědeckou prací velký sborník *Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*. Autor v této souvislosti zohlednil například text Dietera Albrechta o tzv. falcké otázce, představující jeden z významných problémů, řešených na kongresu ve Vestfálsku,¹⁶ či jiný Albrechtův text, související částečně s předchozím, zabývající se válečnými a mírovými cíli říšských stavů.¹⁷

---

¹⁴ WEIAND, Kerstin. *Auf dem Weg zum Reich als Friedensordnung? Reichständische Zielkonzeptionen in Münster und Osnabrück am Beispiel Hessen-Kassels*. In: SCHMIDT-VOGES, Inken, Siegrid WESTPHAL, Volker ARNKE a Tobias BARTKE (eds.). *Pax Perpetua: Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen Neuzeit*. München: Oldenbourg, 2010, s. 157-175. ISBN 978-3-486-59820-9. (Dále zkr. WEIAND, *Auf dem Weg*.)

¹⁵ KETTERING, Alison McNeil. *Gerard ter Borch's Swearing of the Oath of Ratification of the Treaty of Munster as Historical Representation*. In: BUSSMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). *1648: War and Peace in Europe. Essay Volume 2: Art and Culture*. Munich: Bruckmann, 1998, s. 605-614. ISBN 3-88789-128-7. (Dále zkr. KETTERING, Gerard.)

¹⁶ ALBRECHT, Dieter. *Bayern und die pfälzische Frage auf dem Westfälischen Friedenskongreß*. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 460-468. *Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge)*, Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4. (Dále zkr. ALBRECHT, Bayern.)

¹⁷ ALBRECHT, Dieter. *Die Kriegs- und Friedensziele der deutschen Reichstände*. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*.

Dalším, v mnohém klíčovým příspěvkem je sborník studií nestora německé historické vědy Konrada Repgena *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede*, obsahující soubor vybraných starších i novějších textů. Z nich byly využívány v této diplomové práci nejčastěji následující dva: přehledný, faktograficky bohatý text s širokým seznamem pramenů a literatury, zabývající se hlavními vývojovými liniemi třicetileté války¹⁸ a poučný text o problematice mediace při vestfálských mírových jednání.¹⁹

Z literatury mimo 350. výročí uzavření Vestfálského míru nelze zapomenout na přínosný sborník *Krieg und Politik*, vydaný v roce 1988 a nabízející některá východiska bádání o Vestfálském míru. Mezi obsaženými studii lez za základní příspěvky označit text švédského historika Svena Lundkvista o švédských válečných a mírových cílech ve třicetileté válce, zahrnující také dosažené výsledky,²⁰ nebo obdobnou práci rakouského historika Leopolda Auera o cílech císařské politiky při vestfálských mírových jednáních a jejich prosazování.²¹

K tématu vestfálských mírových jednání jsou nápomocné samozřejmě také syntézy, zabývající se třicetiletou válkou. V tomto ohledu je nutné zmínit původní českou práci od Arnošta Klímy z konce osmdesátých let 20. století, avšak vydanou o mnoho let později – v roce 2000 – pod názvem *Dlouhá válka (1618-1648)*,²² svědčící mimochodem o autorově přístupu k tématu války v letech 1618-1648. Jedná se o přehledný a středně dlouhý text.

Za naprostý základ k tématu třicetileté války lze ovšem považovat titul německého historika Christopha Kampmanna *Europa und das Reich im Dreißigjährigen Krieg: Geschichte eines europäischen Konflikts* z roku 2008.²³ Jde o čtivou, přehlednou práci, shrnující fundovaně

München: Oldenbourg, 1988, s. 241-273. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X. (Dále zkr. ALBRECHT, Die Kriege-.)

¹⁸ REPGEN, Konrad. Dreißigjähriger Krieg. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 291-318. ISBN 3-506-73382-6. (Dále zkr. REPGEN, Dreißigjähriger Krieg.)

¹⁹ REPGEN, Konrad. Friedensvermittlung und Friedensvermittler beim Westfälischen Frieden. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 695-719. ISBN 3-506-73382-6. (Dále zkr. REPGEN, Friedensvermittlung.)

²⁰ LUNDKVIST, Sven. Die schwedischen Kriegs- und Friedensziele 1632-1648. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 219-240. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X. (Dále zkr. Die schwedischen Kriegs-.)

²¹ AUER, Leopold. Die Ziele der kaiserlichen Politik bei den Westfälischen Friedensverhandlungen und ihre Umsetzung. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 143-173. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X. (Dále zkr. AUER, Die Ziele.)

²² KLÍMA, Arnošt. *Dlouhá válka (1618-1648)*. 2. vyd. Praha: Slovo, 2000. ISBN 80-902-8170-2. (Dále zkr. Dlouhá válka.)

²³ KAMPMANN, Christoph. *Europa und das Reich im Dreißigjährigen Krieg: Geschichte eines europäischen Konflikts*. Stuttgart: Kohlhammer, 2008. ISBN 3-17-018550-0. (Dále zkr. KAMPMANN, Europa.)

na prostoru přibližně dvě stě stran faktory a vývoj třicetileté války, a to za současné snahy reflektovat nové badatelské perspektivy. Práce byla podruhé (nezměněně) vydána v roce 2013.

Reprezentativní anglicky psanou syntézu o třicetileté válce z poslední doby představuje dílo britského historika Petera H. Wilsona *The Thirty Years War: Europe's tragedy* z roku 2011.²⁴ Nevýhodou této práce je její velký rozsah, činící s poznámkami přes devět set stran. Na druhou stranu Wilson text často člení – nejen do kapitol, ale také do mnoha podkapitol, ba dokonce ještě menších celků –, tudíž je dobře možné selektivní čtení.

Úzce specializovanou monografií a zároveň cenným textem je zmíněná studie od německé historičky Anuschky Tischer o francouzské kongresové politice, nazvaná *Französische Diplomatie und Diplomaten auf dem Westfälischen Friedenskongreß. Außenpolitik unter Richelieu und Mazarin*. Kniha vyšla roku 1999 a představuje v mnohých ohledech východisko k bádání o francouzské zahraniční politice z hlediska německy psané literatury.

Z dalších monografií je možné zmínit obsáhlou biografii císaře Ferdinanda III. od Marka Hengera *Kaiser Ferdinand III. (1608-1657)* z roku 2012.²⁵ Práce má svou hodnotu v tom, že představuje novodobou biografii císaře z času kongresu, přičemž bezesporu patří mezi základní texty k danému tématu.

Badatelské otázky a přístupy poslední doby reflektuje sborník z roku 2010 editovaný německou historičkou Inken Schmidt-Voges a několika spolueditory: *Pax Perpetua: Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen Neuzeit*, věnovaný nejen Vestfálskému míru. Z tohoto sborníku autor využívá například již uvedenou studii o Hesensko-Kasselsku od K. Weiand.

Zapomenout nelze také na pozoruhodné dílo švédského historika Petera Englunda z počátku devadesátých let, vydané v českém překladu na prahu nového milénia pod názvem *Nepokojná léta*.²⁶ Tato práce, neobvyklá svou strukturou, vypovídá o letech 1625-1656, tedy částečně i o třicetileté válce a o vestfálském mírovém kongresu. Přitom se tak děje místy až s beletristickým nádechem na pozadí životních osudů švédského inženýra Erika Jönnsóna, pozdějšího hraběte Dahlberga. Pokud si odmyslíme „nedůležité“ pasáže, zůstane řada

---

²⁴ WILSON, Peter H. *The Thirty Years War: Europe's tragedy*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2011. ISBN 978-0-674-03634-3. (Dále zkr. WILSON, The Thirty.)

²⁵ HENGERER, Mark. *Kaiser Ferdinand III. (1608-1657): eine Biographie*. Wien: Böhlau, c2012. Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, Bd. 107. ISBN 978-3-205-77765-6. (Dále zkr. HENGERER, Kaiser.)

²⁶ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta: historie třicetileté války*. Přel. Luděk MANDAUS, Dagmar HARTLOVÁ, Libor ŠTUKAVEC. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-355-X. (Dále zkr. ENGLUND, Nepokojná léta.)

upotřebitelných postřehů, a to tím spíše, že Englund pochopitelně běžně čerpá ze švédských zdrojů.²⁷

Vojenských záležitosti – tentokrát výlučně konce třicetileté války – se týká také práce rakouského historika Ernsta Höfera, představující základní text ve své oblasti, *Das Ende des Dreißigjährigen Krieges: Strategie und Kriegsbild*, jež vyšla roce 1997.²⁸ Širší časový záběr, ale úžeji specifikované válečné téma mají sice výrazně starší, avšak také neopominutelné klasické práce Bedy Dudika a Johanna Heilmanna z druhé poloviny 19. století.²⁹ Ačkoliv některé náhledy a mezinárodně-politické interpretace v nich uvedené mohou být (a někdy jsou) zastaralé, doajista využitelné jsou dodnes obecně vzato faktografické poznatky.

Mimo monografií, sborníků a sborníkových studií jsou neopominutelným zdrojem samozřejmě též časopisecké studie, mezi kterými panuje obzvlášť velká rozmanitost témat. Příkladem textu, vnášejícího do problematiky třicetileté války a Vestfálského míru další důležitou rovinu – obecně-historickou – je článek A. Tischer nazvaný *Vom Kriegsgrund hin zum Friedensschluß: der Einfluß unterschiedlicher Faktoren auf die Formulierung von Friedensverträgen am Beispiel des Westfälischen Friedens*,³⁰ zabývající se otázkou vlivu různých faktorů na formulování vestfálské mírové smlouvy.

Jinou časopiseckou studií, jež si zaslouží zmínku, je opět jedna z prací K. Repgena, pojmenovaná *Die Hauptprobleme der westfälischen Friedensverhandlungen von 1648 und ihre Lösungen*.³¹ Tato práce, zabývající se hlavními problémy řešenými na kongresu ve Vestfálsku, vyniká svou obsažností, přehledností a uceleností, přičemž autor také významně pracuje s prameny. Celkově jde o zásadní vhled do problematiky vestfálských mírových jednání.

Na závěr, avšak v neposlední řadě, je možné uvést jeden praktický zdroj, sloužící přinejmenším k rychlé orientaci a vyjasnění termínů. Jde o encyklopedické dílo z roku 2002 od

---

²⁷ Srov. HOJDA, Zdeněk. Doslov. ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. Přel. Luděk MANDAUS, Dagmar HARTLOVÁ, Libor ŠTUKAVEC. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 637-640. ISBN 80-7106-355-X.

²⁸ HÖFER, Ernst. *Das Ende des Dreißigjährigen Krieges: Strategie und Kriegsbild*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 1997. ISBN 3-412-04297-9. (Dále zkr. HÖFER, Das Ende.)

²⁹ DUDIK, Beda. *Schweden in Böhmen und Mähren 1640-1650: Nach kaiserl. österreichischen und königl. schwedischen Quellen dargestellt und mit Unterstützungen der kais. Akad. der Wissenschaften*. Wien: Druck und Verlag von C. Gerold's Sohn, 1879. (Dále zkr. DUDIK, Schweden.). HEILMANN, Johann. *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz und Schwaben von 1506 bis 1651: II. Band*. München: Literarisch-artistische Anstalt, 1868. (Dále zkr. HEILMANN, Kriegsgeschichte.)

³⁰ TISCHER, Anuschka. Vom Kriegsgrund hin zum Friedensschluß: der Einfluß unterschiedlicher Faktoren auf die Formulierung von Friedensverträgen am Beispiel des Westfälischen Friedens. In: DUCHHARDT, Heinz a Martin PETERS. *Kalkül – Transfer – Symbol: Europäische Friedensverträge der Vormoderne* [online]. Mainz: Institut für Europäische Geschichte, 2006, s. 99-108 [cit. 2016-07-26]. Beiheft online, 1. ISSN 1863-897X. Dostupné z: <http://www.ieg-mainz.de/vieg-online-beihefte/01-2006.html>. (Dále zkr. TISCHER, Vom Kriegsgrund.)

³¹ REPGEN, Konrad. Die Hauptprobleme der westfälischen Friedensverhandlungen von 1648 und ihre Lösungen. *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*. 1999, 62(Heft 2), 399-438. (Dále zkr. REPGEN, Die Hauptprobleme.)

již zmíněných historiků D. Croxtona a A. Tischer *The Peace of Westphalia: a historical dictionary*.³² Obsahem je množství hesel spjatých s Vestfálským mírem, jednáními o něm a také kongresovou předhistorií.

---

³² CROXTON, Derek a Anuschka TISCHER. *The Peace of Westphalia: a historical dictionary*. London: Greenwood Press, 2002. ISBN 03-133-1004-1. (Dále zkr. CROXTON a TISCHER, The Peace.)

1. Třicetiletá válka: základní rysy válečného vývoje let 1618-1648

Každá válka přináší hrůzu, utrpení a smrt. Třicetiletá válka, kterou ukončoval v roce 1648 Vestfálský mír, byla o to horší, že trvala paušálně vzato ony tři desítky let a nešlo přitom jen o bezprostřední dopady vojenských tažení, kontribuce či verbování, ale též o doprovodné pohromy, jakými byly hladomory nebo různé epidemie. K tomu všemu mohly také přispět důsledky dlouhodobých nepříznivých projevů počasí. Výmluvnou ilustrací krutosti třicetileté války je skutečnost, že rány, které Evropa a zejména Svatá říše římská (národa německého) utrpěla, se hojily i desítky let, pokud se vůbec některé zahojily. O to zásadnější bylo, když se konečně po řadě problémů a různých obstrukcí podařilo uzavřít ve vestfálských městech Osnabrücku a Münsteru celkový mír, který byl zároveň tečkou i za mnohem dlouhodobějším střetem, než byla třicetiletá válka, totiž bojem Spojených nizozemských provincií za nezávislost na Španělsku. Vestfálský mír však oproti tomu neukončil francouzsko-španělskou válku, která trvala až do roku 1659.

Co byla třicetiletá válka? Nikoliv jen náboženským konfliktem, neboť významnou roli v ní hrály také státní zájmy, byť třeba za náboženství skrývané. Celkově vzato obsahovala střet mezi habsburskými císaři a odbojnými poddanými, klíčovou fází dlouhodobého střetu mezi Francií a Habsburky, tedy španělským králem a císařem Svaté říše římské. Dále snahu španělského krále zachovat si severoitalské državy, druhou fází boje Spojených nizozemských provincií za nezávislost na Španělsku, úsilí mnohých říšských knížat a jejich rádců duchovních i laických podpořit či zabránit šíření tzv. protireformace, zajistit nebo potlačit kalvínské vyznání v Říši i jinde, nebo bránit luteránství před oběma směry. Kromě toho měly větší či menší vliv také chronická dánsko-švédská rivalita, soupeření v zámořských oblastech (zejména kolem defenzivní a nepevné pozice španělské říše), pokračující zápas o vliv na Baltu, motivovaný strategickými a obchodními zájmy, mezi Švédskem, Polskem, Ruskem a dalšími, či sedmihradské hnutí za nezávislost na Habsburcích.³³

Kritické období nastalo kolem roku 1600, přičemž základní příčinou pro rozpoutání konfliktu byl krach pokusů o smír mezi křesťanskými konfesemi v rámci politicko-právního říšského pořádku.³⁴ Spouštěčem války se stalo (ze zpětného pohledu) české protihabsburské

---

³³ Konkrétní roviny konfliktu dle MUNCK, Thomas. *Evropa sedmnáctého století 1598-1700*. Přel. Vítězslav KREMLÍK, Ingrid VICHNAROVÁ, Michaela PONOCNÁ. Praha: Vyšehrad, 2002. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-702-1508-9, s. 33, 34. K termínu „třicetiletá válka“ srov. REPGEN, Konrad. Über die Geschichtsschreibung des Dreißigjährigen Krieges: Begriff und Konzeption. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 24, 25. ISBN 3-506-73382-6.

³⁴ Ke kořenům třicetileté války srov. KAMPMANN, Europa, 7/17-27.

stavovské povstání, které vypuklo v Praze v květnu 1618.³⁵ Toto povstání, které v zásadě skončilo bitvou (či spíše bitkou) na Bílé hoře v listopadu 1620, se postupně přetransformovalo do boje císaře Ferdinanda II. (1619-1637), podporovaného Španělskem a tzv. Katolickou ligou vedenou bavorským vévodou Maximiliánem I. (1597-1651) na jedné straně, proti Fridrichu Falckému – falckému kurfiřtu a českému „zimnímu králi“ –, a jeho spojencům na druhé straně. Falc byla dobyta ligistickými a španělskými oddíly do roku 1623, zatímco císař přenesl na Maximiliána falcký kurfiřtský titul.³⁶

Skutečnost, že vojska císařského tábora zůstala v severozápadním prostoru Říše – zejména z obavy před vévodou holštýnským a zároveň dánským králem, protestantem Kristiánem IV. – povzbuzovala však odpor protestantského tábora, který se považoval v dané oblasti ohrožen, a to tím spíš, že se dařilo Španělsku v boji proti Spojeným nizozemským provinciím.³⁷ Přesněji vzato existovalo nebezpečí, že císař a jeho spojenci nebudou trvale akceptovat přítomnost oddílů žoldnéřských vůdců zimního krále v říšském dolnosaském kraji, který tito velitelé použili pro svůj ústup. V této souvislosti rostl význam dánského panovníka, spolučlena kraje, coby jediného garanta ochrany dolnosaského regionu. Na druhou stranu to přinášelo značná rizika s ohledem na Kristiánovy politické ambice. Kvůli četným krajským kritikům hledal dánský král pro svůj zásah v Říši podporu v zahraničí, jež nakonec v průběhu roku 1624 získal. Šlo o pomoc ze strany Anglie, Francie a Spojených nizozemských provincií. Připravenost zasáhnout v Říši vyhlásil Kristián oficiálně při svém zvolení za krajského vrchního velitele v březnu 1625, což si ovšem vyžádalo zlomení opozice. Následně bylo rozhodnuto o vytvoření nové dolnosaské armády.³⁸

Ačkoliv mělo krajské vojsko zůstat podle požadavku stavovské většiny na striktně defenzivní bázi, císař a Liga považovali dosavadní vývoj za přímý útok a po neúspěšné výzvě k zastavení krajského zbrojení zahájili válečné operace.³⁹ Tím začala tzv. dánská válka (1625-1629).

---

³⁵ WILSON, *The Thirty*, 269. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 292. Podrobně KAMPMANN, *Europa*, 27 (zde včetně rozboru otázky, proč se stala krize v Čechách rozhodující pro vypuknutí války).

³⁶ K českému stavovskému povstání a jeho předpokladům srov. KAMPMANN, *Europa*, 27-40; k průběhu a důsledkům tzv. česko-falcké války (1620-1623) podrobně TÝŽ, 41-49. Rámcově k celému REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 292-294. Ke Katolické lize do dvacátých let možno srov. II. kapitolu ve studii KAISER, Michael. *Politik und Kriegführung: Maximilian von Bayern, Tilly und die Katholische Liga im Dreißigjährigen Krieg*. Münster: Aschendorff, 1999. ISBN 3-402-05679-8. (Dále zkr. KAISER, *Politik*.) K bitvě na Bílé hoře srov. například WILSON, *The thirty*, 299-308.

³⁷ Srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 294.

³⁸ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 50-56. V listopadu 1625 došlo k podpisu tzv. Haagské aliance mezi Anglií, Spojenými nizozemskými provinciemi a Dánskem. Text smlouvy (ve zkrácené podobě a německém překladu): ROECK, *Deutsche Geschichte*, Band 4, 251-255.

³⁹ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 56, 57.

Vyhlídky na úspěch se Kristiánovi začaly brzy hroutit. Klíčové byly v tomto ohledu dvě skutečnosti: vyslání silné císařské armády pod velením Albrechta z Valdštejna a odpad spojenců vlivem jejich vlastních potíží. V případě Francie šlo o velké povstání hugenotů, v případě Spojených nizozemských provincií o ztrátu významného přístavu Breda, který dobyli Španělé, a v případě Anglie o zapletení nového krále Karla I. (1625-1649) do války s Francií a Španělskem, což zásah v Říši znemožňovalo.⁴⁰ Dánská moc se do konce roku 1627 zhroutila,⁴¹ přičemž významným mezikrokem k tomu byla dvě velká vítězství císařské strany: Valdštejnovo u Dessavy v dubnu 1626 a Tillyho u Lutteru v srpnu téhož roku. Důsledkem posledně jmenovaného střetnutí bylo, že se mnoho dolnosaských stavů vrátilo do císařova područenství. Válka pokračovala dobýváním zbývajících dánských pevností a pevninského Dánska.⁴² Celkem vzato v zimě 1627/28 byli všichni říšští protivníci císaře vypuzeni nebo se podrobili. Pokud jde o mírová jednání s Dánskem, příslušné hovory byly zahájeny v Lübecku v lednu 1629.⁴³

Odrazem nově nabytého pocitu katolické strany o politicko-vojenské převaze bylo vydání tzv. restitučního ediktu v březnu 1629, jenž představoval těžký úder říšské protestantské držbě. Šlo o pokus císaře Ferdinanda II. vyložit sporné otázky Augsburského náboženského míru z roku 1555, povolujícího luteránskou konfesi, potvrzujícího právo knížat přejít k luteránství (*ius reformandi*), zatímco země těchto knížat měly toto náboženství následovat, z císařského, respektive katolického pohledu. Hlava Říše totiž trvala na dalším významném bodu ediktu, tzv. církevní rezervaci, podle níž se měla církevní knížata, která konvertovala k luteránství, vzdát vlády ve svých zemích. Účinek byl sice omezený, ale výrazně zkomplikoval situaci, neboť rozhořčeně se o něm vyjadřovaly i umírněné protestantské stavy.⁴⁴

---

⁴⁰ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 59, 60.

⁴¹ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 296.

⁴² Srov. zejména KAMPMANN, *Europa*, 60, 61. Velmi stručně REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 296. Johann Tserclaes hrabě von Tilly (*1559; +1632) byl ligistický generálporučík a po odvolání Valdštejna z (prvního) generalátu v roce 1630 též císařským generálporučíkem. Tilly pocházel z brabantské šlechtické rodiny a roku 1622 byl povýšen na říšského hraběte. Dodnes jsou vedeny debaty o tom, jaký byl jeho podíl na příkladném zničení protestantského Magdeburgu při tažení roku 1631. Vojevůdce zemřel na následky zranění v bitvě u bavorského Rainu 1632. Z literatury o Tillym srov. například nejnovější monografii JUNKELMANN, Marcus. *Tilly: Der Katholische Feldherr*. Regensburg: Pustet, F, 2011. ISBN 978-379-1723-549. K tomu srov. studii KAISER, Politik, 578-580 (podle registru). Další odkazy je možné dohledat např. přes webové stránky *Historischer Verein Alt-Tilly e.V.* [online]. Altötting: Historischer Verein Alt-Tilly e.V., 2013 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <http://www.tilly-altoetting.de/index.html>

⁴³ KAMPMANN, *Europa*, 61, 65.

⁴⁴ Text ediktu (ve zkrácené podobě): ROECK, *Deutsche Geschichte*, Band 4, 268-276. Souhrnně srov. KAMPMANN, *Europa*, 63, 64. Dále REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 297. K Augsburskému náboženskému míru slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, *The Peace*, 17-19. K církevní rezervaci TÝŽ a TÁŽ, 77, 78. Edikt byl formálně zrušen na základě ustanovení Instrumentum Pacis Osnabrugensis (IPO) XVII §3 Vestfálského míru. Srov. *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica, I* [online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>

K podpisu Lübeckého míru s Dánskem došlo v květnu 1629. Mír samotný ovšem neznamenal pro severskou monarchii i přes porážku takovou ránu, a to vlivem několika zásadních skutečností: defenzivě Španělska, do které se tento stát dostal ve válce proti Spojeným nizozemským provinciím, což teoreticky umožňovalo nizozemský zásah v Říši; dále zesílení francouzských zahraničně-politických aktivit po dobytí hugenotské bašty La Rochelle v listopadu 1628 – šlo o pozvednutí protihabsburské politiky v tzv. mantovské krizi – a tlak Albrechta z Valdštejna, který působil od poloviny jednání jako hlavní vyjednávač. Dané záležitosti byly v pozadí toho, že císařský dvůr usiloval o rychlé uzavření míru, a to i za cenu značných ústupků, jen aby se zajistila dobytá pozice. Nelze se proto divit, že lübecký mír přinesl „pouze“ dánský ústup z Říše a závazek nevměšování se.⁴⁵

Mantovská krize byla konfliktem, v níž šlo o italské zájmy tří mocností – Španělska, Francie a císaře – na pozadí nástupnické otázky v severoitalských vévodstvích Mantua a Montferrat, patřících stále do říšského prostoru. Na konci roku 1627 vymřeli zdejší Gonzagové a dědit mohl francouzský leník vévoda Carlo Gonzaga-Nevers (dále jen Nevers). Aby se tak nestalo, vpadly do vévodství španělsko-savojské oddíly a začaly bojovat s Neversovými silami, přičemž střet se záhy soustředil kolem důležité alpské pevnosti Casale.⁴⁶ Španělé totiž nebyli připraveni tolerovat nebezpečí pro španělskou hegemonii nad Itálií.⁴⁷

Císař jako vrchní lenní pán Španělsko podpořil s ohledem na dynastickou sounáležitost, i když váhavě. Vzhledem k tomu, že se vojensky španělsko-savojským oddílům nevedlo vlivem španělské finanční krize a úspěšné francouzské intervence, zahájené v březnu 1629, vyslala hlava Říše vlastní oddíly. Tento postup však narazil na odpor kurfiřtů, kteří vnímali využívání říšských institucí pro habsburské dynastické cíle – ať právem či neprávem – jako nežádoucí císařovu emancipaci. Pod silným kurfiřtským tlakem byl nucen císař nakonec ustoupit a

---

⁴⁵ Text míru (ve zkrácené podobě): ROECK, *Deutsche Geschichte*, Band 4, 277-279. Srov. zejména KAMPMANN, *Europa*, 65-67. Obdobně, ale stručněji REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 296. K roli Albrechta z Valdštejna při lübeckých jednáních možno dále srov. OLESEN, Jens E. *Wallenstein und Skandinavien*. In: *Die blut'ge Affair' bei Lützen: Wallensteins Wende*. Wettin-Löbejün OT Döbel: Stekovics, 2012, s. 176, 177. ISBN 978-3-89923-292-9. (Dále zkr. OLESEN, Wallenstein.)

⁴⁶ Srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 298; dále KAMPMANN, *Europa*, 66. Carlo I. Gonzaga-Nevers, vévoda di Mantova e del Monferrato (*1580; +1637) se narodil ve Francii, kam v dětství přišel jeho otec vévoda Ludovico Gonzaga a založil zde sňatkem s dědičkou neverského vévodství (a hrabství Rethel) Henriettou Klévskou linii Gonzaga-Nevers. Carlo, který mohl těžit z prestiže a bohatství rodiny, vyrůstal ve Francii obklopený učením. Vstoupil také do francouzských služeb, kde dosáhl na místo guvernéra Champagne a Brie. Kromě toho roku 1606 založil město Charleville. V mantovské krizi představoval spíše oběť, než protagonistu. Podrobněji k životopisu starší slovníkové heslo BENZONI, Gino. CARLO I Gonzaga Nevers, duca di Mantova e del Monferrato. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online verze]. Volume 20. 1977 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-i-gonzaga-nevers-duca-di-mantova-e-del-monferrato_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-i-gonzaga-nevers-duca-di-mantova-e-del-monferrato_(Dizionario-Biografico)/)

⁴⁷ PARROTT, David. *The Mantuan Succession, 1627-31: A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe*. *The English Historical Review*. Longman, 1997, **CXII**(No. 445), 21. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/578507> Španělé vlastnili Neapolsko a také ostrovy Sicílie a Sardinie.

jednostranně ukončil válku mírem z Řezna s Francií v říjnu 1630. Francouzská strana jej ovšem neratifikovala, jelikož by se musela vzdát do budoucna veškerého vlastního politického jednání v Říši. Tuto situaci později řešil ve prospěch Francie nový mír, a to z Cherasca z června 1631.⁴⁸

Pokud jde o celkové hodnocení mantovské krize, nešlo o první větší ozbrojený konflikt mezi Francií a Habsburky náhodou. Celá záležitost odpovídala zahraničně-politické strategii kardinála Richelieu – totiž vytvoření protihabsburské fronty, neboť habsburský (španělský) dům údajně usiloval o potlačení role Francie v rámci křesťanstva vytvořením tzv. univerzální monarchie.⁴⁹ Bylo jasné, že v dalších letech musel císař počítat s různým protivenstvím z francouzské strany.⁵⁰

V červenci 1630 vstoupilo do válečného dění luteránské Švédsko, když se jeho malá, ale úderná armáda vylodila v Pomořanech. Jako stimul švédského rozhodnutí zasáhnout se běžně uvádí ohrožení zájmů v baltském prostoru (k překročení hranice došlo nejpozději v zimním období 1627/28 císařsko-ligistickým dosažením pobřeží Baltu) a vedle toho konfesijní důvody,⁵¹ které však nehrály takovou roli.⁵² Zásadnější oproti nim byla snaha vytvořit propagandistický obraz země, čemuž sloužil tzv. gótský mýtus (*storgöticism*) a s ním související údajná analogie boje Švédů, jakýchsi potomků starověkých Gótů v boji proti Římu. Tato záležitost byla využitelná jak k legitimizaci přítomnosti v Říši, tak ve švédské rodové genealogii.⁵³

Výchozí švédskou pozici ulehčovalo příměří s Polskem na šest let, zprostředkované francouzskou vládou. Uzavřeno bylo v roce 1629 a severské monarchii vyneslo, byť dočasně, zisk některých strategických pobřežních pozic mezi Gdaňskem a Narvou. Zásadnější však byla finanční podpora ze strany katolické, ale tradičně protihabsburské Francie. Stalo se tak roku 1631 na základě smlouvy z Bärwalde,⁵⁴ přičemž šlo o spolek Švédska a Francie v první řadě „k obraně jejich, případně společných přátel, k zabezpečení Baltu a Severního moře, svobody obchodu a k dosažení restituce utlačovaných říšských stavů“⁵⁵ Švédsko se zároveň zavázalo

---

⁴⁸ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 298, 299; dále KAMPMANN, *Europa*, 66, 68, 69, 72, 73.

⁴⁹ KAMPMANN, *Europa*, 72.

⁵⁰ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 69.

⁵¹ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 71, 72; obdobně REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 300, 301. Srov. PIRIMÄE, *Sweden*, 77-79.

⁵² Srov. PIRIMÄE, *Sweden*, 78.

⁵³ Tento důvod rozebírá MILLER, Jaroslav. *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 50-55. ISBN 978-80-7422-215-3. (Dále zkr. MILLER, *Propaganda*.) Blíže srov. (s ohledem na tento zdroj) ve 4. kapitole diplomové práce, podkapitole a., část „Švédsko“.

⁵⁴ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 72-75 různě. Též REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 300-302.

⁵⁵ Autorův volný překlad následující pasáže z novodobého německého překladu smlouvy: „zur Verteidigung ihrer bzw. der gemeinsamen Freunde, um der Sicherheit der Ost- und Nordsee, der Freiheit der Kommerzien und der

vydržovat v Německu třicet tisíc infanteristů a šest tisíc kavaleristů.⁵⁶ Současně však, „pokud Bůh dovolí švédskému králi úspěch, nedojde v dobytých a předaných místech s ohledem k náboženským záležitostem k porušení zákonného pořádku Říše, přičemž také na místech s katolickým ritem zůstane tento náboženský výkon nedotčený“.⁵⁷

Švédsko se v průběhu bojů ukázalo jako vážný soupeř. Najít ale v Říši významného spojence byl z různých důvodů pro Stockholm problém. Vrcholem bylo smluvní získání vojenského potenciálu kurfiřtského Braniborska a nepříliš ochotné spojení kurfiřtského Saska – země, která nejdříve rozvíjela spolu s dalšími protestantskými stavy kurz ozbrojené neutrality („třetí strany“) a teprve zahájení preventivní války císařem ji pohnalo k zmíněnému svazku. Přes všechny potíže však Švédsko zůstalo mocenským faktorem, neboť důležitým, i když nikoliv zcela využitým úspěchem spojené švédsko-saské armády byla porážka císařských u Breitenfeldu v září 1631,⁵⁸ znamenající konec dosavadní převahy katolické strany, budované od roku 1620. Švédský král Gustav II. Adolf, významný činitel švédského mocenského nástupu, se v tomto okamžiku ocitl na prahu zenitu svého úspěchu, kterým byla infiltrace přibližně poloviny území Říše.⁵⁹ V bitvě u Lützen v listopadu 1632 ovšem švédský symbol a velký císařský protivník padl⁶⁰ a přes velké nasazení kancléře a regenta Oxenstierny – založení protestantského a pro Švédsko výhodného Heilbronnského spolku v roce 1633 –,⁶¹ bylo

---

Restitution der unterdrückten Stände des Römischen Reiches“. Cit. dle ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 292, čl. 1. Celý překlad smlouvy TÝŽ, 292-296.

⁵⁶ Srov. ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 294, čl. 3. Zde též podrobnosti k výši a způsobu výplaty subsidií.

⁵⁷ Autorův volný překlad následující pasáže z novodobého německého překladu smlouvy: „wenn es Gott gefallen wird, dem König von Schweden glücklichen Erfolg zu verleihen, wird er hinsichtlich der Religionsangelegenheiten in eroberten und übergebenen Orten nicht anders verhalten als gemäß den Gesetzen und Konstitutionen des Reiches; und an Orten, wo er vorfindet, daß dort die katholische Religion ausgeübt wird, bleibe dies unbeeinträchtigt“. Cit. dle ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 294, čl. 6.

⁵⁸ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 73-79. Částečně REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 301-303.

⁵⁹ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 303. K tomu srov. KAMPMANN, *Europa*, 79-81.

⁶⁰ K období mezi bitvou u Breitenfeldu 1631 a bitvou u Lützen 1632 srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 303-305. Podrobně KAMPMANN, *Europa*, 79-88. K samotné lützenské bitvě možno srov. zprávu polního maršála Holka, představující v tomto ohledu hlavní pramen. Text (ve zkrácené podobě) například ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 318-322. Na císařské straně byl také smrtelně zraněn jeden z nejvýznamnějších generálů třicetileté války polní maršál Gottfried Heinrich hrabě Pappenheim. K němu možno srov. slovníkové heslo NEUHAUS, Gottfried. 2) Gottfried Heinrich. In: *Neue Deutsche Biographie*. Zwanzigster Band. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, 51, 52. ISBN 3-428-00181-8. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd119020572.html#ndbcontent>

⁶¹ Šlo o konfederaci mezi Švédským a protestantských stavů z několika říšských krajů, přičemž Švédsko dosáhlo na výhodný instrument válečného financování. Srov. smluvní text (ve zkrácené podobě a bez vedlejšího ujednání týkajícího se finančních otázek) ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 323-327. Konkrétně vzato, aliance měla trvat tak dlouho, „biss die Teütsche Libertaet, auch Obseruanz dess Hayl. Reichs Satzungen vnnd Verfassungen wider stabilirt, die Restitution der Euangelischen Stännde erlangt, in Religions vnnd ProphanSachen ein Richtiger vnnd sicherer Friden, (dessen alle Confoederirten zue genuessen) erhalten vnnd geschlossen, auch der Koenigl. Wuerden vnnd Mayt. vnnd Cronn Schweden gebührendte Satisfaction geschehen sein wuerdt.“ Cit. dle ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 325. Závěrečný článek (znovu) zdůrazňoval defenzivní účel spolku a soulad s konstitucí Říše. Spolek byl také charakterizován jako „Rettungswerk zue befoederung der Ehre Gottes, Conservation des Hayl. Roemischen Reichs, vnnd der Staennde zeitlich und Ewiger Wohlfahrt“. Cit. dle

Švédsko za přispění španělských oddílů vojensky značně zatlačeno. Poslední ránu představovala v tomto ohledu bitva u Nördlingenu v září 1634,⁶² po které získala katolická strana jistou novou převahu v Říši. Oproti letům 1627-1629 hledala ovšem smír.⁶³ Vyjádřením toho byl tzv. Pražský mír z roku 1635 mezi císařem a saským kurfiřtstvím, ke kterému se následně připojila většina stavů Říše.⁶⁴

K prvním vzájemným diplomatickým kontaktům došlo v prvních měsících roku 1633, tedy ještě před nördlingenskou bitvou. Saskou ochotu jednat stimulovala zvyšující se rivalita mezi kurfiřtem Janem Jiřím I. a švédským kancléřem Oxenstiernou. Přesto však byla jednání o míru obtížná. K podpisu smlouvy došlo až v květnu 1635. Smlouva, která se měla stát bází všeobecného mírového říšského uspořádání, cílila na konfesní kompromis. Nebyla programem formulovaným do jednotlivostí až na část týkající se vojensko-organizačních záležitostí. Motivem tohoto oddílu bylo dostat francouzského a švédského protivníka pod tlak a vypudit jej z Říše na základě hrozby, případně i násilím.⁶⁵ Po připojení většiny stavů Říše tak záviselo rozhodnutí o osudu smlouvy na tom, zda bude úspěšná i ve vztahu k nepřátelským korunám.⁶⁶ Premisa, že na základě smluvených ustanovení Francie a Švédsko z Říše odejdou, byla ovšem chybná.⁶⁷ Obě koruny odmítly na Pražský mír přistoupit a byly ochotné jednat pouze o „čestném míru“ – smlouvě, která by uspokojila jejich požadavky a zájmy. Francie primárně nehodlala rezignovat na vliv v Říši (obava z izolace následně spoluurčovala francouzskou zahraniční politiku) a Švédsko usilovalo o teritoriální satisfakci, finanční odškodnění a potažmo amnestii v Říši.⁶⁸

Tuhé setrvávání na pozicích vedlo ke zhoršení vztahů mezi Paříží a Vídní. V létě 1636 se tyto vztahy ocitly na dosud nejnižším bodě, což bylo důsledkem vpádu císařem podporovaných španělských jednotek na francouzské území. Otevřená císařova podpora Španělsku byla novinkou, neboť se hlava Říše dosud ostýchala takovou pomoc poskytnout z obavy ze zatažení do španělsko-francouzské či španělsko-nizozemské války. Nyní císař a také kurfiřti zřejmě již nevěřili, že se pražské ujednání dá prosadit vlastní silou. Švédsko ztratilo

---

ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 327. Největší protestantské státy – kurfiřtské Sasko a Braniborsko – se ovšem ke vstupu do aliance přimět nepodařilo.

⁶² Obecně k období od bitvy u Lützen u Lützen v roce 1632 po bitvu u Nördlingenu v roce 1634, a tedy mj. i k Heibronnskému spolku, srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 305-307. Podrobně KAMPMANN, *Europa*, 88-101. Nördlingenská švédská porážka navíc znamenala praktický rozpad Oxenstiernovy aliance.

⁶³ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 307. K tomu srov. KAMPMANN, 101, 102.

⁶⁴ Text Pražského míru ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 343-359.

⁶⁵ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 102, 109-113. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 307-309. Konkrétní ustanovení týkající se násilného prosazení, bude-li to třeba, ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 350, čl. 35.

⁶⁶ K akceptaci míru v Říši srov. KAMPMANN, *Europa*, 114-116.

⁶⁷ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 309; ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 341, 342.

⁶⁸ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 116, 117.

důvěru v jednání s císařskou stranou nejpozději na sklonku roku 1637, čímž se otevřela cesta k uzavření užšího spojení s Francií, která o něj velmi stála. Tímto spojenectvím byla Hamburská smlouva z března 1638, jež stanovila společné válečné cíle jako status quo ante bellum a přiměřená satisfakce pro obě koruny a upravila otázku budoucích mírových jednání. V tomto ohledu předjímala některé principy pozdějšího vestfálského mírového kongresu. Současně vznikla bloková konstelace, jež zůstala v podstatě beze změny až do konce války.⁶⁹

V nové fázi bojů (1635-1648) se rozhodovalo či spolurozhodovalo o starších komplexech problémů, strukturách a konstelacích, respektive o případných nových záležitostech v souvislosti s přímým vstupem Francie do bojů proti císaři a Španělsku. Dominantní však byla právě francouzsko-španělská válka, jejíž centrum bylo ve Flandrech.⁷⁰ To ovšem nesnižuje přímou i nepřímou válečnou zátěž zejména německého prostoru (a spolu s ním českých zemí, jsoucích ve zvláštním vztahu k Říši⁷¹), neboť mnohé kraje a oblasti byly svědkem nespočtu – někdy i opakovaných – velkých tažení.

Typickým rysem nadcházejícího období bylo, že Francie a Švédsko na jedné straně a císařský tábor spolu se Španělskem na druhé straně nedokázaly dosáhnout válečného rozhodnutí. Avšak vzhledem ke skutečnosti, že se Španělsko potýkalo od počátku čtyřicátých let s vážnými problémy na poli domácím i válečném, nemohl již císař kalkulovat s podporou ze strany této koruny jako doposud. Tato skutečnost císařský tábor oslabila, nehledě na fakt, že byl od této doby císař postaven před rozhodnutí, zda se odloučit od Španělska či od Říše.⁷²

Švédsko, které upravilo pod tlakem předchozího vývoje své priority zaměřením na sever Německa,⁷³ se vrátilo do bojů a pod Banérovým velením dosáhlo v bitvě u Wittstocku v říjnu 1636 významného vítězství, po němž říšská armáda musela opustit Braniborsko. Zároveň tím bylo demonstrováno, že švédská vojenská síla nebyla zlomena.⁷⁴ Za zmínku dále stojí Banérovo vítězství u Chemnitz v dubnu 1639, po němž švédská armáda pokračovala do Čech. Jinak se

---

⁶⁹ Srov. KAMPMANN, Europa, 117-127.

⁷⁰ Hodnocení dle REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 310. Francouzsko-španělský konflikt z let 1635-1659 byl výsledkem postupně rostoucího napětí mezi Francií a Španělskem. Dále k tomu ve 4. kapitole diplomové práce – podkapitole a., část „Francie“. Francouzsko-španělské válce a jejímu ukončení Pyrenejským mírem z roku 1659 je věnován sborník DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Pyrenäenfriede 1659: Vorgeschichte, Widerhall, Rezeptionsgeschichte*. Göttingen: Vandenhoeck, c2010. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, 83. ISBN 978-3-525-10098-1. [Dále zkr. DUCHHARDT (ed.), *Der Pyrenäenfriede*.] Císař a Francie stáli proti sobě ve skutečné válce teprve skrze zapletení do francouzsko-španělského konfliktu. Srov. 4. kapitolu diplomové práce – podkapitolu a., část „Francie“. Respektive TISCHER, *Französische Diplomatie*, 189.

⁷¹ K zvláštnímu postavení českých zemí ve vztahu k Říši v době raného novověku možno srov. orientačně KUBEŠ, Jiří. *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658): volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*. České Budějovice: Veduta, 2009, s. 7. ISBN 978-80-86829-43-2 a speciálně též související poznámky pod čarou.

⁷² Srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 310-313.

⁷³ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 311.

⁷⁴ Srov. KAMPMANN, Europa, 118, 119.

ale Švédí potýkali v letech 1637 a 1641 s těžkou vojenskou krizí. Nový nástup na německá bojiště přinesl až rok 1642, což bylo mj. důsledkem nástupu nového vrchního velitele Torstensonova, se kterým byly záhy spojeny také velké, i když nikoliv opět rozhodující vojenské úspěchy. Šlo zejména o (druhou) bitvu u Breitenfeldu v listopadu 1642. Pokud jde o Francouze, ti měli až do roku 1638 potíže přizpůsobit se bojovým požadavkům v konfliktu se Španělskem, které bylo momentálně úspěšné i v boji proti Spojeným nizozemským provinciím. Císař – toho času již Ferdinand III. (1637-1657) – a jeho spojenci začali s nepřátelskými úspěchy po roce 1637 ztrácet převahu v Říši. Změnu situace registrovaly říšské stavy, zejména proticísařské: Hesensko-Kasselsko uzavřelo s Francií a brunšvičtí vévodové, původně signatáři Pražského míru, navázali smluvní spolupráci se Švédskem. Kromě toho se objevila osmanská hrozba. Císař pod dojmem nedobrého vývoje rozšířil smluvně protifrancouzskou spolupráci se Španělskem.⁷⁵ To však postihly na přelomu desetiletí dvě katastrofy s vážnými (i trvalými) důsledky: zdrcující námořní porážka u Doveru v říjnu 1639 od nizozemské flotily a secesi portugalského království a katalánského hrabství 1639/40. Pod vlivem těchto událostí skončilo v podstatě vyplácení španělských subsidií císaři, což pro něj bylo velkou ranou.⁷⁶ Jednalo se přitom o nezanedbatelné částky, které nyní chyběly.⁷⁷ A ke všemu nový braniborský kurfiřt vyhlásil roku 1641 neutralitu a odmítl budoucí podporu říšské armády.⁷⁸ Na druhou stranu nemohla být řeč o nějaké zřetelné slabosti císařské armády v této době. Podle současníků šlo o rovnováhu, která však nemohla slibovat rychlý konec války.⁷⁹

I přes francouzskou nelibost bojovalo Švédsko v letech 1643-1645 ve válce proti tradičnímu soupeři Dánsku, které podezíralo ze skrytého vedení protišvédské války. Ačkoliv nebyl ještě uzavřen mír, nebránilo to Švédům v uštědření největší porážky císaři za celou třicetiletou válku. Stalo se tak v bitvě u Jankova v březnu 1645, která však přes hrozivé následky také nevedla k definitivnímu válečnému rozhodnutí.⁸⁰ Obdobně Francouzi dosáhli velkého vítězství nad španělskou flanderskou armádou u Rocroi v květnu 1643. Jejich úspěch však trval

---

⁷⁵ Podrobně KAMPMANN, *Europa*, 129-132, 143, 144. K průběhu francouzsko-španělské války do roku 1638 srov. TÝŽ, 138, 139.

⁷⁶ Srov. podrobněji KAMPMANN, *Europa*, 139-142. Zde také shrnutí otázky španělské krize 17. století. K té také KLÍMA, *Dlouhá válka*, 86-93. Podrobně ELLIOTT, John T. *Foreign Policy and Domestic Crisis: Spain, 1598-1659*. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER (eds.). *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 185-202. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X.

⁷⁷ Srov. podrobněji k španělským subsidiím císaři mezi lety 1632-1642 ERNST, Hildegard. *Spanische Subsidien für den Kaiser 1632 bis 1642*. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER (eds.). *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 299-302. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X

⁷⁸ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 137, 138.

⁷⁹ Hodnocení dle KAMPMANN, *Europa*, 132.

⁸⁰ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 144-150 různě.

dále, neboť následujícího roku ovládali již levobřežní oblast Rýna od Breisachu ke Koblenz a 1645 postoupili španělským Nizozemím skoro až k hranicím Spojených provincií, od čehož vedla cesta k zahájení španělsko-nizozemských jednání.⁸¹ V Říši oproti tomu opakovaně neuspěli v jihoněmecké oblasti, kde jim byl nepřijemným protihráčem bavorský vrchní velitel Mercy. Teprve po jeho smrti v bitvě u Allerheimu v srpnu 1645 se situace vychýlila ve francouzsko-švédský prospěch a v příštím roce vstoupily oddíly těchto zemí do klíčového Bavorska. Ani tentokrát ale nešlo o vítězství, které by rozhodlo⁸² – tím spíš, že zde působila francouzská nechuť příliš zemi ublížit.⁸³ Novinkou v této době bylo, že ve druhé polovině roku došlo k první významnější diplomatické činnosti při Vestfálském mírovém kongresu, konajícím se v Münsteru a Osnabrücku.⁸⁴ To ovšem nic neměnilo na faktu pokračování války, jejíž vývoj byl navíc ještě poměrně dramatický. Bavorský kurfiřt totiž uzavřel v Ulmu v březnu 1647 separátní příměří.⁸⁵ Pro císaře to byla rána, neboť Bavorsko představovalo jeho klíčového spojence.⁸⁶ I tak se ovšem Ferdinand III. dokázal udržet, neboť jeho „defenzivní“ protišvédské tažení v Čechách, u Bodamského jezera a v horním Švábsku mělo úspěch.⁸⁷ Maximiliánova válečná absence navíc netrvala příliš dlouho – jen půl roku –, jelikož v září kurfiřt příměří vypověděl a současně navázal s císařem novou vojenskou spolupráci.⁸⁸ Válka tedy pokračovala znovu s bavorskou účastí, došlo k obsazení švédského spojence Hesensko-Kasselska, ale poté císařští prohráli u Zusmarshausenu v květnu 1648. Vývoj v následujících několika měsících byl poměrně nepřehledný a mj. také došlo na podzim ke švédskému dobývání Prahy. To však

---

⁸¹ Srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 311.

⁸² Srov. REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 312, 313; KAMPMANN, *Europa*, 144, 150, 153, 154.

⁸³ KAMPMANN, *Europa* 153, 154. K vývoji francouzských postojů od roku 1645 rámcově srov. HARTMANN, Peter Claus. *Bayern als Faktor der französischen Politik während des Dreißigjährigen Krieges*. In: GLASER, Hubert (ed.). *Um Glauben und Reich: Kurfürst Maximilian I.* München: Hirmer, c1980, s. 453-455. ISBN 3-7774-3190-7. Ohledně bezprostředního pozadí vojenských akcí roku 1646 srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 275-277.

⁸⁴ Dne 11. června 1645 předali francouzští a švédští zástupci své propozice. Srov. KAMPMANN, *Europa*, 151.

⁸⁵ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 313. Srov. KAMPMANN, *Europa*, 154. Podrobně o cestě k Ulmskému příměří a jeho obsahu IMMLER, Gerhard. *Kurfürst Maximilian I und der Westfälische Friedenskongress: die bayerische auswärtige Politik von 1644 bis zum Ulmer Waffenstillstand*. Münster: Aschendorff, 1992, kap. VI. a VII. ISBN 34-020-5671-2. (Dále zkr. IMMLER, Kurfürst.) Text bavorsko-francouzské smlouvy v latině v konečném ratifikačním znění uvedl v historiografii poprvé IMMLER, Kurfürst, 507-517. Verze obsažená v edici MEIERN (ed.), *Acta, Fünffter Theil, Vier und Dreyßigstes Buch*, 6-12 je oproti tomu prvotní redakcí. Text bavorsko-švédské smlouvy, zohledňující jak prvotní, tak konečnou verzi, se nachází v edici HALLENDORFF, Carl (ed.). *Sverges Traktater Med Frammande Magter Jamte Andra Det Horande Handlingar*. Sjette Delens Förra Hälft: 1646-1648. Stockholm: Norstedt, 1915, s. 58-78. Případně je místo ní možné použít německojazyčný extrakt: *Stillstands-Puncten Zwischen den Cronen Schweden und Franckreich, mit Chur-Bayrn abgehandelt, Anno 1647*. S. I., 1647. Dostupné také z: <http://gateway-bayern.de/BV003438001> Tentýž dokument, jazykově přizpůsobený své době, předkládá také MEIERN (ed.), *Acta, Fünffter Theil, Vier und Dreyßigstes Buch*, 12, 13.

⁸⁶ Srov. ALBRECHT, Dieter. *Maximilian I. von Bayern 1573-1651*. München; Wien: Oldenbourg, 1998, s. 1065. ISBN 3-486-56334-3. (Dále zkr. ALBRECHT, Maximilian I.)

⁸⁷ K průběhu srov. HÖFER, *Das Ende*, 59-83, 84 a 108-114.

⁸⁸ K tomu HÖFER, *Das Ende*, 84-86. S tím srov. ALBRECHT, *Maximilian I.*, 1073, 1074.

představovalo již konec třicetileté války.⁸⁹ Závěrečný Vestfálský mír byl totiž uzavřen 24. října 1648. V něm císař opustil Španělsko ve prospěch Říše.⁹⁰ Kromě skutečnosti, že francouzsko-španělský konflikt pokračoval, bylo po všem, pomineme-li táhlé dozvuky války a převádění Vestfálského míru do praxe.

---

⁸⁹ Srov. k posledním vojenským akcím KAMPMANN, *Europa*, 165, 166.

⁹⁰ REPGEN, *Dreißigjähriger Krieg*, 313.

2. Cesta k Vestfálskému mírovému kongresu.

Před analýzou jednání směřujících k uzavření Vestfálského míru a otázky míry jejich ovlivnění ze strany švédských vojenských operací, je nutné nastínit cestu, která k těmto jednáním vedla. Jde zejména o období let 1636-1645, přičemž významným mezikrokem byl tzv. Hamburský preliminární mír uzavřený na sklonku roku 1641. Úvahy o konečném míru, byť jako předpokladu k tažení proti Turkům, se však objevily již roku 1628, a to u císařského generalissima a frýdlantského vévody Albrechta z Valdštejna (*1583, +1634).

a. Valdštejnův kalkul s celkovým mírem a plán jeho protitureckého tažení

Valdštejn – potomek zchudlé šlechtické rodiny z Čech, konvertity, jenž zažil neobyčejný kariérní vzestup, ale i strmý pád, geniální organizátor a stratég,⁹¹ ale i muž sužovaný ve druhé polovině svého života velkými tělesnými bolestmi –,⁹² byl na rozdíl od jiných vojevůdců také politikem, což prokázal ve druhé polovině dvacátých let v Lübecku při mírových jednáních s Dánskem.⁹³ Představa o všeobecném míru coby podmínky nové protiturecké kampaně, vedené Valdštejnem, figuruje v korespondenci Carlo Caraffy, papežského nuncia ve Vídni,⁹⁴ určené sekretariátu kurie. Zejména pro rok 1628 obsahují tyto zprávy množství relací, které o vévodově ideji pojednávají. Jde zejména o text z 23. února,

---

⁹¹ Valdštejn patří bezesporu k nejznámějším postavám třicetileté války. Z hojné literatury lze připomenout monografie od Heinricha Srbika, Golo Manna, Helmutha Diwaldy, Josefa Janáčka, Josefa Pekaře, Zdeňky Kalisty, Josefa Polišenského či Josefa Kollmanna. V posledních desetiletích se Valdštejnovi věnovali také Christoph Kampmann a Robert Rebitsch. Za pozornost stojí dále sborník, uspořádaný při příležitosti velké valdštejnské výstavy Eliškou Fučíkovou.

⁹² Srov. KALISTA, Valdštejn, 86, 143, 189, 190, podle kterého šlo o podagru, tedy dnu. Podle průzkumu generalissimova koštního vzorku antropologem Emanuele Vlčkem se ovšem jednalo o syfilis. Srov. VLČEK, Emanuel. Syfilis v Čechách: Paleopatologické doklady výskytu v druhé polovině 2. tisíciletí. *Vesmír*. 1996, 75(2), 86. Dostupné také z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/syfilis-v-cechach>

⁹³ REBITSCH, Robert. *Wallenstein: Biografie eines Machtmenschen*. Wien: Böhlau, c2010, s. 177. ISBN 978-3-205-78583-5. Jens E. Olesen došel k závěru, že „Der Friede war notwendig, trug aber Wallensteins persönliche Handschrift.“ Cit. dle OLESEN, Wallenstein, 176. Dále pak také konstatuje, že: „Leider schweigen die Quellen über die internen und geheimen Verhandlungen zwischen Wallenstein und den Repräsentanten des dänischen Königs (...).“ Cit. dle TÝŽ, 177. Josef Kollmann zato přímo říká, že Lübecký mír je jasné Valdštejnovo dílo, byť s vlivem tzv. mantovské krize na uzavření míru. Srv. KOLLMANN, Josef. Zur Vorgeschichte des Westfälischen Friedens – Wallensteins Friedenpolitik 1625-1634. In: BÖHME, Klaus-Richard a Jesper HANSSON. *1648 and European Security Proceedings*. Stockholm: Försvarshögskolan, 1999, s. 26. ISBN 91-87136-42-2. (Dále zkr. KOLLMANN, Zur Vorgeschichte.)

⁹⁴ Carlo Caraffa (*1584; +1644) se narodil v Neapoli jako syn hraběte. Po studiích a nástupu do papežské služby byl roku 1616 ustanoven biskupem z Aversy. O pět let později jej papež Řehoř XV. jmenoval apoštolským nunciem na vídeňském dvoře. Podílel se na rekonstrukci katolické církve v českých zemích. V úřadě nuncia setrval do září 1628, kdy byl odvolán papežem Urbanem VIII. vzhledem k neshodám s jezuiti. Po návratu do Itálie zůstal biskupem a v Aversu se věnoval filantropii a podnikal stavební aktivity. Srov. LUTZ, Georg. CARAFFA, Carlo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online verze]. Volume 19. 1976 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-carafa_res-ee7b4d7e-87e9-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-carafa_res-ee7b4d7e-87e9-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)/)

avšak leccos nastínil již dopis z 26. ledna.⁹⁵ Valdštejn, v tuto dobu na vrcholu moci s ohledem na průběh války s Dánskem, hovořil o zmíněné potřebě uzavřít mír, který by byl předpokladem na válku s Turky.⁹⁶ Co se této kampaně týče, v uvedené lednové zprávě nuncius oznamuje, že jej generalissimus požádal přednést papeži návrh, který byl údajně ve shodě s vůlí císaře a jeho ministrů. Valdštejn chtěl obsadit na cestě do Konstantinopole se sto tisíci vojáky Budu, Ostřihom a Bělehrad. Válka měla trvat dva roky a vojevůdce na ni žádal šest milionů scudů, které chtěl získat z „Germánie“, od španělského vládce, katolických knížat a zejména papeže.⁹⁷

Podle konkrétnějšího a mírně revidujícího únorového textu chtěl Valdštejn začít tureckou válku na jaře 1629 se stejným počtem vojáků, ale tažení mělo trvat maximálně tři roky. Velení si vévoda nárokoval pro sebe – tedy kromě toho, že papež, „otec křesťanstva“ (*Padre Commune*), figuroval v plánu jako záštita podniku. Na zaplacení akce Valdštejn požadoval tentokrát sumu ve výši sedmi milionů scudů, která měla být získána osobním vévodovým vkladem prostřednictvím prodeje či zastavení svého majetku, stejným krokem ze strany důstojníků vojska, říšských knížat a říšských svobodných měst, císařovým vkladem ve výši jedné čtvrtiny požadované hodnoty a dále pomocí ze strany Španělska, Benátek, polského nuncia a všech polských pánů. Kromě toho měl papež ročně přispívat sumou padesát tisíc scudů na nákup kozáckých oddílů z Polska a Tatarů, v obou případech tradičních osmanských spojenců. Důležitým prvkem celého podniku mělo být také silné středomořské loďstvo – papeže, Španělska, Benátek (především) a ostatních křesťanských knížat. Nemělo se ovšem objevit dříve, než Valdštejnova armáda dorazí ke Konstantinopoli. Dobyté země měly připadnout papeži, aby zde bylo rozšířeno křesťanství, čemuž se mělo stát se souhlasem císaře a podle zvyklostí z císařství.⁹⁸ Kdyby však k mírovému konci nedošlo, hodlal přesto uskutečnit svůj plán, avšak v Říši by nechal třicet tisíc vojáků, kteří by společně s ligistickým vojskem pod společným velením ligistického vrchního velitele Tillyho mohli být úspěšní a zajistili by tak vytoužený klid alespoň dodatečně.⁹⁹

Ačkoliv generalissimus obdržel v dubnu 1628 papežské požehnání,¹⁰⁰ své záměry nemohl realizovat s ohledem na řadu zásadních okolností, jež se podepsaly na neuskutečnění míru a tedy ani tureckého plánu. Mír nemohl být uzavřen již z toho důvodu, že se rozhořel

---

⁹⁵ Texty (s jejich lokacemi) uvádí BALCÁREK, Plány, 239-241.

⁹⁶ Srov. BALCÁREK, Plány, 234, 235.

⁹⁷ Carlo Caraffa, nuncius „per Germaniam“, Francescovi Barberinimu, sekretáři papežské kurie, Praha 26. 1. 1628 (dešifrováno Řím 17. 2. 1628), BALCÁREK, Plány, 239. České shrnutí TÝŽ, 234 nebo 239.

⁹⁸ Carlo Caraffa, nuncius „per Germaniam“, Francescovi Barberinimu, sekretáři papežské kurie, Praha 23. 2. 1628 (dešifrováno Řím 16. 3. 1628), BALCÁREK, Plány, 239-241. České shrnutí TÝŽ, 235 nebo 239.

⁹⁹ Carlo Caraffa, nuncius „per Germaniam“, Francescovi Barberinimu, sekretáři papežské kurie, Praha 23. 2. 1628 (dešifrováno Řím 16. 3. 1628), BALCÁREK, Plány, 240. České shrnutí TÝŽ, 235 nebo 239.

¹⁰⁰ BALCÁREK, Plány, 236.

vleklý konflikt o mantovské dědictví, císař vydal v březnu 1629 tzv. restituční edikt, který výrazně zkomplikoval situaci v Říši a poškodil vztahy i s umírněnými protestanty,¹⁰¹ válečný vstup Švédska do Říše v roce 1630¹⁰² a koneckonců Valdštejnovo odvolání z čela armády v témže roce.¹⁰³ Vévoda ovšem své vize nepřestal promýšlet. Na počátku třicátých let došel k poznání, že bez kompromisu a náboženské tolerance mezi oběma bojujícími tábory není dlouhotrvající mír příliš reálný, a proto byly nyní zásady jeho úvah tyto: obnova náboženské svobody v Říši a též v českých zemích, zrušení restitučního ediktu, obnova říšské rovnováhy či restituce Dolní Falci včetně kurfiřtského titulu.¹⁰⁴ Přinejmenším samotné vidiny míru se vojevůdce nevzdával pravděpodobně ani na sklonku života.¹⁰⁵ Ovšem ani v době Valdštejnova druhého generalátu (1631-1634) k realizaci míru, natož turecké války, nedošlo, jelikož pro to také nebyly podmínky. Věc můžeme zakončit zjištěním, že sice císařský vojevůdce měl svou vizi a též výjimečné možnosti, ale potýkal se s rozmanitými skutečnostmi či tlaky, které byly nakonec silnější než on. Z těchto důvodů proto k realizaci jeho plánů nedošlo.

b. Od projektu Kolínského kongresu k tzv. Hamburskému preliminárnímu míru (1636-1641)

Otázka celkového míru se začala reálně dostávat do popředí vlivem skutečnosti, že mizela vyhlídka na jednoznačné vítězství jednoho či druhého tábora, což se ukázalo na konci třicátých let 17. století.¹⁰⁶ Myšlenka mírového kongresu se však objevila již v roce 1634,¹⁰⁷ přičemž platformu na její uskutečnění poskytl papež Urban VIII. Tento muž vystupoval nikoliv jako panovník, ale „otec křesťanstva“ (*Padre Commune*), a snažil již dříve o dosažení smíru

¹⁰¹ BALCÁREK, Plány, 236, 237. Obecně k daným zahraničně-politickým záležitostem srov. v 1. kapitole diplomové práce, respektive příslušné odkazy.

¹⁰² K tomu srov. v 1. kapitole diplomové práce.

¹⁰³ K Valdštejnovo odvolání, k němuž došlo pod kurfiřtským tlakem, který se z různých důvodů kategoricky projevil na řezenském kurfiřtském sněmu 1630, srov. krátce WILSON, *The Thirty*, 454-456.

¹⁰⁴ Srov. KOLLMANN, *Zur Vorgeschichte*, 28, 29.

¹⁰⁵ K údajné Valdštejnově touze po míru na sklonku jeho života Plukovník Burggsdorff (?), braniborský velitel, o Vajdštejnovi, 6. 6. 1633, HALLWICH, Hermann (ed.). *Wallenstein's Ende: Ungedruckte Briefe und Acten*. Zweiter Band. Leipzig: Duncker & Humblot, 1879, s. 275, č. 1108. Dostupné také z: <https://archive.org/stream/wallensteinsend01wallgoog#page/n472/mode/2up>. Srov. PEKAŘ, Josef. *Valdštejn: 1630-1634 : (dějiny valdštejnského spiknutí)*. Ed. Antonín Kostlán. Praha: Academia, 2008, s. 294. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1659-1. Jednoznačně kladný postoj zastává KOLLMANN, *Zur Vorgeschichte*, 31.

¹⁰⁶ KLÍMA, *Dlouhá válka*, 152.

¹⁰⁷ REPGEN, Konrad. *Der Westfälische Friede: Ereignis, Fest und Erinnerung ; [Leo-Brandt-Vortrag am 30. September 1998 in Düsseldorf]*. Opladen: Westdt. Verl., 1999, s. 11. ISBN 3-531-07358-3. (Dále zkr. REPGEN, *Der Westfälische*.); BRAUN, Guido. *The Papacy*. In: ASBACH, Olaf a Peter SCHRÖDER (eds.). *The Ashgate research companion to the Thirty Years' War* [online]. Burlington, Vermont: Routledge, 2014, s. 110 [cit. 2016-07-26]. ISBN 978-14094-0630-3. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=006580118&local_base=SKC (Dále zkr. BRAUN, *The Papacy*.)

mezi hlavními evropskými katolickými mocnostmi: Francií, Španělskem a císařem.¹⁰⁸ Svě mírové úsilí intenzifikoval v květnu 1632, kdy vyslal na pařížský, madridský a vídeňský dvůr své mimořádné mírové zmocněnce, načež přišel ve zmíněném roce 1634 s plánem mírové konference.¹⁰⁹ Jednalo se o kongres v Kolíně nad Rýnem, připravovaný poté mezi lety 1636-1640.¹¹⁰ Podnik ovšem nevedl k žádoucímu konci – tedy vlastním jednáním.¹¹¹

Jako prostředník měl při kongresu působit kardinál Marzio Ginetti, jenž byl do Kolína vyslán na základě pověření kurie a přitom podrobně instruován zejména s ohledem na svou roli. Do města přijel v říjnu 1636.¹¹² Pokud jde o postoj Francie a císaře, přislíbily tyto mocnosti demonstrativně svou účast, avšak zůstávaly ve skutečnosti značně rezervované, což se projevilo tím, že v rámci diplomatických předjednání volily cestu zdržujícího odporu.¹¹³ Francouzský první ministr kardinál Richelieu přišel s těmito podmínkami: přizvání Švédska a Spojených nizozemských provincií ve vhodné formě k jednáním, dále – v souladu se spojeneckou smlouvou se Švédskem z roku 1638 – oddělené konání kongresových porad dle náboženské

---

¹⁰⁸ Srov. REPGEN, *Der Westfälische*, 11; obdobně KAMPMANN, *Europa*, 132; REPGEN, *Friedensvermittlung*, 712. Papež Urban VIII., vl. jm. Maffeo Barberini (*1568; +1644) pocházel ze staré obchodnické rodiny z Florencie. Po studiích v rodném městě, v Římě a nakonec Pise, kde získal titul doktora práv, se s pomocí svého strýce, jež se spolupodílel na jeho výchově po předčasné smrti otce, vstoupil do římské kurie. Papež Klement VIII. jej favorizoval a dával mu možnost plnit různé mimořádné úkoly. Po svém strýci zdědil velké majetky, což dovoľovalo, aby se účastnil nákladných papežských misí. Na počátku nového století byl nunciem v Paříži, 1607 obdržel kardinálský klobouk a 1610 byl ustanoven prefektem nejvyššího soudu kurie. Papežem byl zvolen roku 1623. Byl podporovatelem umění a prosazoval se jako aktivní politik. Dbal na uvádění tridentských koncilních závěrů do praxe. Srov. i k dalšímu životu obsáhlé heslo LUTZ, Georg. URBANO VIII. In: *Enciclopedia dei Papi* [online verze]. 2000 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/urbano-viii_\(Enciclopedia-dei-Papi\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/urbano-viii_(Enciclopedia-dei-Papi)/)

¹⁰⁹ BRAUN, *The Papacy*, 110.

¹¹⁰ REPGEN, *Friedensvermittlung*, 711, 712. Ke kořenům kongresu LEMAIN, Auguste. *Urbain VIII et les origines du congrès de Cologne de 1636. Revue d'Histoire Ecclésiastique*. 1923, **XIX**, 370-383.

¹¹¹ BRAUN, *The Papacy*, 110.

¹¹² Srov. REPGEN, *Friedensvermittlung*, 712, 713. K instrukci podrobně REPGEN, Konrad. *Die Hauptinstruktion Ginettis für den Kölner Konress (1636)*. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 425-457. ISBN 3-506-73382-6. V rámci této studie se také nachází její přepis. Marzio Ginetti (*1585; +1671) nepocházel ze skromných poměrů, jak se často tvrdí, nýbrž z patricijské rodiny. Církevní kariéru zahájil po studiích na římském semináři kolem roku 1605. Kariérní posuny zaznamenal za pontifikátu Urbana VIII., který byl ještě jako kardinál jeho dobrým přítelem. Roku 1626 se tak stal komorníkem papeže a o rok později kardinálem. Ve třicátých letech se podílel na vývoji Urbanovy politiky v evropském konfliktu. Byl zvolen do obtížné kolínské mise a ihned po svém příjezdu zahájil rozsáhlou korespondenci s nunciem a panovníky v Madridu, Vídni a Paříži. Srov. i k dalším Ginettiho osudům slovníkové heslo TABACCHI, Stefano. GINETTI, Marzio. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online verze]. Volume 19. 2001 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/marzio-ginetti_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/marzio-ginetti_(Dizionario-Biografico)/)

¹¹³ KAMPMANN, *Europa*, 132. Důvodem, proč nebyla iniciativa odmítnuta, spočívá v charakteru diplomatických jednání doby třicetileté války. Při rozhovorech, které doprovázelo válečné dění, se vůbec nejednalo o „tajnou diplomacii“. Naopak byla řada informací zprostředkovávána, na čemž se podíleli z velké části právě zainteresovaní diplomaté. Zprávy pak putovaly nejen na jiné evropské dvory, ale i mezi veřejnost. Jinak řečeno – jednání podílejících se stran se ve velké míře orientovalo na očekávaný ohlas jiných vlád a zájmových kruhů. Rychlé odmítnutí papežovy iniciativy a formulace jasných vlastních motivů proto nepřipadaly v úvahu. Žádná ze stran totiž nechtěla být obviněna z krachu jednání. Srov. TÝŽ, 132, 133. Starší vysvětlení, že papežovo prostřednictví nebylo možné v principu odmítnout – jak tvrdí REPGEN, *Der Westfälische*, 11 – je sice pochopitelné, avšak s ohledem na předchozí zjištění nutně nepostačující samo o sobě.

příslušnosti na dvou místech a rovnoprávná účast říšských spojenců, a to nejen z důvodu spojeneckého uvažování, ale spíše ze snahy učinit předmětem jednání též ústavně-právní, konfesní a politický pořádek Říše. Nadto Richelieu odmítl uznat Ferdinanda III. císařem dříve než na konci jednání, protože se při volbě prý protiprávně zabránilo v účasti falckému a trevírskému kurfiřtu.¹¹⁴ Postoje Vídně byly jiné povahy. V principu se na dvoře nevzdali naděje na separátní dohodu se Švédskem.¹¹⁵ Kouzlo bilaterálního jednání totiž spočívalo v tom, že při něm byla císařská pozice silnější oproti kongresu, kde by byl císař konfrontován všemi protivníky najednou, a kromě toho šlo také o záměr držet co nejvíce stranou problémy vnitřního uspořádání Říše.¹¹⁶ Panovala tedy skepse z podniku, jehož by se měli účastnit všichni protivníci, a navíc zde byl také odpor vůči připuštění k jednání těch říšských stavů, které byly spojenecké s Francií. V tomto posledním bodě pouze existovala ochota, že by byli přizváni – avšak jen v doprovodu francouzské delegace – pouze ti, kteří zatím nepřistoupili na Pražský mír a byli tak „s císařem neusmířeni“. Důvodem byla právě snaha vyhnout se při jednáních zásadním diskusím o vnitřních říšských záležitostech. I když Richelieu nebyl ochoten v této záležitosti ustoupit, nakonec nešlo ani tak o otázku připuštění říšských stavů k jednáním, nýbrž o základní otázku, jelikož Francie neměla až do počátku čtyřicátých let v Říši významnější spojení. Základní rozpor mezi císařem a francouzskou stranou panoval v tom, že Ferdinand považoval Říši z velké části za usmířenou, zatímco Richelieu se právě toto snažil zpochybnit: v budoucích mírových jednáních se totiž mělo mluvit o síle říšských stavů, otázce amnestie a také nově o překonaných problémech.¹¹⁷

Do Kolína nakonec přijela pouze císařská a španělská delegace, zatímco Francouzi otáleli, k čemuž jim jako záminka posloužil problém vydání pasů pro jejich vyjednavče. Jednalo o přitom dvojí otázku mající závažný politický význam, a to komu budou pasy určeny a kdo bude jejich úředním vydavatelem.¹¹⁸ Francie potřebovala na překonání svých vnitřních problémů a situace nedostatku partnerů čas, který jí Kolínský kongres nabízel. Proto činila

---

¹¹⁴ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 133. Pro toho, kdo neuznával říšskou klatbu nad falckým kurfiřtem Fridrichem Falckým, mohl být diskutabilní nástupnický bavorský hlas. Co se týče chybějícího trevírského zastoupení, kurfiřt-arcibiskup Phillip Christoph von Sötern (*1567; +1652), též biskup špýrský, pobývající v letech 1635-1645 ve vězení na císařův příkaz s ohledem na pomoc Francii, byť vynucenou ze strachu před Švédy, zastával náhled, že volbu podmiňuje volební, a tedy i osobní svoboda. Srov. k volbě Ferdinanda III., ke které došlo na řezenském kurfiřtském sněmu 1636/37 HÖBELT, Lothar. *Ferdinand III.: (1608-1657) : mírový císař proti vůli*. Přeložil Jan Kilián. České Budějovice: Veduta, 2015, s. 104-106. Koruna. ISBN 978-80-88030-09-6. (Dále zkr. HÖBELT, Ferdinand III.) K Söternovi srov. slovníkové heslo ABMEIER, Karlies. Philipp Christoph von Soetern. In: *Neue Deutsche Biographie*. Zwanzigster Band. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, s. 386, 387. ISBN 3-428-00181-8. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118797891.html#ndbcontent>.

¹¹⁵ KAMPMANN, *Europa*, 133

¹¹⁶ HENGERER, *Kaiser*, 179.

¹¹⁷ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 133, 134.

¹¹⁸ Srov. REPGEN, *Der Westfälische*, 12.

podmínkou své ve skutečnosti nikoliv vážně myšlené účasti v Kolíně připuštění dalších stran k zamýšleným jednáním. Šlo přitom o nemalý seznam, zahrnující kromě Švédska například také významnějšího císařova protivníka Hesensko-Kasselsko či svého spojence v boji proti Španělům Spojené nizozemské provincie, stále však formální součást Říše. Obecně šlo přitom o využití nevyřešených konfliktů.¹¹⁹

Císař učinil první ústupky v otázce dalších účastníků v roce 1637. Předtím sice na kurfiřtském sněmu 1636/37 Ferdinand II. přitakal účasti některých kurfiřtů (v poradní rovině),¹²⁰ avšak to bylo v jeho zájmu, jelikož potřeboval jejich souhlas ohledně územních změn v Říši.¹²¹ Teprve ve výše uvedeném roce císař Ferdinand III. v zásadě přiznal účast Švédsku a Spojeným nizozemským provinciím.¹²² Že pak nechal jednat i přes pokračující francouzské průtahy, je přičítáno uzavření francouzsko-švédské spojenecké smlouvy v březnu 1638, jež ničila císařovy naděje na brzký separátní mír se Švédskem, a zároveň se uvádí, že účast v Kolíně byla přeci jen jistou šancí na mír a také důkazem pro říšské stavy, že je hlava Říše otevřená míru. Zhoršující se vojenská situace mezitím donutila císaře k dalším ústupkům. Když však francouzská delegace nebyla přítomná ani na podzim 1639, hrozil císař (naoko) odvoláním svých vyslanců.¹²³ Přesto francouzští zástupci nedorazili, a to zároveň bylo předzvěstí konečného krachu papežova plánu. Francie, o jejíž zájmu o mír se již v roce 1637 otevřeně objevovaly pochyby, nakonec nechala projekt Kolínského kongresu definitivně padnout s ohledem na úspěšný průběh francouzsko-švédské kampaně roku 1640.¹²⁴

Skutečnost, že k jednáním v Kolíně nedojde, kurie pochopila a svého vyslance odvolala.¹²⁵ Příznačným svědectvím „mrtvých nadějí“ je přitom dobový pamětní text, sepsaný pravděpodobným kardinálovým sekretářem Di Zongo Ondedeie o problémech uzavření míru v Říši a Evropě. Svou zajímavost má například tvrzení či postřeh, že „[die] Mächte sind vollkommen einig darin, den Kongreß unmöglich zu machen, nicht weil sie den Frieden nicht

---

¹¹⁹ Srov. HENGERER, Kaiser, 184. Nicméně až do roku 1641 neměla Francie žádného významného spojence kromě Hesensko-Kasselska a zajatého trevírského kurfiřta. KAMPMANN, Europa, 134.

¹²⁰ CROXTON, Westphalia, 85. Jednalo se o bavorského a kolínského kurfiřta pro jednání s Francií a braniborského a mohučského kurfiřta pro jednání se Švédy. Do vestfálského mírového kongresu však podoba kurfiřtské účasti doznala jistých změn. Poté, co byli zmínění speciálně jmenováni v ustanovení tzv. hamburského preliminárního míru z prosince 1641 (k němu dále), pozval císař v březnu 1643 všechny volitele hlavy Říše (nadále ve formě poradní – konkrétně „comunicato consilio“). Toto pozvání, které sledovalo cíl vytvoření císařsko-kurfiřtské fronty při vestfálských jednáních, rozebírá RUPPERT, Karsten. *Die kaiserliche Politik auf dem Westfälischen Friedenskongress: (1643-1648)*. Münster: Aschendorff, 1979, s. 88. Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte, 10. ISBN 3-402-05629-1. (Dále zkr. RUPPERT, Die Kaiserliche Politik.)

¹²¹ Srov. HENGERER, Kaiser, 184.

¹²² Srov. HENGERER, Kaiser, 185; CROXTON, Westphalia, 66.

¹²³ Srov. HENGERER, Kaiser, 185-187

¹²⁴ Srov. HENGERER, Kaiser, 187.

¹²⁵ Srov. KAMPMANN, Europa, 132; obdobně REPGEN, Friedensvermittlung, 712.

wünschen, sondern weil sie noch nicht in der Lage sind, ihn so zu bekommen, wie sie ihn haben wollen.“¹²⁶ Něco však z původního papežova plánu zbylo. Instituci Kolínského kongresu umožnil Urban VIII. formálně přežít, Ginettiho jmenoval zástupcem kolínské nunciatury, načež „Münster“ byl z pohledu Říma pokračováním „Kolína“, o čemž svědčila titulatura papežského zprostředkovatele na vestfálském mírovém kongresu, nuncia Fabia Chigiho.¹²⁷

Paralelně s přípravou Kolínského kongresu pojal císař roku 1638 separátní jednání se Švédskem v Lübecku, avšak nedošlo k dohodě. Neujala se poté ani nová nabídka z prosince následujícího roku.¹²⁸ Nebyl to však jediný císařův diplomatický neúspěch. Krachem totiž skončila také jednání s dalším důležitým protivníkem Hesensko-Kasselskem¹²⁹ a nebyla vyřešena ani tzv. falcká otázka¹³⁰ – záležitost, v níž šlo o osud Horní a Dolní Falci a falcké kurfiřtské hodnosti po poraženém českém „zimním králi“ Fridrichu Falckém a o jejíž konečné přisouzení ve svůj prospěch usiloval bavorský kurfiřt.¹³¹ Kromě toho všeho císař se svým tvrdým postojem v principiální otázce – tj. zmíněné otázce síly říšských stavů, amnestie a nově překonaných problémů – narazil u kurfiřtů, jelikož volitelé hlavy Říše se dle Pražského míru měli spolupodílet na rozhodování při budoucích mírových jednáních. Přitom šlo zejména přesvědčení bavorského kurfiřta Maximiliána, nejvýznamnějšího císařova straníka, že Ferdinand poškozují zájmy svých říšských spojenců. V pozadí tohoto postoje byla nicméně obava ze zpětného působení právě na falckou otázku. Problémem ve vztahu k Francii, a tedy i k budoucímu míru, byla ovšem také neochota císaře opustit politiku úzkého svazku se Španělskem, praktikovanou od poloviny třicátých let.¹³²

Aby se císař vyhnul dalšímu nárůstu tlaku, svolal do Řezna na počátku roku 1640 říšský sněm, na němž měl silné postavení.¹³³ Nebo to alespoň předpokládal, jelikož bylo lepší mít proti sobě všechny říšské stavy dohromady, než výběr těch největších a nejsilnějších.¹³⁴ Jednání byla zahájena v září, přičemž není bez zajímavosti, že ke svolání sněmu došlo poprvé od roku 1613 (tehdejší zasedání skončilo krachem s ohledem na skutečnost, že protestanti odmítli přijmout

---

¹²⁶ Srov. vč. cit. ROECK (ed.), *Deutsche Geschichte*, Band 4, 359, 360.

¹²⁷ REPGEN, *Friedensvermittlung*, 712. K Chigimu srov. životopisný medailon v rámci 3. kapitoly, podkapitoly c.

¹²⁸ Srov. přehled u HENGERER, *Kaiser*, 179, 180.

¹²⁹ Srov. přehled u HENGERER, *Kaiser*, 181, 182.

¹³⁰ Srov. HENGERER, *Kaiser*, 182, 183.

¹³¹ K falcké otázce ve 4. kapitole, podkapitole b.

¹³² Srov. KAMPMANN, *Europa*, 134.

¹³³ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 134, 135. Slovníkové heslo k rezenskému říšskému sněmu 1640/41 CROXTON a TISCHER, *The Peace*, 248, 249.

¹³⁴ Srov. CROXTON, *Westphalia*, 71.

rozhodnutí katolické většiny).¹³⁵ Opodstatněnou otázkou nicméně je, zda bylo vůbec možné říšský sněm svolat nyní uprostřed války. Pravdou je, že to představovalo logistický i finanční problém – finanční z toho důvodu, že říšské stavy neměly často potřebné finance. Na druhou stranu šlo o obranu vlastních zemí, a tudíž se sněm opravdu sešel,¹³⁶ i když kromě hlavy Říše se jej účastnilo naprosté minimum vládců, zatímco ostatní suveréni vyslali pouze diplomatické zástupce.¹³⁷ Některé strany nebyly oproti tomu pozvány vůbec – dědici Fridricha Falckého, knížectví Brunšvik-Lüneburg a lantkrabství Hesensko-Kasselsko –, a to z válečných důvodů.¹³⁸ V jednáních byla centrální dvě témata, a to otázka amnestie a usmíření Říše navenek.¹³⁹ Ačkoliv císař udržel sněm i přes náhlé ohrožení Řezna v lednu 1641 švédsko-francouzsko-výmarskou armádou,¹⁴⁰ tah s jeho svoláním mu ovšem nevyšel podle představ, jelikož politické klima v Říši se za posledních několik let podstatně změnilo: konsenzus ohledně brzkého zahájení mírových jednání byl nyní široký a zasahoval i katolický tábor, neboť co se týče válečné situace, bylo podstatné, že se vytrácela víra v rychlé zapuzení Francie a Švédska. Výsledkem tak bylo, že císař potřebnou podporu na sněmu nezískal, načež porady v říjnu skončily.¹⁴¹ Sice Ferdinand uhájil při vynaložení značného tlaku na Bavorsko ve falcké otázce spolupráci se Španělskem, ale bylo mu sněmem doporučeno, aby přizval k mírovým jednáním nejen ty říšské stavy, jež nepřistoupily na Pražský mír, ale i další francouzsko-švédské spojence, což bylo možné považovat za porážku.¹⁴²

Hmatatelnějším momentem ve směru k budoucímu Vestfálskému mírovému kongresu byly teprve císařsko-švédsko-francouzské rozhovory v Hamburku z počátku čtyřicátých let. Jím bezprostředně předcházela císařsko-švédská jednání, při nichž se hlava Říše – prostřednictvím svého vyjednavče¹⁴³, dvorského rady Lützowa – pokoušela znovu dosáhnout uzavření separátního míru se Švédskem. Šlo o využití skutečnosti, že zatím nebyla obnovena francouzsko-švédská aliance z roku 1638, již končila v březnu 1641 platnost.¹⁴⁴ Švédsko,

---

¹³⁵ Srov. CROXTON, Westphalia, 71.

¹³⁶ Srov. CROXTON, Westphalia, 71.

¹³⁷ Srov. blíže HENGERER, Kaiser, 192. Oproti tomu CROXTON, Westphalia, 71 se omezuje na tvrzení, že při počátku jednání byl jediným přítomným vládcem právě Ferdinand III.

¹³⁸ Srov. HENGERER, Kaiser, 192.

¹³⁹ Srov. podrobně HENGERER, Kaiser, 193-195.

¹⁴⁰ Srov. HENGERER, Kaiser, 193. S tím srov. CROXTON, Westphalia, 73.

¹⁴¹ Srov. KAMPMANN, Europa, 135. Obdobně HENGERER, Kaiser, 191-196.

¹⁴² Srov. KAMPMANN, Europa, 135.

¹⁴³ Slovníkové heslo k hamburským jednáním CROXTON a TISCHER, The Peace, 120.

¹⁴⁴ Srov. CROXTON, Westphalia, 74, 75. K francouzsko-švédské smlouvě z roku 1638 srov. KAMPMANN, Europa, 126, 127.

zastupované v Hamburku Johannem Adlerem Salvielem,¹⁴⁵ se ovšem nakonec rozhodlo v červnu pro pokračování smlouvy, přičemž její nová platnost byla stanovena na neurčito. Tato skutečnost v podstatě definitivně vyloučila možnost uzavření separátní mírové dohody.¹⁴⁶ Poté se hamburská jednání posunula do své poslední části, a to za účasti Francie, jíž zastupoval Claude de Mesmes, hrabě d'Avaux, přičemž obsahem rozhovorů byla všeobecná mírová konference,¹⁴⁷ což bylo v souladu s (obnověným) francouzsko-švédským spolkem. Hlavě Říše nezbylo prostě než jednat právě o mírové konferenci, neboť kromě zmíněného neúspěchu v otázce separátního míru se Švédskem a na říšském sněmu se většina říšských stavů, vedených Braniborskem, hlasitě dovolávala uzavření celkového míru.¹⁴⁸ Situaci v jednání přitom zlehčovalo, že Švédsko naléhalo vzhledem ke své momentální obtížné vojenské situaci – jak bylo již dříve řečeno – v souvislosti s nečekanou smrtí vrchního velitele Banéra na brzké zahájení mírových rozhovorů.¹⁴⁹

Výsledkem rozhovorů byl tzv. Hamburský preliminární mír z prosince 1641,¹⁵⁰ byť označení „mír“ je spíše zavádějící. Šlo sice v zásadě o formální kompromis, avšak ponechávající řadu věcí nevyřešených a vyhýbající se pokud možno přesným ustanovením. Z hlediska obsahu smlouvy byly nejjasněji stanoveny záležitosti týkající se všeobecného rámce kongresu.¹⁵¹ Podle nich se měly předpokládané diplomatické hovory konat v severoněmeckých vestfálských městech Osnabrücku a Münsteru, za tímto účelem neutralizovaných.¹⁵² Datum slavnostního otevření kongresu bylo stanoveno na 25. březen 1642¹⁵³ Nevyřešena naopak zůstala otázka císařské titulatury Ferdinanda III. – pouze došlo k výměně listin dánským prostřednictvím – a také se odložilo konkrétní rozhodnutí ohledně přizvání účastníků z Říše. Císař sice v tomto posledním bodě souhlasil s rozšířením základny participantů na francouzské a švédské spojence či podporovatele z okruhu říšských stavů, ve skutečnosti však hodlal docílit situace, že říško-stavovských zástupců bude co nejmenší počet, jelikož se chtěl vyhnout

---

¹⁴⁵ CROXTON, Westphalia, 75. K Salviovi, pošlechtěnému synu městského písaře, od roku 1634 tajnému radovi a pozdějšímu vyslanci k vestfálskému kongresu, srov. životopisný medailon v rámci 3. kapitoly, podkapitoly c.

¹⁴⁶ KAMPMANN, Europa, 135.

¹⁴⁷ Rámcově KAMPMANN, Europa, 135, 136. K pozdějšímu vyslanci při kongresu ve Vestfálsku d'Avauxovi, přednímu diplomatu své doby, srov. životopisný medailon v rámci 3. kapitoly, podkapitoly c.

¹⁴⁸ Touhu říšských stavů po míru připomíná CROXTON, Westphalia, 76, 77.

¹⁴⁹ Srov. KAMPMANN, Europa, 136; HENGERER, Kaiser, 197.

¹⁵⁰ Latinský text MEIERN (ed.), Acta, Erster Theil, Erstes Buch, 8-10. Německý překlad podstatných pasáží švédsko-císařské smlouvy s doprovodným textem ROECK (ed.), Deutsche Geschichte, Band 4, 366-368.

¹⁵¹ Srov. KAMPMANN, Europa, 136.

¹⁵² Podrobněji ROECK (ed.), Deutsche Geschichte, Band 4, 366, 367.

¹⁵³ ROECK (ed.), Deutsche Geschichte, Band 4, 367. Případně též KAMPMANN, Europa, 136; REPGEN, Konrad. Die Westfälischen Friedensverhandlungen. Überblick und Hauptprobleme. In: BUßMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). Textband 1. 1648: Krieg und Frieden in Europa. Münster: Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte, 1998, s. 356. ISBN 3-88789-127-9. Dostupné také z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/tex443>

diskusím o říšských ústavně-právních otázkách. Do jaké míry se Ferdinand III. prosadí, záviselo na vojenském vývoji, a ten nebyl ještě beznadějný. Kalkul s válkou jako potenciálním prostředkem k vylepšení své situace nevyužívala ovšem jen hlava Říše, nýbrž také francouzská strana. Válečná situace v době uzavření preliminárního míru byla totiž obtížně předvídatelná. Na pozadí toho je také pochopitelné, že hamburská smlouva neobsahovala dohodu o příměří.¹⁵⁴

c. Nejistá cesta od tzv. Hamburského preliminárního míru k Vestfálskému mírovému kongresu (1641-1645)

I když byla v Hamburku uzavřena preliminární mírová smlouva a dohodnut termín otevření kongresu, byla otázka zahájení jednání ještě po několik let (!) daleko. Kromě zmíněného kalkulu s válkou, který byl přítomný až do konce třicetileté války, záleželo totiž na různých dalších, více či méně s tím souvisejících překážkách, které se neustále objevovaly, respektive zůstávaly nevyřešené. Prvním problémem byla již ratifikace preliminárního míru.

Švédsko sice ratifikovalo takřka bezprostředně po podpisu smlouvy,¹⁵⁵ avšak nikoliv již ostatní podílejší se mocnosti – Francie, Španělsko a císař. Kardinál Richelieu chtěl čekat na výsledky z pole.¹⁵⁶ K ratifikaci nakonec došlo do léta 1642.¹⁵⁷ Španělský král Filip IV. s ohledem na svůj velký odpor proti zahájení kongresu pozdržel ratifikaci až do roku 1644¹⁵⁸ a Ferdinand III. měl zase důvody k myšlení, že jeho dosavadní pozice si zaslouhuje lepší smlouvu. Nakonec ale obrat vojenského vývoje v císařův neprospěch znamenal, že Ferdinand v červenci 1642 o vydání ratifikace konečně rozhodl.¹⁵⁹

Jakmile císař takto učinil, obratem dánský zprostředkovatel urgoval francouzskou a švédskou stranu k výměně pasů a začátku jednání. S tím dotazovaní zástupci souhlasili, ale k příslušnému aktu nemělo dojít dříve než 1. prosince, jelikož chyběly španělské pasy.¹⁶⁰

Nejistotu dále přinesla změna vládnoucí garnitury ve Francii. Smrt kardinála Richelieua v prosinci 1642 a navíc i krále Ludvíka XIII. v květnu 1643 vystavila otazník o dalším směřování francouzské zahraniční politiky. Novým prvním ministrem se stal kardinál Mazarin a za nezletilého Ludvíka XIV. nastoupila regentská vláda. Na původní zahraničně-politický kurz bylo ovšem navázáno.¹⁶¹

---

¹⁵⁴ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 136-138.

¹⁵⁵ CROXTON, *Westphalia*, 83.

¹⁵⁶ CROXTON, *Westphalia*, 82.

¹⁵⁷ KAMPMANN, *Europa*, 148.

¹⁵⁸ KAMPMANN, *Europa*, 148.

¹⁵⁹ Srov. CROXTON, *Westphalia*, 82, 83.

¹⁶⁰ Srov. CROXTON, *Westphalia*, 83.

¹⁶¹ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 148. HENGERER, *Kaiser*, 198.

V první polovině roku 1643 byl učiněny další významnější kroky ve směru k zahájení kongresu. V lednu zaslal císař svou ratifikaci do Hamburku a v únoru dorazily pasy ze Španělska. V dubnu pak došlo na oficiální výměnu ratifikací a pasů, načež císař vyslal svého dvorního radu Kraneho, aby v Münsteru a Osnabrücku zajistil (v souladu s hamburskou preliminární mírovou smlouvou) vše potřebné pro otevření kongresu. Zároveň bylo dohodnuto nové datum zahájení jednání – 11. červenec 1643.¹⁶² Druhá polovina roku ale nevěštila při svém počátku nic dobrého, jelikož se objevil další problém, díky němuž nově ujednaný termín kongresového počátku také uplynul. Jednalo se o skutečnost, že většina reprezentantů nechtěla dorazit dříve než jejich protistrana. Pokud by se totiž objevila příliš brzy, riskovala tím vyslání signálu, že zoufale potřebuje mír. Mezi těmi, kteří nebyli postiženi takovými obavami, byli dánští mediátoři, jenž měli zvláštní zájem na zahájení jednání mezi císařem a Švédskem a pouze malý zájem o záležitosti jiných. Švédci a papež čekali s vysláním vlastních zástupců na francouzskou delegaci; Francie zase čekala na výsledky vojenské kampaně roku 1643, která se pro ni vyvíjela úspěšně. Teprve na konci října byli francouzští zástupci připraveni k odchodu, což spustilo příchod dalších vyslanců. V říjnu, respektive listopadu 1643 dorazili Španělé, benátský mediátor, a část švédské delegace. Francouzi ale nakonec nedorazili, alespoň prozatím, jelikož nejprve dostali úkol jednat v Haagu o obnovení spojenecké smlouvy se Spojenými nizozemskými provinciemi z roku 1635. K podpisu nového ujednání nakonec došlo v březnu 1644, načež se konečně francouzští zástupci odebrali do Münsteru, kam dorazili téhož měsíce, respektive v dubnu. Ve stejnou dobu se objevili papežský mediátor a zbývající část švédské delegace.¹⁶³ Co se týče císařské delegace, první část sice dorazila již v létě, respektive na podzim 1643,¹⁶⁴ aniž by to však mělo zásadní politický význam.

Tato skutečnost byla odrazem toho, že nebylo stále jasné – navzdory přítomnosti mnohých významných delegátů –, zda vestfálský kongres nebude jen prázdným pojmem.¹⁶⁵ Podstatné politické hovory se totiž nekonaly.¹⁶⁶ Důvodem nejistoty byla vleklá záležitost, jež přetrvávala jako nakonec poslední překážka na cestě k zahájení mírových jednání. Jednalo se o otázku zastoupení a vůbec role říšských stavů při kongresu.¹⁶⁷

Jak byl již dříve řečeno, byli to prvně od kurfiřtského sněmu 1636/37 kurfiřti, kteří jako jediní z Říše měli být přizváni k jednáním (v poradní rovině), což jim pochopitelně vyhovovalo.

---

¹⁶² Srov. CROXTON, Westphalia, 83, 84.

¹⁶³ Srov. CROXTON, Westphalia, 84. Co se týče dat příjezdů delegací, rekapituluje je také REPGEN, Der Westfälische, 15.

¹⁶⁴ REPGEN, Der Westfälische, 15.

¹⁶⁵ Obdobně KAMPMANN, Europa, 152.

¹⁶⁶ K otázce zahájení podstatných politických jednání srov. konec podkapitoly.

¹⁶⁷ Celkově k dané otázce srov. CROXTON, Westphalia, 85-89; RUPPERT, Die Kaiserliche, 86-99; DICKMANN, Der Westfälische, kap. 5.

Touha ostatních říšských stavů podílet se ovšem průběžně rostla, i přes kurfiřtský a císařský odpor, přičemž někteří říšsko-stavovští představitelé dokonce pozvedli možnost účasti všech stavů Říše. To byl ovšem radikální požadavek, který se obracel proti definici císařské vlády jako autoritě. Většina pravděpodobně vážila Říši jako smíšený stát monarchicko-aristokratický, přesto však i v tomto případě šlo o jistý emancipační projev, neboť podle tohoto náhledu měli svou roli nejen císař, ale i říšské stavy.¹⁶⁸

Během řezenského sněmu 1640/41 souhlasil císař s malou ochotou pouze s tím, že by říšské stavy mohly obdržet poradní funkci při kongresu. Toto však říšsko-stavovskou emancipaci nezastavilo, neboť tzv. deputační sněm, svolaný do Frankfurtu v lednu 1643 k řešení náboženských záležitostí, se přednostně zabýval otázkou mírových jednání a rolí stavů při nich, přičemž výsledkem byl návrh na přesunutí tohoto sněmu do kongresových měst, aby zde byl k poradám jako kurfiřti.¹⁶⁹ Volitelé hlavy Říše, mezitím v březnu všichni pozvaní k jednáním,¹⁷⁰ a sám Ferdinand III. sice odmítli, ale ani nyní nešlo o konec říšsko-stavovského úsilí získat pozvánku ke kongresu. Rozhodující totiž bylo, že na francouzsko-švédské straně se nakonec prosadil radikální názor, zastávaný neúnavně švédskou spojenkyní hesensko-kasselskou lantkraběnkou Amálií Alžbětou, že nikoliv jen francouzsko-švédští říšští spojenci – jak tomu mělo být původně –, ale všechny říšské stavy se mají účastnit mírových jednání, a to navíc v rovině přímého spolupodílnictví na nich (*ius suffragii*).¹⁷¹ Konečný výraz našel tento požadavek ve francouzské pozvánce všem říšským stavům z dubna 1644, která následovala po předchozím dvojím pozvání – ovšem protestantských – říšských stavů ze strany Švédska. Kromě toho Francie také nabídla zmíněnému deputačnímu sněmu přesun do dějiště kongresu.¹⁷²

Říšské stavy váhaly z různých důvodů s přijutím takových pozvánek, některé z toho důvodu, že jejich původcem nebyl císař, ale cizí mocnosti. Ferdinand III. v každém případě reagoval dopisem stavům v červnu. Uváděl, že je to Francie, která ve skutečnosti touží po dominanci v Říši, a přitom stavy instruoval, aby zůstaly mimo jednání. Nebylo totiž tradicí, aby

---

¹⁶⁸ Srov. CROXTON, Westphalia, 85, 86. Zmíněný radikální požadavek zastávala skupina „aristokraticky smýšlejících“ stavů pod vedením Hesensko-Kasselska a Brunšviku-Lüneburgu. RUPPERT, Die Kaiserliche, 87.

¹⁶⁹ Srov. CROXTON, Westphalia, 86

¹⁷⁰ Jak bylo již dříve uvedeno, šlo o pozvání k poradní formě („comunicato consilio“) s cílem vytvoření císařsko-kurfiřtské fronty proti říšsko-stavovskému pohybu. Srov. RUPPERT, Die Kaiserliche Politik, 88.

¹⁷¹ Srov. celkově CROXTON, Westphalia, 86, 87. Speciálně Hesensko-Kasselsku se podařilo objasnit Francii a Švédsku, že pro prosazování jejich politiky je mnohem lepší účast všech stavů Říše s rozhodovací kompetencí než osamocená účast kurfiřtů a císaře. RUPPERT, Die Kaiserliche, 87. Podrobněji k otázce DICKMANN, Der Westfälische, 163-166. Pojem „ius suffragii“ označuje právo říšských stavů hlasovat na říšském sněmu. Přenést se mělo toto právo i na vestfálský mírový kongres. K pojmu srov. slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, The Peace, 143, 144.

¹⁷² Srov. CROXTON, Westphalia, 86, 87; okrajově RUPPERT, Die Kaiserliche, 87, 88.

se spolupodílely na tvorbě mírové dohody. Připustil pouze, že by po podpisu mírové smlouvy mohl být svolán říšský sněm, který by ji ratifikoval.¹⁷³ V listopadu však říšský franský kraj podlehl vábení a vyslal ke kongresu svou delegaci,¹⁷⁴ zatímco ve Frankfurtu se již otevřeně hovořilo o vyslání zástupců dalších krajů. Nebylo prostě možné držet říšsko-stavovské hnutí dlouho na uzdě. Dalším císařovým ústupkem nakonec bylo přizvání deputačního sněmu k jednáním.¹⁷⁵

Ve stejné době císařova tajná rada po intenzivních poradách před tažením roku 1645 souhlasila s názorem, že kongres – a tím spíše za účasti (všech) říšských stavů – představuje nebezpečí vzájemného oddělení císaře a Říše. Proto doporučovala posílit důvěru stavů, aby se zajistila jejich loajalita, k čemuž bylo podle ní potřeba jasného vojenského úspěchu, a to navzdory nepříjemné skutečnosti, že nebylo možné očekávat pomoc spojeneckého Španělska vzhledem k hluboké krizi této monarchie. Císař tento náhled přijal. Průběh tažení roku 1645 byl ovšem pro Ferdinanda III. katastrofou, což v podstatě ukázala již březnová porážka od Švédů u Jankova. Teprve vojenský neúspěch, jak se uvádí, přiměl Vídeň ustoupit: vestfálský kongres s účastí říšských stavů, disponujících spolurozhodovací kompetencí, se ukázal být pro ni jedinou cestou k míru namísto jeho (dřívějšího) hledání mimo kongres.¹⁷⁶ K příslušnému pozvání říšských stavů došlo 29. srpna 1645 císařským oběžníkem (Circular-Schreiben).¹⁷⁷

---

¹⁷³ Srov. CROXTON, Westphalia, 87, 88; obdobně RUPPERT, Die Kaiserliche, 88.

¹⁷⁴ Srov. CROXTON, Westphalia, 88; RUPPERT, Die Kaiserliche, 88.

¹⁷⁵ Srov. RUPPERT, Die Kaiserliche, 88-90.

¹⁷⁶ Srov. KAMPMANN, Europa, 148-152. K příslušnému pozvání říšských stavů došlo 29. srpna 1645.

¹⁷⁷ Text: ROECK (ed.), Deutsche Geschichte, Band 4, 370-374. A zejména pasáž, že říšské stavy „(...) unsern Kayserl. Gesandten mit Rath daselbst beyzuspringen, und zu assistiren, und hierinnen ihr freyes Jus suffragii zu gebrauchen, freygestanden (...)“. Cit. dle TÝŽ, 371, 373.

3. Vestfálský mírový kongres.

a. Otázka data zahájení a hlavní fáze

Co se týče data zahájení kongresu v Münsteru a Osnabrückeru, neexistuje nakonec přesný termín jeho otevření. Data známá z předchozího výkladu – 25. března 1642 a 11. července 1643 – se, jak známo, nenaplnila a žádné další datum nebylo domluveno. Lze tak říci, že vlastní událost nakonec vykryštovala dějinným vývojem (*via facti*) – tím, že se trousily jednotlivé delegace do kongresového dějiště¹⁷⁸ a čekalo se v podstatě, než budou zahájena zásadní politická jednání (pokud na ně dojde). Druhou věcí je, že se o kongres v dnešním slova smyslu vlastně vůbec nejednalo – s ohledem na absenci nějakého úvodního shromáždění a následně jednací praxi, jež bude přiblížena později.¹⁷⁹ Termín „kongres“ nicméně používali různí účastníci jednání. Oproti tomu francouzští korespondenti ovšem mluvili většinou o „assemblée“ nebo „assemblée générale“ s ohledem na zamýšlené usmíření křesťanstva.¹⁸⁰

Podstatná politická jednání se odehrávala mezi roky 1645 a 1648 a je možné je rozdělit do dvou fází. První fáze započala s příjezdem hlavního císařského delegáta a nejvýznamnějšího císařova rádce hraběte Trauttmansdorffa na podzim 1645, což konečně znamenalo počátek politicky zásadního dění (nikoliv kongresu), přičemž jejich výsledkem byl náčrt mírové dohody z června 1647 – tzv. Trauttmansdorffianum –, pojmenovaný podle jeho tvůrce. Toto dílo ovšem v červenci téhož roku ztroskotalo a záhy na to hrabě kongresové dějiště opustil. Jednání se tak sice dostala do krize, ale nezkrachovala, jelikož iniciativu převzala tzv. třetí (neboli mírová) strana, vzešlá z okruhu říšských stavů. Tato strana měla následně velký podíl na dojednání celého podniku.¹⁸¹

b. Základní charakteristiky a technické záležitosti kongresu

Vestfálský mírový kongres byl rozsahem mezinárodního zastoupení a řešených záležitostí bezprecedentním.¹⁸² Působilo na něm (v absolutním čísle) sto devět delegací, jež zastupovaly šestnáct evropských států (včetně císaře), sto čtyřicet říšských stavů a třicet osm zástupců dalších zainteresovaných říšských nositelů moci bez vlastního hlasu a místa v říšském

¹⁷⁸ Tento aspekt zmiňuje, byť v jiné souvislosti REPGEN, *Der Westfälische*, 14.

¹⁷⁹ Všimá si toho REPGEN, *Der Westfälische*, 14, 15. Také TISCHER, *Französische Diplomatie*, 93.

¹⁸⁰ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 93.

¹⁸¹ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 153.

¹⁸² Srov. KAMPMANN, *Europa*, 152; REPGEN, *Der Westfälische*, 7, 8; ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 103; DICKMANN, *Der Westfälische*, 193; TISCHER, *Französische Diplomatie*, 93.

sněmu. Celkem tedy šlo o sto devadesát čtyři zastoupení.¹⁸³ Vůdčími elementy kongresu byla pětice mocí: císař, Francie, Švédsko, Španělsko a Spojené nizozemské provincie. Avšak pokud jde o říšské stavy, bezvýznamné nebyly (zejména ty větší) s ohledem na tlak, který vykonávaly.¹⁸⁴

Důležitým rysem kongresu byla připravenost aktérů k inovacím, neboť se z mezinárodně-právního hlediska vstupovalo na novou půdu.¹⁸⁵ Případné setrvávání na tuhých „korektních“ pravidlech by sotva vedlo v některých případech k výsledkům. Brzo se totiž ukázalo, že zasedání říšských stavů podle kurií není vhodné k řešení nábožensko-právních otázek. Proto se jednání odehrávala konfesně rozdělená do dvou měst. Také diplomaté nebyli jen vykonavateli panovnické vůle, ale i do jisté míry nositeli vlastních politických rozhodnutí, což bylo zapříčiněno nejen dlouhými komunikačními cestami mezi místy konání kongresu a panovnickými sídly, ale i skutečností, že nebylo možné se na vše ptát, aby se tím zbytečně nezdržovala jednání. Proto otázky menší výbušnosti řešili diplomaté sami. Na pozadí takové relativní nezávislosti vyslanectev se ovšem otevíral prostor pro věcné i osobní kontroverze v rámci jednotlivých delegací, což mělo svůj význam. K pnutí docházelo především ve francouzské delegaci¹⁸⁶ a v podstatě nepomohlo ani vyslání vysokého šlechtice – vévody Longueville.¹⁸⁷ Samozřejmě byli zástupci v písemném kontaktu s domovskými vládami, které byly jimi rychle zpravovány zejména při konkrétních jednacích nabídkách.¹⁸⁸

Průvodním jevem Vestfálského mírového kongresu je jeho konání paralelně s probíhající válkou, jelikož nebylo vyjednáno všeobecné příměří.¹⁸⁹ Válka byla významným faktorem jednání. Případné dobré zprávy z bojiště totiž mohly přispět ke zlepšení vyjednávací

---

¹⁸³ Podrobně k formám zastoupení BOSBACH, Franz. *Die Kosten des Westfälischen Friedenskongresses: eine strukturgeschichtliche Untersuchung*. Münster: Aschendorff, 1984, 14-19. ISBN 3-402-05632-1. (Dále zkr. BOSBACH, Die Kosten.) Údaje přebírá KAMPMANN, Europa, 152. Ke struktuře zastoupení, velikosti vyslanectev a otázce jejich členů BOSBACH, Die Kosten, 19-44.

¹⁸⁴ Srov. KAMPMANN, Europa, 152, 153.

¹⁸⁵ Srov. KAMPMANN, Europa, 156. Dále DICKMANN, Der Westfälische, 212. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 103.

¹⁸⁶ Srov. KAMPMANN, Europa, 156, 157. Podrobně ke vztahům ve francouzské delegaci TISCHER, Französische Diplomatie, 127-156. Kořenem pnutí byla osobní i politická rozdílnost obou francouzských delegátů. Všímá si toho TÁŽ, 127.

¹⁸⁷ Situace se definitivně uvolnila až v první polovině roku 1647 s odjezdem jednoho z původních dvou vyslanců na jinou misi. Srov. TISCHER, Französische Diplomatie, 154-157. K významu Longuevillovy přítomnosti obdobně KAMPMANN, Europa, 157.

¹⁸⁸ Srov. KAMPMANN, Europa, 157.

¹⁸⁹ KAMPMANN, Europa, 153. V jiném kontextu ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 104. Podrobněji REPGEN, Der Westfälische, 13, 14. Příměřími platnými v době kongresových jednání byly (zejména) braniborsko-švédské z července 1641, (kur)saské ze září 1645, obnovené v dubnu následujícího roku, a ulmské bavorsko-kolínské s Francií, Švédskem a Hesensko-Kasselskem, uzavřené, ale i vypovězené v průběhu roku 1647. Srov. TÝŽ, 14, p. 29. Kromě těchto klidů zbraní dále zmiňuje CROXTON, Westphalia, 179, 180 příměří mezi vrchními veliteli švédské armády Torstensonem a císařské armády Gallasem na konci roku 1643, po němž Švédci zahájili novou akci proti Dánsku (tzv. Torstensonova válka). Podrobněji k otázce příměří v době Vestfálského mírového kongresu srov. TÝŽ, 176-180 různě.

pozice, a proto se rokování z důvodu strategického vyčkávání často zdržovala.¹⁹⁰ Výsledky kongresu však rozhodně nevyplývaly jen z vojenských operací, neboť zde byla řada dalších okolností, jež měly důležitý vliv na formulování smluvních ustanovení.¹⁹¹ Co se týče role bojů, jednání probíhala nejintenzivněji mimo hlavní válečnou sezónu – tedy v zimě,¹⁹² avšak nelze paušálně říci, že by se mimo nejchladnější období v roce nic zásadního při kongresu nedělo. Svědčí to tom uzavření francouzsko-císařské satisfakce ze září 1646, předání druhé francouzské a švédské mírové propozice z června 1645, Trauttmansdorffova dohoda v náboženských záležitostech z června 1647 nebo císařsko-švédský preliminární mír ze srpna 1648.¹⁹³

Jako místo jednání mezi císařem a Švédskem a dalšími protestanty sloužil Osnabrück, mezi císařem a Francií, Španělskem a Francií a Španělskem a Spojenými nizozemskými provinciemi Münster.¹⁹⁴ Pokud jde o tato sídla, nešlo o velká říšská města jako Frankfurt, Köln, Hamburg či Lübeck, což bylo výsledkem čistě politických úvah.¹⁹⁵ Jako vedlejší jednací místo byl využíván zejména říšskými stavy a v počátcích kongresu (1644-1646) také Lengerich, ležící mezi oběma vestfálskými městy. Stály za tím v první řadě praktické důvody. Oproti tomu se zdá, že nikdy nedošlo k využití jakéhokoliv třetího jednacího místa ze strany Francie a Švédska kvůli protokolárním obtížím.¹⁹⁶

K ubytování vyslanců v kongresových městech typicky posloužily různé patricijské domy, paláce a šlechtické dvory. Úkol zajistit ubytování připadl císařskému dvorskému radovi Kranemu, který přijel v roce 1643 z Kölnu. Jednotlivé kvartýry platily jako příbytek vyslancova pána, a tak musely této skutečnosti odpovídat. Byly proto vybaveny co možná nejskvostněji.¹⁹⁷

Neutralita kongresových měst byla dohodnuta již v hamburské preliminární smlouvě. Její zajištění také připadlo radovi Kranemu, který vyhlásil v létě 1643 v obou městech císařský edikt, podle něžž byli jejich obyvatelé zproštěni přísah a povinností vůči hlavě Říše a zemským pánům. Zodpovědnost za bezpečný průběh kongresu převzaly městské magistráty, vlastní

---

¹⁹⁰ Srov. KAMPMANN, Europa, 153. Podrobněji DICKMANN, Der Westfälische, 214. Obdobně, i když volněji, to přijímá též CROXTON, Westphalia, 180, 181. Okrajově ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 103, 104 různě.

¹⁹¹ Východiska bádání v tomto směru nastiňuje TISCHER, Vom Kriegsgrund. Co se týče daných okolností, ovlivňujících formulaci smluvních ustanovení Vestfálského míru, jednalo se kromě vojenského vývoje o zahraničně-politické koncepty, válečné cíle, vnitřní politiku, klientelismus, spolky, diplomacii či lidi samotné, stojící proti sobě se svým jednáním a subjektivními náhledy. Srov. TÁŽ, 108.

¹⁹² Srov. DICKMANN, Der Westfälische, 214. S tím srov. CROXTON, Westphalia, 183.

¹⁹³ CROXTON, Westphalia, 183.

¹⁹⁴ DICKMANN, Der Westfälische, 213.

¹⁹⁵ Srov. podrobně DICKMANN, Der Westfälische, 189, 190.

¹⁹⁶ Srov. podrobně TESKE, Gunnar. Verhandlungen zum Westfälischen Frieden außerhalb der Kongreßstädte Münster und Osnabrück. *Westfälische Zeitschrift: Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Altertumskunde*. 1997, **147**, 63-92. (Dále zkr. TESKE, Verhandlungen.) Okrajově DICKMANN, Der Westfälische, 212. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 103.

¹⁹⁷ Srov. podrobněji DICKMANN, Der Westfälische, 190, 191.

ochrana kongresu byla v Osnabrückeru zajišťována svépomocí, v Münsteru speciálním oddílem tisíc dvě stě mužů, případně doplňovaným podle potřeby z řad měšťanů. Velení obdržel plukovník Reumont, propuštěný z císařových služeb a povinovaný nově městu. Samozřejmostí byly také stráže a gardy, přidělené vybraným vyslancům, a také musely odtáhnout cizí oddíly.¹⁹⁸ Kromě toho byly neutralizovány i cesty mezi oběma městy, avšak praxe bývala někdy jiná.¹⁹⁹

Spojení s vnějším světem nebylo jednoduché, neboť výměnu zpráv – zpravidla dlouhou – zdržovalo válečné plundrování nebo časté porušování mezinárodního práva ze strany protivníků. Vlastní doručování zajišťovala pošta Thurn-Taxisů, jejíž münsterská pobočka byla zřízena z císařova pověření v roce 1643. Větší vyslanectva také disponovala vlastními kurýry. Doba přenosu zprávy z Münsteru do Vídně činila patnáct dní, ze stejného místa do Paříže deset – s tím, že se kurýři měli podle závazku vrátit do šesti dní. Z Osnabrückeru do Stockholmu putovala pošta šestnáct dní, v případě Drážďan se jednalo o pět až šest dní a v případě Straßburgu minimálně o osm. Zcela nejdéle však zprávy putovaly do Madridu, a to přinejmenším čtyři týdny.²⁰⁰

Významným prvkem mírového jednání byla mediace. Nekonal se však v úplnosti podle plánu. V Osnabrückeru měl být dle Hamburského preliminárního míru diplomatickým zprostředkovatelem dánský zástupce, v Münsteru papežský nuncius a benátský vyslanec. S ohledem na dánskou nepřítomnost vlivem nového konfliktu se Švédskem (tzv. Torstensonovy války) se osnabrückerá jednání obešla bez zprostředkování a vyslanci jednali přímo. V Münsteru mediace fungovala, ale na druhou stranu byla provázena – ovšem asi neopodstatněnými – francouzskými a španělskými výtkami, že mediátoři, kteří mají být logicky neutrální, zdržují a činí obsahové výpady.²⁰¹ Pravdou nicméně je, že papežský vyslanec energicky odporoval všem náboženským ústupkům a ve svém jasném postoji tak povzbuzoval katolické říšské stavy. V každém případě mediace nebránila přímému jednání.²⁰²

Své místo na kongresu měla také „neregulérní“ (neoficiální) zprostředkování: Příkladem je nizozemská mediace mezi Španělskem a Francií, odehrávající se za výslovného španělsko-francouzského souhlasu či několikeré bavorské zprostředkování mezi císařem a

---

¹⁹⁸ Srov. DICKMANN, *Der Westfälische*, 191.

¹⁹⁹ Podrobněji k otázce CROXTON, *Westphalia*, 182, 183.

²⁰⁰ Srov. DICKMANN, *Der Westfälische*, 192. V podobném rozsahu též HRBEK, *Postavení*, 233, 234.

²⁰¹ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 155, 156. Okrajově ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 103. Zastarale co se týče hodnocení neutrality mediátorů DICKMANN, *Der Westfälische*, 213.

²⁰² Srov. KAMPMANN, *Europa*, 156. Podrobně k mediaci na Vestfálském mírovém kongresu REPGEN, *Friedensvermittlung*, 695-719. K roli Benátek dále ROECK, Bernd. *Venedigs Rolle im Krieg und bei den Friedensverhandlungen*. In: BUßMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). *1648: Krieg und Frieden in Europa*. Textband 1. Münster: Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte, 1998, s. 161-168. ISBN 3-88789-127-9.

Francií.²⁰³ Nezůstalo ale jen u těchto momentů.²⁰⁴ Tak jako tak daná skutečnost poukazuje na určitou flexibilitu jednání.²⁰⁵

Plenární zasedání byla výjimečná a navíc měla spíše reprezentační význam. Těžiště rokování spočívalo v soukromých schůzích, které se konaly v kvartýrech delegátů či mediátorů,²⁰⁶ ale často i prostřednictvím osobních rozhovorů.²⁰⁷ Stavby Říše zasedaly v Münsteru v biskupském dvoře, v Osnabrücku v nové radnici.²⁰⁸ Vzhledem k tomu, že stavy představovaly zástupce Říše, nemohli je císařští vyslanci podle práva přejít. Proto se mnoho otázek probíralo společně, přičemž dvakrát se konaly také déletrvající porady: na počátku roku 1646 po předání francouzských a švédských mírových návrhů a v létě 1648 před celkovým závěrem kongresových jednání.²⁰⁹ Obecně vzato, stavovské zasedání se konalo často podle příslušných kurií, čímž připomínalo říšskou sněmovní praxi. Některé principy se následně přenášely na kongresovou půdu.²¹⁰

Pokud jde o formu jednání, panovaly rozdíly. V Münsteru převažoval písemný způsob kvůli zde přítomným prostředníkům. Schéma jednání bylo tedy následující: jedna strana sdělila svůj postoj k nějakému problému zprostředkovateli, který ji předal protistraně. Po obdržení tohoto stanoviska tato druhá strana odpověděla té první jejím způsobem, a to v rovině souhlasu nebo protinávrhu. V Osnabrücku oproti tomu převládal ústní způsob jednání s ohledem na zdejší osobnější přístup (jednak vlivem absence dánské delegace, jednak skutečností, že Španělsko a Spojené nizozemské provincie neměly o zprostředkování někým třetím zájem).²¹¹

Vzhledem k šíři otázek se postupovalo k všeobecnému míru po etapách. Panovala-li v nějakém bodě shoda, byl zpravidla vyhotoven a následně podepsán příslušný text. Technicky vzato, konečné znění smlouvy posléze tvořila sbírka těchto textů. Skutečnost však byla složitější, neboť zúčastněné strany si mnohdy nárokovaly možnost provést případně změny v již parafovaných dokumentech a navíc vcelku platilo, že všechna ujednání vstoupí v platnost teprve při uzavření konečné smlouvy.²¹²

---

²⁰³ Srov. jako v pp.

²⁰⁴ Jiné příklady zmiňuje DICKMANN, *Der Westfälische*, 213. Tytéž přebírá zjevně ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 103.

²⁰⁵ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 156.

²⁰⁶ Srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 104. DICKMANN, *Der Westfälische*, 214.

²⁰⁷ Srov. DICKMANN, *Der Westfälische*, 214.

²⁰⁸ Srov. DICKMANN, *Der Westfälische*, 191.

²⁰⁹ Srov. DICKMANN, *Der Westfälische*, 214.

²¹⁰ Srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 104. DICKMANN, *Der Westfälische*, 214.

²¹¹ Srov. podrobně REPGEN, *Der Westfälische*, 15, 16. Stručněji a obecněji DICKMANN, *Der Westfälische*, 213; ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 103.

²¹² Srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 103, 104. Obdobně DICKMANN, *Der Westfälische*, 213, 214.

Jazyk kongresu nebyl jednotný, poněvadž neexistovalo všeobecné pravidlo, které by jej určovalo. Uzavíraly se pouze bilaterální dohody, jazykovou oblast upravující. Latina sice zůstávala tradičním diplomatickým jazykem, ale ze svých pozic začala ustupovat, což se ukázalo právě ve Vestfálsku. Těžiště se totiž přesouvalo k národním jazykům: v Osnabrücku převažovala němčina, v Münsteru to byla vedle latiny především francouzština a italština.²¹³

c. Hlavní delegace, vybraní vyslanci a münsterští zprostředkovatelé

Vestfálský mírový kongres byl vyslaneckou záležitostí. Státníci opravdu dějinného významu zde nebyli, jen hrabě Trauttmansdorff měl bezprostřední vliv na rozhodnutí dvora a také disponoval rozsáhlými plnými mocemi.²¹⁴ Za nejdůležitější delegace, jejichž konkrétní personální obsazení bude přiblíženo níže, lze považovat ta vyslanectva, která zastupovala vůdčí moci, uvedené na začátku této kapitoly (jednalo se o moc císařskou, francouzskou, švédskou, španělskou a Spojených nizozemských provincií.) Pokud jde o výběr delegátů tohoto okruhu k podrobnější zmínce, roli hraje frekvence jejich uvádění či přímá ohodnocení v literatuře.²¹⁵ Blíže pojednání budou dále i münsterští zprostředkovatelé, tj. papežský nuncius a benátský vyslanec. V kratší zmínce bude také představena trojice nejvýznamnějších vyslanců z říšského prostředí.

Pokud jde o císařskou delegaci, hlavním vyslancem byl do svého odjezdu v roce 1647 Maximilian hrabě von Trauttmansdorff und Weinsberg (*1584; +1650). Ke kongresu dorazil v listopadu 1645 a za dobu svého působení položil základy míru známé jako Trauttmansdorffianum. Byl synem vyššího zemského úředníka a v pětadvaceti se stal říšským dvorským radou. Za císaře Ferdinanda II., s nímž ho pojil společný štyrský původ, zažil velký kariérní nástup. Nejpozději od roku 1633 patřil mezi nejvlivnější politiky na vídeňském dvoře, přičemž roku 1637 jej nový císař Ferdinand III. jmenoval do úřadu vrchního hofmistra, tedy

---

²¹³ K jazykové otázce rámcově ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 104, 105; dále DICKMANN, Der Westfälische, 214, 215. Dále BRAUN, Guido. Französisch und Italienisch als Sprachen der Diplomatie auf dem Westfälischen Friedenskongress. In: GERSTENBERG, Annette (ed.). *Verständigung und Diplomatie auf dem Westfälischen Friedenskongress: historische und sprachwissenschaftliche Zugänge*. Wien: Böhlau, 2014, s. 23-26. ISBN 978-3-412-21004-5. K roli francouzštiny a italštiny, otázce překladů a dalším jazykovým záležitostem v této souvislosti TÝŽ, 26-62.

²¹⁴ Srov. DICKMANN, Der Westfälische, 192, 193.

²¹⁵ DICKMANN, Der Westfälische; TISCHER, Französische Diplomatie; ROHRSCHEIDER, Michael. *Der gescheiterte Frieden von Münster Spaniens Ringen mit Frankreich auf dem Westfälischen Friedenskongress (1643 - 1649)*. Münster: Aschendorff, 2006. ISBN 34-020-5681-X. (Dále zkr. ROHRSCHEIDER, Der Gescheiterte.) A dále webová stránka portrétů Friedensgesandte 1645/1649. *Internet-Portal "Westfälische Geschichte"* - LWL [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.friedensgesandte.lwl.org>

nejvyššího dvorské funkce. Přímo či nepřímou se podílel takřka na všech zásadních politických momentech třicetileté války. Například jako hlavní císařský zmocněnec vyjednal Pražský mír.²¹⁶

V mnohém klíčovou figurou byl dále Isaac Volmar (*1582/83; +1662), jenž působil na kongresu v letech 1643-1649 a po Trauttmansdorffově odjezdu byl vlastní hlavou vyslanectva. Narodil se jako syn württemberského podrychtáře, studoval práva, ve kterých dosáhl na titul doktora, a později konvertoval ke katolictví. Působil na různých místech, zpočátku zejména v Ensisheimu, kde se stal roku 1621 kancléřem a později dokonce rozhodující personou. V roce 1640 byl jedním ze zástupců arcivévodkyně Klaudie Medicejské na řezenském říšském sněmu. Pak také jednal coby císařský delegát na říšském deputačním sněmu ve Frankfurtu. Měl široké znalosti a vyznačoval se značnou pracovitostí. Vystupoval jako striktní zastánce rakouské politiky.²¹⁷ Za zmínku také stojí, že je autorem diária, představujícího spolu se příslušnou sbírkou spisů jeden z nejzásadnějších pramenů k dějinám Vestfálského mírového kongresu.²¹⁸

Zajímavou postavou, ale zřejmě nepřevyšující průměr císařských diplomatů, byl také Johann Maximilian hrabě von Lamberg (*1608; +1682), jenž působil v Osnabrücku mezi lety 1644-1649 jako zdejší vedoucí vyslanec. Původem byl z nižší šlechty a po studiích a kavalířské cestě se stal císařským komorníkem, tedy osobou v blízkosti hlavy Říše. Roku 1637 byl jmenován říšským dvorním radou a o čtyři roky později získal říšský hraběcí titul. Na vestfálských jednáních často pendloval mezi oběma kongresovými městy z důvodu nutných porad osnabrúcké a münsterské části císařské delegace. Měl dobré jazykové znalosti.²¹⁹

---

²¹⁶ Srov. zejména REPGEN, Konrad. Maximilian Graf Trauttmansdorff: Chefunterhändler des Kaisers beim Prager und beim Westfälischen Frieden. In: BRAUN, Guido a Arno STROHMEYER (eds.). *Frieden und Friedenssicherung in der Frühen Neuzeit: Das Heilige Römische Reich und Europa. Festschrift für Maximilian Lanzinner zum 65. Geburtstag*. Münster: Aschendorff, 2013, s. 211-228. ISBN 978-3-402-14764-1. (Dále zkr. REPGEN, Maximilian.) Dále krátký životopisný medailon RASCH-OVERBERG, Bärbel. Trauttmansdorff und Weinsberg, Maximilian Graf von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web561>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Ve vztahu ke kongresu též DICKMANN, Der Westfälische, 195.

²¹⁷ Srov. zejména Einleitung. FOERSTER, Joachim a Roswitha PHILIPPE (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie III Abt. C: Diarien*. Band II: Diarium Volmar: 1. Teil: 1643-1647. Münster: Aschendorff, 1984, XXIV-XXXI. ISBN 3-402-05014-5. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=003%3A003%3A002&titleAPW_str=APW+III+C+2%2C1&id=bsb00056742_00005_sec0002. Dále RASCH-OVERBERG, Bärbel. Volmar, Isaac. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web563>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

Tento životopisný medailon, byť mladšího data, ovšem obsahuje zjevné chyby, respektive nepřesnosti (roku 1599 byl Volmar imatrikulován ke studiu, nikoliv promován na doktora práv; otec byl podrychtář, nikoliv rychtář atd.). Ve vztahu ke kongresu též, avšak v životopisném ohledu zastarale, DICKMANN, Der Westfälische, 195, 196.

²¹⁸ Podrobně k prameni BRAUBACH / REPGEN / LANZINNER, Diarium Volmar, 1. Teil, XXXI-XLVI.

²¹⁹ Srov. zejména Einleitung. HAGENEDER, Herta (ed.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie III Abt. C: Diarien*. Band IV: Diarium Lamberg: 1645-1649. Münster: Aschendorff, 1986, XXVII-XXX. ISBN 3-402-05026-9. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=003%3A003%3A007&titleAPW_str=APW+III+C+4&id=bsb000

Co se týče francouzské delegace, jedním z klíčových vyslanců byl Claude Mesmes, hrabě d'Avaux (*1595; +1650), působící v Münsteru mezi lety 1644-1648. Rodem patřil do okruhu tzv. talárové šlechty. Začínal v administrativě, a to v právní oblasti. Roku 1627 byl ustanoven (spolu)vyslancem do Benátek, načež se diplomacie stala hlavním bodem v jeho kariéře. Již v průběhu třicátých let dosáhl na nejvýznamnější mise v rámci celé Evropy (například jako mediátor stál za švédsko-polským příměří z roku 1635, což znamenalo, že Švédsko se mohlo koncentrovat na boj proti císaři). Měl zřejmý talent a roku 1638 jej král povýšil z pána (*seigneur*) na hraběte. Byl loajální kardinálu Richelieu a měl dobré vztahy i například s královým bratrem, vévodou Orleánským. Roku 1641 podepsal Hamburskou preliminární smlouvu. V průběhu své diplomatické praxe si zřídil významnou síť klientů a celkově zavedl standard „perfektního diplomata“, který je mj. politicky zkušený a přístupný kompromisům. Na kongresu patřil nejinak než mezi klíčové figury. S Richelieuovým nástupcem kardinálem Mazarinem (prvním ministrem od roku 1642) však nevycházel.²²⁰

Druhým delegátem byl Abel Servien (*1593; +1659), jenž působil v Münsteru a Osnabrückeru v průběhu let 1644-1648. Pocházel z úřednické šlechty a byl absolventem práv. V letech 1616-1624 působil jako generální prokurátor (*procureur général*) při parlamentu v Grenoblu, 1618 také ve státní radě. Od roku 1624 jej podporoval kardinál Richelieu, který ho o několik let později ustavil do diplomatické služby. To však nevyklučovalo další kariéru mimo tento okruh – například roku 1628 byl poslán jako intendant do Guyenne a 1630 obdržel pozici státního sekretáře pro válku (*secrétaire d'Etat de la Guerre*). Získal řadu zkušeností, avšak v roce 1636 upadl z nějakého důvodu do nemilosti. Nový kariérní nástup zažil za nového prvního ministra Mazarina. Na vestfálských jednáních představoval coby jeho důvěrník konkurenta d'Avauxe. Oba byli společně odpovědní a také oprávnění, jelikož neměli výslovně oddělený operační prostor. Propukl mezi nimi vážný spor, který dokonce získal veřejnou

---

56736_00005_sec0002 Dále životopisný medailon u KASTER, Karl Georg. Lamberg, Johann Maximilian Graf von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web534>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. A slovníkové heslo HAGENEDER, Herta. Lamberg, Johann Maximilian Graf von. In: *Neue Deutsche Biographie*. Dreizehnter Band. Berlin: Duncker & Humblot, 1982, 428, 429. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118823795.html#ndbcontent>

²²⁰ Srov. zejména TISCHER, Anuschka. Claude de Mesmes, Count d'Avaux (1595–1650): The Perfect Ambassador of the Early 17th Century. *International Negotiation*. 2008, 13(2), 201-208. DOI: 10.1163/157180608X320207. ISSN 1382-340x. Dostupné také z: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/journals/10.1163/157180608x320207> (Dále zkr. TISCHER, Claude de Mesmes.) Stručněji TÁŽ, Französische Diplomatie, 105-119. Dále srov. STEINWASCHER, Gerd. Claude de Mesmes, Comte d'Avaux. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web512>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. DICKMANN, Der Westfälische, 196, 197 různě.

podobu v rovině tištěných vzájemných polemik.²²¹ Ve vlastních jednáních byl Servien tvrdším než d'Avaux a také bezohlednějším ve svých způsobech.²²²

S ohledem na špatné vztahy mezi oběma diplomaty byl roku 1645 vyslán do Münsteru jako mimořádný vyslanec Henri II. de Bourbon-Orléans, vévoda de Longueville (*1595; +1663). Tento vysoce postavený šlechtic získal roku 1619 do správy Normandii. Později si zvolil vojenskou dráhu, v níž roku 1639 dosáhl na místo velitele francouzské armády na Rýně. Také se stal součástí regentské rady za nezletilého Ludvíka XIV. (1643/51-1715). Při kongresu, kde působil bez diplomatických zkušeností, byl ovšem v jistém ohledu vyhnancem. Vévodovým odesláním k vestfálskému kongresu se totiž Mazarin zbavil politického konkurenta. Nechal ho také hlídat a neumožnil mu příliš se prosadit ve vlastních jednáních. Největší dojem tak bezesporu zanechal vévodův slavnostní vjezd do města, který předčil všechny ostatní.²²³ Na druhou stranu zprávy dvoru, které vévoda sám koncipoval, svědčí o jeho dobré znalosti věci. Kromě toho byl dobrým rádcem ve vojenském ohledu a příslušelo mu také rozhodující slovo v politicko-diplomatických sporných otázkách s ohledem na hledání smíru mezi d'Avauxem a Servienem. Krátkodobě také sám jednal se Španěly a s císařem.²²⁴

Vedoucím vyslancem švédské delegace byl syn kancléře Oxenstierny Johann Oxenstierna, hrabě Södermöre (*1611; +1657), jenž působil v Münsteru a Osnabrücku v letech 1643-1648. V Oxfordu získal roku 1633 magisterský titul. Německo poznal jako plukovník Hornovy kavalerie. Diplomatically činný byl již na počátku třicátých let a v polovině desetiletí byl jedním z pěti činitelů, kteří uzavřeli ve Stuhmsdorfu příměří s Polskem. V roce 1639 se stal říšským radou. Na kongresu měl prosazovat politické zájmy svého otce. Byl nesamostatný a (podle Francouzů) impulzivní. Také často pil.²²⁵

---

²²¹ Srov. TISCHER, Französische Diplomatie, 119-127; DETHLEFS, Gerd. Servien, Abel. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web559>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Dále DICKMANN, Der Westfälische, 196, 197. K vzájemným vztahům mezi d'Avauxem a Servienem. rámcově TISCHER, Claude de Mesmes, 206, 207.

²²² DICKMANN, Der Westfälische, 196.

²²³ Srov. STEINWASCHER, Gerd. Longueville, Henri II. de Bourbon-Orléans, Duc de. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web538>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Dále TISCHER, Französische Diplomatie, 99-105. Zejména ve vztahu ke kongresu ještě DICKMANN, Der Westfälische, 196, 197 různě.

²²⁴ Srov. hodnocení u TISCHER, Französische Diplomatie,

²²⁵ Srov. GERSTL, Doris. Oxenstierna Graf Södermöre, Johann. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web546>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Ve vztahu ke kongresu též DICKMANN, Der Westfälische, 197.

Jistým jeho protihráčem byl Johann Adler Salvius (*1590; +1652), zmocněnec švédské královny Kristýny v Münsteru a Osnabrücku mezi lety 1643-1650. Narodil se jako syn městského písaře. V Říši a ve Francii studoval práva, přičemž získal titul doktora. Po roce 1620 zažil významné kariérní posuny, a to v královských službách. Svou první diplomatickou misi nastoupil roku 1622 a o dva roky později se stal státním sekretářem. V dalších letech byl pověřován různými významnými státními úkoly: formuloval válečný manifest proti císaři (1630), spravoval vyplácení francouzských subsidií švédské koruně či uzavřel smlouvy z let 1638 a 1641 (tj. švédsko-francouzské dohody a hamburský preliminární mír). Pokud jde o jméno Adler, získal jej v souvislosti s pošlechtěním v roce 1629. O pět let později byl jmenován tajným radou, čímž získal významný vliv. Na kongresu platil za jednoho z nejlivnějších diplomatů, přičemž působil v intencích královnina příkazu uzavřít brzy mír. Osobní neshody a odlišné politické názory jej oddělovaly od Oxenstierny ml. V roce vestfálského míru jej královna prosadila do úřadu říšského rady i přes odpor vysoké šlechty.²²⁶

Vedoucí pozici ve španělské delegaci v Münsteru zastával Gaspar de Braccamonte y Guzman, hrabě de Peñaranda (*1596?; +1676). Tento šlechtic byl synem královského vychovatele, jmenovaného na hraběte roku 1602. Původně byl určen pro duchovní dráhu, avšak kariérní směřování se změnilo po smrti staršího bratra, jehož dceru, dědičku titulu, si nakonec vzal. Také dosáhl významných postů v kastilské správě, do které pronikal od dvacátých let. Měl univerzitní vzdělání, ale na poli diplomacie byl nezkušený. Není zcela vysvětleno, proč byl na kongres nominován. Pokud jde o hodnocení jeho zdejší práce (1645-1648), panují značné rozpory. V každém případě si často stěžoval na klima a nedostatek peněz. Kromě toho vícekrát prosil o odvolání, k čemuž ovšem nedošlo.²²⁷

Oproti Donu Gasparovi byl velmi zkušeným diplomatem a také expertem na vztahy v Říši Diego Saavedra Fajardo (*1584; +1648), působící v Münsteru mezi lety 1643-1646. Pocházel ze staré šlechtické rodiny. Studoval v Salamance a nejpozději roku 1610 nastoupil diplomatickou kariéru. První významné zkušenosti získal v centru španělské diplomacie – u papežského stolce. Roku 1633 byl odeslán na bavorský dvůr. Tato mise, tvořící asi do roku

---

²²⁶ Srov. GERSTL, Doris. Salvius, Johann Adler. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web555>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Dále DICKMANN, Der Westfälische, 197, 198.

²²⁷ Srov. ROHRSCHEIDER, Der Gescheiterte, 137-145. WINZER, Ulrich. Peñaranda, Gaspar de Braccamonte y Guzman, Conde de. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web548>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Ve vztahu ke kongresu též DICKMANN, Der Westfälische, 198, který mimochodem hodnotí Peñarandu z hlediska kongresové práce v pozitivním duchu.

1637 těžišť Saavedrovy práce, představovala základní stavební kámen v rámci dlouhodobých španělských snah dosáhnout v Říši podpory pro společnou madridsko-vídeňskou politiku. Diplomatické zkušenosti v Říši získal také na kurfiřtském sněmu 1636/37 a říšském sněmu 1640/41, jichž se účastnil. Reprezentace na vestfálských jednáních nebyla překvapením. Saavedra, kterého si cenil i kardinál Mazarin, mohl ovšem v první řadě jen asistovat Peñarandovi, čímž velmi trpěl. Přesto byl důležitým článkem, neboť se mj. podílel na formulování východisek jednání se Spojenými provinciemi.²²⁸

Za podrobnější zmínku stojí také Antoine Brun (*1599; +1654), jenž byl v Münsteru v letech 1643-1649 zmocněncem pro Burgundsko. Pocházel z rodiny parlamentního advokáta z tehdy španělského Franche-Comté. Vystudoval práva, čímž navázal na svého otce a svou kariéru obdobně zahájil v regionálním parlamentu. Zde se vypracoval na pozici generálního prokurátora (*procureur général*) a absolvoval několik diplomatických misí. Na přelomu let 1636/37 řešil obranu rodné země při francouzském vpádu, o několik let později však přesunul těžišť svých aktivit do Říše. Roku 1640 byl vyslancem za Burgundsko na řezenském říšském sněmu. Na kongresu častokrát vedl s kolegou Josephem de Bergaigne, dalším španělským vyslancem, jednání se Spojenými provinciemi. Zapsal se zde ovšem i jako spisovatel, neboť vydával letáky. Pro „ostré pero“ se jej obávali Francouzi.²²⁹

Z delegace Spojených nizozemských provincií měli větší význam dva až tři vyslanci.²³⁰ Jedním z nich byl Adriaen Pauw (*1585; +1653), původem syn amsterdamského obchodníka. Na kongresu zastupoval provincie Holland a Westfriesland v letech 1646-1647/48 a lze jej označit za skutečného vůdce delegace. Roku 1613 obdržel od anglického krále šlechtictví a četné statky. O pět let později začal sbírat diplomatické zkušenosti. Účastnil se jednání v různých zemích jako Dánsko, Francie či Anglie. V Amsterdamu zastával též významné politické funkce a v souvislosti s tím se zde také stal vůdcem protioranžské kupecké oligarchie.²³¹

Další z významnějších nizozemských delegátů byl Pauwovým protihráčem. Jednalo se o Godarta van Reede²³² (*1588; +1648), působícího v podobné době jako vyslanec provincie

---

²²⁸ Srov. ROHRSCHEIDER, Der Gescheiterte, 145-152.

²²⁹ K životopisu srov. ROHRSCHEIDER, Der Gescheiterte, 153-159. DETHLEFS, Gerd. Brun, Antoine. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web514>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Ve vztahu ke kongresu též DICKMANN, Der Westfälische, 198.

²³⁰ DICKMANN, Der Westfälische, 198.

²³¹ Srov. DETHLEFS, Gerd. Pauw, Adriaen. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web812>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

²³² DICKMANN, Der Westfälische, 198.

Utrecht. Byl měšťansko-rytířského původu. Mezi utrechtské stavy byl přijat na konci desátých let, které jej brzy vyslaly jako zástupce ke generálním stavům. Politicky byl přívržencem oranžistů a francouzský straník. Proslul tvrdohlavostí.²³³

Zbývajícím viditelnějším delegátem byl Johan de Knuyt (*1587; +1654), vyslanec provincie Zeeland. Na kongresu působil v letech 1646 a 1647. Zastupoval zeelandské rytířstvo na zasedáních generálních stavů a sloužil jako rádce prince Fridricha Heinricha Oranžského. Měl pověst intrikána.²³⁴

Co se týče mediátorů v Münsteru, papežský nuncius, jímž byl Fabio Chigi (*1599; +1667), působil ve městě mezi lety 1644-1649. V mládí prošel důkladnou humanistickou výchovou, jež zahrnovalo právo a teologii. V druhé polovině dvacátých let vstoupil do papežské správy a sloužil mj. ve Ferrare, poté na Maltě a nakonec – od roku 1639 – v kolínském nunciatuře. V roce 1643 byl papežem Urbanem VIII. delegován jako mimořádný nuncius na vestfálský mírový kongres. Následně sloužil jako zprostředkovatel mezi francouzskou a říšskou stranou. Co se týče diplomatických vztahů s protestanty, nemohl s nimi jednat přímo, a tak byl nucen posílat zástupce – především dalšího münsterského zprostředkovatele, benátského delegáta Contariniho.²³⁵

Alvise Contarini (*1597; +1651) působil v Münsteru v letech 1643-1649. Byl patricijského původu a v diplomacii navázal na svého otce. Ve státní benátské službě se pohyboval od roku 1618. Nejprve působil ve správě, o několik let později se již profiloval jako diplomatický zástupce. Přispěl k přiblížení Anglie a Francie na konci dvacátých let. Ve Francii pak také tři roky působil a v okruhu dvora si vydobyl uznání. Na přelomu třicátých a čtyřicátých let zastával post benátského vyslance v Konstantinopoli, který představoval nejdůležitější diplomatickou misi republiky. Ve Vestfálsku mu nesvědčilo chladné klima. Trpěl dnou. Na kongresu zprostředkoval mezi protestanty a císařem s jeho spojenci. Je mu přisuzován podíl na úspěšném vyjednání míru.²³⁶

---

²³³ Srov. DETHLEFS, Gerd. Reede, Godart van. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web550>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

²³⁴ Srov. DETHLEFS, Gerd. Knuyt, Johan de. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web530>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Zmínka u DICKMANN, Der Westfälische, 198.

²³⁵ K životopisu srov. REPGEN, Friedensvermittlung, 711. Dále skicu BARDELLE, Thomas. Chigi, Fabio. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web516>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

²³⁶ K životopisu srov. zejména REPGEN, Friedensvermittlung, 704, 705. Skica DETHLEFS, Gerd. Contarini, Alvise. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische

Mimo uvedené vyslance mocností a münsterské zprostředkovatele působilo ve Vestfálsku dále několik osobností, které obraz kongresu významně spoluurčovaly. Z katolických vyslanců jde o osnabrückého biskupa hraběte Franze Wilhelma von Wartenberga (*1593; +1661), který zastupoval kromě svých zájmů kolínského kurfiřta, a z protestantských delegátů se jedná o juristu Jacoba Lampadia (*1593; +1649), státníka v brunšvických službách, který chtěl nechat císařský titul alternovat mezi katolickou a luterskou konfesí, či vyslance braniborského kurfiřta, hraběte Johanna VIII. zu Sayn-Wittgenstein-Hohenstein (*1601; +1657).²³⁷

d. Vnější stránka kongresu a finanční otázky

Vizuální vzezření kongresu bylo skvostné. Dokladem mohou být již četné slavnostní vjezdy jednotlivých delegací do kongresových měst. Vyslanectva doprovázela početná suita sestávající z kavalírů, pážat, osobní stráže, úředníků, čeledi a řady vozů s množstvím koní, Tyto vjezdy byly veřejné a znamenaly hlavní událost. Soutěžilo se v nákladech s cílem zdůraznit vážnost suveréna, a to i přes nedostatek financí. V praxi vypadalo přijetí delegace následovně: z města vyrazili v honosných kočárech legační sekretáři s doprovodem, na volném prostoru došlo k setkání s delegací, která sem dorazila, načež se všichni společně odebrali v dlouhém průvodu do města, kde z přístupových cest a oken domů sledovali událost obyvatelé. Za

---

Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web518>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Obsahuje ovšem v některých případech odlišné časové údaje.

²³⁷ K uvedeným a dalším vyslancům srov. podrobně DICKMANN, Der Westfälische, 199-201. Konkrétně k Wartenbergovi též: Einleitung. FOERSTER, Joachim (ed.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie III Abt. C: Diarien*. Band III: Diarium Wartenberg: 1. Teil: 1644-1646. Münster: Aschendorff, 1987, XXIX-XLVIII. ISBN 3-402-04980-5. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/query.html?id=bsb00056736_00027&titleAPW_str=APW%20III%20C%203.1&tree=003:003:005. Dále například skica VAN DEN HEUVEL, Christine. Wartenberg, Franz Wilhelm von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web565>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. K Lampadiovi skica VAN DEN HEUVEL, Gerd. Lampadius, Jakob. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web535>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998. Dizertace zaměřující se na Lampadiovo působení na kongresu BRAUN, Tina. *Der welfische Gesandte Jakob Lampadius auf dem Westfälischen Friedenskongress (1644-1649)* [online]. Bonn, 2015 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:5-41046>. Dizertace. K Wittgensteinovi skica RASCH-OVERBERG, Bärbel. Sayn-Wittgenstein, Johann VIII. von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web556>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

nejvelkolepější divadlo lze považovat příjezd francouzského mimořádného vyslance vévody de Longueville do Münsteru.²³⁸

Ke skvostným ceremoniálním výstupům byly ovšem i jiné příležitosti jako církevní slavnosti – a s tím související procesí – či různé bankety. Lesk a nádhera představovaly obecně vrchol kongresového života a zároveň odpovídaly blížícímu se baroku. Také přitahovaly různé umělce. Příkladem jsou polští či angličtí komedianti. Pokud jde o malíře kongresu, byl jím v první řadě Gerard ter Borch,²³⁹ který je také autorem obrazu „Het sluiten van de Vrede van Munster“, zobrazujícího přísahu a ratifikaci španělsko-nizozemského míru z Münsteru 15. května 1648.²⁴⁰

Vyslanci ovšem někdy kvůli reprezentačním nákladům upadli do dluhů, což ještě zvýrazňovala finanční nouze států. V této souvislosti byla diplomatická služba nevděčná. Císařský vyslanec hrabě Nassau-Hadamar dostával měsíčně tisíc zlatých, ale za první dva roky musel vynaložit dalších 130 tisíc. S nedostatkem financí se potýkal také španělský principiální vyslanec hrabě Peñaranda, který často nevěděl, jak zaplatit vlastní personál. U šlechtických pánů se prostě počítalo s tím, že přinejmenším z větší části zaplatí nutné náklady sami. Ještě hůře ale na tom byli říšsko-stavovští vyslanci, jejichž suveréni nebyli schopni vlivem válečného poškození své země platit vlastní dvůr.²⁴¹

Jak tvrdí Fritz Dickmann, většina vyslanců se ukázala být úplatnými. Ke korupčnímu jednání pomáhalo mnoho okolností: peněžní nouze, dlouhé trvání kongresu a mnohoobručnictví některých delegátů. Nešlo ale o přijetí dárku od suveréna hostitelské země, což byl dobový zvyk, nýbrž o další přijímání – dříve či později – od jedné či druhé strany, případně od obou.²⁴²

e. Spory delegací o ceremoniální přednost

Kongres provázely mnohdy významné neshody v ceremoniální otázce, což jednání komplikovalo. Tyto sváry mohou být z dnešního pohledu vnímány jako malicherné, avšak ve

---

²³⁸ Srov. podrobně DICKMANN, Der Westfälische, 201, 202. K Longuevillovu vjezdu a významu reprezentace obecně též HRBEK, Postavení, 233.

²³⁹ Srov. podrobně DICKMANN, Der Westfälische, 202, 203. Ter Borch se ke kongresu dostal prostřednictvím práce u holandsko-westfrieslandského delegáta Pauwa, resp. španělského principiálního vyslance hraběte Peñarandy, ke kterému se připojil v roce 1647. K Ter Borchovi v Münsteru srov. KETTERING, Gerard, 609, 610.

²⁴⁰ K zachycené události a k samotnému obrazu srov. KETTERING, Gerard, 605, 606, respektive 611-614. Malba je ve sbírkách nizozemského Rijksmuseum. Náhled přes: Het sluiten van de Vrede van Munster, Gerard ter Borch (II), 1648. *Rijksmuseum – Het museum van Nederland - te Amsterdam* [online]. Amsterdam, 2016 [cit. 2016-07-28].

Dostupné

z:

<https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=De+eedaflegging+van+de+Vrede+van+Munster+in+1648&p=1&ps=12&ii=0#/SK-C-1683,0>

²⁴¹ Srov. podrobně DICKMANN, Der Westfälische, 203, 204.

²⁴² Srov. podrobně DICKMANN, Der Westfälische, 204-206.

své době představovaly otázky práva. Ústupek z jednou přiznané přednosti totiž znamenal snížení vlastního dosaženého statusu.²⁴³ Pravidla ceremoniálního styku se souvisle utvářela od vrcholného středověku, přičemž dbala tradičního uspořádání mezinárodních vztahů. Napětí, které postupem času vzniklo na základě vývoje mezinárodního práva, bylo konstantou vzájemných vztahů i v době vestfálských mírových jednání. Zatímco došlo z hlediska mezinárodně-právního k vyrovnání velké části rozdílů mezi suverény, z hlediska ceremoniálního existovaly nadále značné rozdíly.²⁴⁴ Hierarchie evropských států byla taková, že na prvním místě stál (přinejmenším v katolickém prostředí) papež, následoval jako první světský vládce císař a poté se řadily další státy.²⁴⁵

Konkrétně vzato z různých ceremoniálních potíží se při kongresu dostali do těžkostí zástupci Spojených nizozemských provincií, pokud chtěli přijít do španělského domu. Jelikož Španělé neuznávali Spojené provincie za suverénní stát, nedostalo se jejím zástupcům formálních poct. Také se nelze divit, že španělsko-nizozemský mír byl uzavřen v nizozemském domě, aby tak nedošlo na trapné odmítnutí Nizozemců španělskými kolegy.²⁴⁶ Podobně nebyla jako plně suverénní vnímána Benátská republika, což se pak projevilo v nakládání s benátským vyslancem-zprostředkovatelem Contarinim. Kromě toho se do Vestfálska přenesl starý benátsko-bavorský precedenční spor.²⁴⁷

V Münsteru²⁴⁸ se také výrazně ukázalo dlouhodobé francouzsko-španělské precedenční soupeření. V souvislosti s hledáním východiska došlo také na radikální řešení: Španělé se neúčastnili vjezdu kardinála Chigiho na Květnou neděli roku 1644. I přes upřednostňování Španělů císařem ovšem získávali ve městě navrch Francouzi, neboť hlavní francouzský vyslanec vévoda de Longueville disponoval lepšími prostředky a tituly než jeho španělský protějšek a navíc měl také větší doprovod.²⁴⁹

---

²⁴³ Všimá si toho například BRÜGGEMANN, Linda. *Herrschaft und Tod in der Frühen Neuzeit: das Sterbe- und Begräbniszeremoniell preußischer Herrscher vom Großen Kurfürsten bis zu Friedrich Wilhelm II. (1688 - 1797)*. München: Utz, 2015, s. 46. ISBN 978-3-8316-4442-1.

²⁴⁴ Klíčová díla týkající se ceremoniální vědy vyšla mezi první a druhou čtvrtinou 18. století, přičemž jejími autory byli Julius Bernard Rohr a Johhan Christian Lünig. Srov. celkově HRBEK, Postavení, 224, 225.

²⁴⁵ Srov. blíže DICKMANN, Der westfälische, 210. Totéž zároveň v podstatě vyplývá z HRBEK, Postavení 225, 226. Obecně k žebříčkům srov. dobovou literaturu uvedenou u TÝŽ, 225, p. 13.

²⁴⁶ Srov. DICKMANN, Der westfälische, 208. Totéž HRBEK, Postavení, 231.

²⁴⁷ Srov. HRBEK, Postavení, 231, 232.

²⁴⁸ Obecně k münsterské ceremoniální praxi srov. STIGLIC, Anja. Hierarchy of Ceremony and Status on the European Diplomatic Stage: The diplomats' solemn entries into the conference city of Münster. In: BUSSMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). *1648: War and Peace in Europe*. Essay Volume 1: Politics, Religion, Law and Societ. Munich: Bruckmann, 1998, s. 391-396. ISBN 3-88789-128-7.

²⁴⁹ Srov. rámcově HRBEK, Postavení, 232; K precedenčnímu francouzsko-španělskému sporu obecně TÝŽ, 226; v době Vestfálského mírového kongresu speciálně ROHRSCHEIDER, Michael. Friedenskongress und Präzedenzstreit: Frankreich, Spanien und das Streben nach zeremoniellem Vorrang in Münster, Nijmegen und Rijswijk (1643/44-1697). In: KAMPMANN, Christoph, Katharina KRAUSE, Eva-Bettina KREMS a Anuschka TISCHER (eds.). *Bourbon, Habsburg, Oranien: konkurrierende Modelle im dynastischen Europa um 1700*. Köln: Böhlau, 2008, s. 230-234. ISBN 978-3-412-20152-4.

Ceremoniální problémy se však projevovaly i mezi spojenci. Jak se zdá, Francie a Švédsko se kvůli nim nikdy nedohodly na konání společné schůze na třetím jednacím místě, tj. mimo Münster a Osnabrück, byť by k tomu byly důvody.²⁵⁰ Další problémovou záležitostí bylo také postavení Spojených nizozemských provincií v očích spojenecké Francie.²⁵¹

---

²⁵⁰ Došel k tomu TESKE, Verhandlungen, 91.

²⁵¹ Podrobněji DICKMANN, Der Westfälische, 209.

4. Jednání o Vestfálském míru (1643/45-1648)

- a. Vývoj válečných a mírových cílů nejdůležitějších aktérů konfliktu v římsko-německé říši do doby zahájení podstatných politických jednání v roce 1645

V této části budou v uvedené rovině pojednány cíle Francie, Švédska a jejich nevýznamnějšího říšsko-stavovského spojence Hesensko-Kasselska na jedné straně a císaře a jeho klíčového spojence z řad říšských stavů Bavorska na druhé straně. Obecně lze přitom předznamenat, že většina válečných stran neměla opravdu jasně definované válečné cíle, což bylo odrazem skutečnosti, že v rámci třicetileté války došlo sotva na formálně správné vyhlášení války. Kromě případu francouzsko-španělského konfliktu, který se této práci bezprostředně netýká, se bez takového správného vyhlášení obešly jak francouzsko-císařský konflikt, tak švédsko-císařský konflikt. Pozdější Vestfálský mír, nezakončující nakonec francouzsko-španělskou válku, tak byl vlastně mírovou smlouvou mezi mocnostmi, které se vyhnuly vzájemnému vypovězení války.²⁵²

Francie

Ve válce o mantovské dědictví se Francie poprvé vojensky střetla s oběma habsburskými liniemi – rakouskou i španělskou. Ve dvou taženích do severní Itálie v letech 1629 a 1630 se jí podařilo prosadit svého kandidáta vévodu Nevers na opuštěný mantovský stolec a současně obsadit velké části Montferratu. Tyto skutečnosti byly potvrzeny roku 1631 mírem z Cherasca mezi císařem, Francií, Savojskem a Mantovou. Nezůstalo však u toho, jelikož v tajné smlouvě se Savojskem získala Francie další italské državy, a to Pinerolo a Perosu. V každém případě Francie obnovila po dlouhé absenci svou přítomnost v severní Itálii. Neméně důležité bylo však konsolidování domácích poměrů v souvislosti s dobytím hugenotské bašty La Rochelle v roce 1628.²⁵³

V souvislosti s faktem rostoucí moci císaře ve dvacátých letech začal Richelieu s aktivní říšskou politikou. Vzhledem ke skutečnosti, že se francouzské vládě nepodařilo získat hlavního

---

²⁵² Absence jasně definovaných válečných cílů a formálního vyhlášení války u většiny válečných stran si všímá TISCHER, Vom Kriegsgrund, 100.

²⁵³ Podrobněji TISCHER, Französische Diplomatie, 181-183. Obdobně BÉLY, Lucien. France and the Thirty Years' War. In: ASBACH, Olaf a Peter SCHRÖDER (eds.). *The Ashgate research companion to the Thirty Years' War* [online]. Burlington, Vermont: Routledge, 2014, s. 88-90 různě [cit. 2016-07-26]. ISBN 978-14094-0630-3. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=006580118&local_base=SKC (Dále zkr. BÉLY, France.)

císařova spojence Bavorsko – protěžované Francií od roku 1623, aby se stalo katolickou opozicí vůči císaři –, rozhodli se francouzští politici k uzavření subsidiární smlouvy s luteránským Švédskem. Jednalo se o již zmíněnou smlouvu z Bärwalde z roku 1631. Motivem bylo přehrazení rozpínající se císařské moci, čemuž jako odůvodnění posloužila údajná ochrana říšsko-stavovské svobody, tzv. *Teutsche Libertät (Freiheit)*. Francie prostě nechtěla být v pozměněném mocenském složení v Evropě upozaděna. A právě situace třicátých let ji nabídla možnost rozvíjet politiku, cílicí na otřesení konglomerátu zemí obou habsburských linií zároveň a nahrazení španělské velmocenské dominance v Evropě prostřednictvím mocenské rovnováhy. Kromě toho se Francie snažila zostřít španělsko-nizozemský konflikt.²⁵⁴

Celkově se však francouzské zahraničně politické angažmá zatím pohybovalo v jakési skryté podobě, na čemž nic neměnila intervence v mantovské krizi. Francie totiž váhala se zapojením do přímého boje proti císaři, proti Španělům či oběma stranám zároveň. Teprve na základě tlaku francouzského krále Ludvíka XIII. zvažoval Richelieu zapojení do vojenské akce proti Španělsku. Zdrojem dosavadního Richelieuova váhání byly nicméně právní námitky k zahájení dobovačné války a obava z nekontrolovatelných zahraničně-politických důsledků ve vztahu k protestantské frontě.²⁵⁵

Přes Richelieuovu úsilí vyhnout se otevřenému konfliktu došlo v únoru 1635 k podpisu protišpanělské smlouvy se Spojenými nizozemskými provinciemi. Ludvík XIII. vycházel z toho, že Španělsko je připraveno vykročit do války. Pravdou bylo, že francouzské zahraničně-politické úsilí, směřující k oslabení celého habsburského domu, zatlačení jeho vlivu v Itálii, ale i na území mezi Francií a Říší, a přerušení španělských komunikačních linií nebyli ochotní vedoucí španělský ministr Olivares a král Filip IV. nadále přijímat a připravovali se na eventuální invazi.²⁵⁶ Od časů mantovské války stupňovali nepřátelství,²⁵⁷ až opravdu vypukl francouzsko-španělský konflikt, vyhlášený formálně Francií v květnu 1635. Jako záminku, přesněji vzato formální argument a právní legitimaci k vyhlášení války, Francie použila uvěznění francouzského chráněnce trevírského kurfiřta Philippa Christopha rytíře von Sötern

---

²⁵⁴ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 184, 185. K smlouvě z Bärwalde velmi stručně též BÉLY, *France*, 90. Daná smlouva se spolupodílela na švédském vojenském nástupu v Říši. Srov. stručně v 1. kapitole diplomové práce. K pojmu „*Teutsche Libertät*“, „*T. Freiheit*“ apod., zastupujícímu německé tradiční právní úsilí říšských stavů (kurfiřtů) proti „románskému vměšování“ či skutečným nebo údajným univerzalistickým nárokům císaře, srov. slovníkové heslo SCHMIDT, Georg. *Freiheit*. In: *Enzyklopädie der Neuzeit*. 3. Stuttgart: Metzler, 2006, s. 1146-1164, zde 1153-1155. ISBN 978-3-476-01993-6.

²⁵⁵ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 185, 186. Případně též BÉLY, *France*, 87.

²⁵⁶ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 186, 187. K francouzsko-nizozemské smlouvě krátce též BÉLY, *France*, 91.

²⁵⁷ WILSON, *The Thirty*, 554. K francouzsko-španělským vztahům mezi smířčí politikou a konfrontací v období let 1598-1635 srov. podrobně ROHRSCHEIDER, *Der Gescheiterte*, 50-70.

Španěly v březnu.²⁵⁸ Proti císaři však nebylo toto formální vypovězení válečného stavu přímo namířeno. Francie a císař se do skutečné války proti sobě dostali teprve skrze zapletení do francouzsko-španělské války.²⁵⁹

Hlavním motivem přímého válečného angažmá proti oběma habsburským liniím byla snaha zmírnit z nich plynoucí „ohrožení“, čemuž mělo sloužit přerušení habsburských komunikačních linií. Doplňme k tomu ještě, že věci mělo přispět také opanování strategických bodů a protekční politika,²⁶⁰ kterou ostatně naznačuje již zmíněný případ trevírského kurfiřta Söterna. Obecně se jednalo o snahu získat loajální spojence v Říši a Itálii.²⁶¹ Jinými slovy nešlo primárně o teritoriální zisky.²⁶² Co se jich ovšem týče, existoval požadavek suverenity nad lotrinskými biskupstvími Metz, Toul a Verdun, drženy reálně od roku 1552, a nepohodlným sousedem – důsledně prohabsburským Lotrinskem vévody Karla IV. –, kam vstoupila francouzská vojska v roce 1632, a také uznání držby italského Pinerola. Třetí rovinou byly záležitosti, zasahující do vnitřních věcí Říše.²⁶³ V instrukci ke Kolínskému kongresu byly nicméně požadavky částečně zmírněny a také byly do konce třicátých let zkoncipovány ty, co mířily na Španělsko: uznání obsazených území, nabytí Lotrinska a Pinerola či požadavek na uzavření různých bezpečnostních spolků v Německu a Itálii.²⁶⁴

Výchozí instrukcí pro vestfálský mírový kongres byla instrukce z 30. září 1643. Nejvyšším imperativem francouzské zahraniční politiky zůstalo nabytí bezpečné mocenské pozice v Evropě. Také byly zopakovány staré požadavky, dále šlo o propuštění trevírského kurfiřta a restituci jeho držav, aniž by se však jednalo o požadavek stojící v centru věcí, a navíc se jednalo o nové záležitosti teritoriálního charakteru, vzniklé na základě vojenských a politických změn mezi sklonkem třicátých a počátkem čtyřicátých let. Francouzská vládní garnitura požadovala kromě území dobytých na Španělsku (v Artois, ve Flandrech a Roussillon) také císařovo uznání francouzských záborů Alsaska.²⁶⁵ Předpokladem k zahájení vlastních mírových jednání byl požadavek na připuštění nejprve vlastních říšsko-stavovských spojenců

---

²⁵⁸ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 187, 188. Obdobně BÉLY, *France*, 91. K francouzsko-španělské válce a Pyrenejskému míru speciálně sborník DUCHHARDT (ed.), *Der Pyrenäenfriede*.

²⁵⁹ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 188, 189.

²⁶⁰ TISCHER, *Französische Diplomatie*, 189.

²⁶¹ BÉLY, *France*, 88.

²⁶² TISCHER, *Französische Diplomatie*, 190.

²⁶³ Podrobněji TISCHER, *Französische Diplomatie*, 190-194. K infiltraci Lotrinska srov. BÉLY, *France*, 90, 91.

²⁶⁴ Podrobněji k období po roce 1636 srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 195-201.

²⁶⁵ Srov. TISCHER, *Französische Diplomatie*, 201-207. Text hlavní instrukce: DICKMANN, Fritz, Kriemhild GORONZY, Emil SCHIECHE, Hans WAGNER a Ernst Manfred WERMTER (eds.), *Acta Pacis Westphalicae: Serie I: Instruktionen*. Band 1: Frankreich - Schweden - Kaiser. Münster: Aschendorff, 1962, s. 58-123. Dostupné také http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=001%3A001&titleAPW_str=APW+I+1&id=bsb00057097_00013 (Dále zkr. APW, I, 1). Dodatky: Tamtéž, 123-139.

a nakonec všech říšských stavů, navíc s rozhodovací pravomocí, k vestfálským mírovým jednáním.²⁶⁶

Výchozím textem pro vestfálská mírová jednání s císařskými byla propozice z 11. června 1645, společná se švédskou. Jmenovatelem obou propozic byly tyto záležitosti: obecná amnestie v Říši (oproti švédskému návrhu v obecně formulovaná a málo konkrétní), obnovení říšských poměrů do stavu z roku 1618, válečné odškodnění a zaručení trvalého míru. Současně obsahoval třetí bod požadavek na separaci císaře od Španělska po uzavření míru, pokud by pokračovala francouzsko-španělská válka.²⁶⁷

Švédsko

Stejně jako v případě Francie je třeba vyjít z motivací válečného vstupu luteránského Švédska do války v Říši proti císaři a jeho spojencům, neboť zde leží klíč k pochopení švédských mírových cílů.

Převažující interpretace vstupu Švédska do války hovoří o tom, že švédský král Gustav II. Adolf (1611-1632), jenž invazi roku 1630 zahájil, byl pragmatickým reálpolitikem, což se shoduje s vlastními královými vyjádřeními. V invazním roce retrospektivně napsal svému kancléři Oxenstiernovi, že hlavním důvodem zahájení konfliktu byla bezpečnost země vůči údajným protišvédským plánům nepřátel – expandujících Habsburků v kooperaci s protireformním papežem. Jako prostředek k dosažení této bezpečnosti byla spatřována restituce protestantských knížat v Německu, neboť zajištění těchto suverénů měla být nejlepší ochranou před možným pronikáním nepřátel dále na sever do Švédska. Nejen ovšem král, ale i státní rada (*Riksråd*) a sněm (*Riksdag*) se obávali o bezpečnost země. Se znepokojením byl vnímán císařský postup na Balt, podtržený Valdštejnovým převzetím meklenburského přístavu Wismaru a císařovým ustanovením vévody velitelem plánované císařské flotily. Založení císařské základny na Baltu bylo také nahlíženo jako hrozba pro budování švédského vúdčího postavení na tomto moři (*Dominium Maris Baltici*). Doporučením tedy bylo přenést válku na místa dobytá nepřítelem dříve, než se válka může přenést do samotného Švédska.²⁶⁸

---

²⁶⁶ DICKMANN, Der Westfälische, 163. Obecně k otázce účasti říšských stavů při budoucích mírových jednáních srov. v 2. kapitole diplomové práce, podkapitole b. a c. a příslušné odkazy.

²⁶⁷ Srov. blíže ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 122, 123. Přehled starších edic textů propozic TÝŽ, 139, p. 158.

²⁶⁸ Srov. PIIRIMÄE, Pärtel. Sweden. In: ASBACH, Olaf a Peter SCHRÖDER (eds.). *The Ashgate research companion to the Thirty Years' War* [online]. Burlington, Vermont: Routledge, 2014, s. 77-79 [cit. 2016-07-26]. ISBN 978-14094-0630-3. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=006580118&local_base=SKC (Dále zkr. PIIRIMÄE, Sweden.) Shrnutí starších historiografických náhledů týkajících se švédského vstupu do války v Říši podává do osmdesátých let dvacátého století LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 219, 220. K švédskému zápasu o *Dominium Maris Baltici* možno srov. do zapojení do třicetileté války KAMPMANN, Europa, 11-15.

Bezpečnostními důvody není ovšem možné skončit. Další, neméně důležitou rovinou švédského válečného zapojení do války bylo vytváření propagandistického obrazu země navenek.²⁶⁹ Intervence byla totiž představena nejen jako nesobecká snaha o znovuvytvoření náboženských a politických svobod v Říši – byť ve skutečnosti hrál náboženský motiv pouze nepřímou roli –,²⁷⁰ ale též jako osvobození německých zemí od (údajně) římské tyranie. Řada oslavných textů, tištěných na podporu válečné akce švédského krále a rozšiřovaných po roce 1630 na území Říše, obsahovala totiž pozoruhodnou titulaturu Gustava Adolfa, označující jej jako vládce Švédů, Gótů a Vandalů. Tento zřetelný starogermánský étos byl ve švédské reformační tradici součástí gótského mýtu, rozvíjeného od 15. století a označovaného v historiografii jako *storgöticism*. Daný mýtus, jehož propagandistického potenciálu a také využitelnosti v rodové genealogii si byl Gustav Adolf dobře vědom, se opíral o několik historických skutečností, které souvisely s pravděpodobnou pravlastí Gótů v (dnešním) jižním Švédsku a s migrací tohoto kmenu či spíše kmenového svazu směrem do Evropy. Gótové kolem přelomu letopočtu začali expandovat, přičemž se dostali i na území Římské říše, kde se také posléze usazovali. Tato skutečnost následně vyvolala dlouhou řadu konfliktů, jež vyvrcholila vypleněním Říma roku 410. Gótské dějiny, popularizované stoupenci mýtu, tak poskytly výtečnou látku pro její ideologické zpracování v rámci kampaně Gustava Adolfa na území Říše. Boj Švédů v Říši se tak začal interpretovat v rovině situace analogické k historickému zápasu Gótů s Římem, zároveň byl gótský mýtus důležitý pro legitimizaci švédské přítomnosti v Říši (součástí byla právní fikce návratu na území dřívější infiltrace) a výše zmíněná titulace Gustava Adolfa vyhlašovala přímou souvislost mezi gótskými válečnými úspěchy a těmi nynějšími švédskými.²⁷¹

Švédské válečné, respektive mírové cíle krystalizovaly od počátku příprav na vojenské angažmá, přičemž se tak dělo nakonec ve třech hlavních liniích. Prvním pojmem bylo s ohledem na výše uvedené zajištění míru – *assecuratio pacis*. Na tento pojem navázal požadavek označovaný jako *satisfactio coronae* – uspokojení Koruny –, načež třetí záležitostí bylo uspokojení armády – *satisfactio militum*.²⁷²

Obsahem *assecuratio pacis* byla zmíněná restituce a amnestie v Říši, a to do předválečného stavu, čímž mělo dojít ke stabilizaci a zajištění míru: „(...) gegenüber dem

---

²⁶⁹ Propagandistickému pozadí zapojení Švédska do třicetileté války se věnuje v rámci své studie o propagandě, symbolice a rituálech protestantské Evropy mezi koncem 16. století a polovinou sedmnáctého století MILLER, Propaganda, 50-55.

²⁷⁰ PIIRIMÄE, Sweden, 78.

²⁷¹ Srov. MILLER, Propaganda, 50-55.

²⁷² LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 222.

Vermittler, der Gegenpartei und allen anderen Ständen, und zwar in erster Linie gegenüber den evangelischen, öffentlich und eindringlich die Notwendigkeit der Generalamnestie darzulegen, um für jetzt und in Zukunft alle Ursache und allen Anlaß zu beseitigen, um das Römische Reich zu befrieden, ihm den Frieden zu bewahren und um fremden benachbarten Kronen und Königreichen alle Not und allen Zwang zu nehmen, wiederum in einem Krieg zu geraten.“ Cílem jinými slovy bylo zlomit (údajnou) dominanci císaře, přinejmenším v severoněmeckém prostoru, nastolit zde s ohledem na švédské zájmy rovnováhu a otevřít pro Švédsko možnost zasahovat v budoucnu v Říši. K tomu všemu bylo tedy nutné nabýt kontinentální baltské pobřeží s jeho přístavy, získat říšské stavovství a domáhat se direktoriálního postavení. Součástí bylo ovšem také z ústavně-právního hlediska uznání práva každého státu Říše na vlastní politiku v rovině *ius pacis et belli*. Shrňeme-li tyto záležitosti, celkově měla vzniknout v Evropě jakási rovnováha (*acquilibrium*), což bylo i záměrem Francie.²⁷³

Silný bezpečnostní aspekt mělo také *satisfactio coronae*, navazující v jistém ohledu na *assecuratio pacis*, byť roli v něm hrály i obchodní důvody. Zájem Švédska spočíval, jak bylo řečeno, na kontinentálním pobřeží Baltu: cílem bylo opanovat toto prostředí do té míry, aby byl pojištěn mír a vytvořila se pevná základna vůči protivníkům – císaři, ale i jiným soupeřům. Výsledkem této druhé roviny *satisfactio coronae* měla být ochrana v podobě zadržení případného prvního útoku na Švédsko. Výchozí představou byla držba pomořanského vévodství, ležícího na severu Německa. Tato držba měla být – čímž se vracíme k *assecuratio pacis* – trvalá a v rovině říšského léna. Ve švédské hlavní instrukci k mírovým jednáním, v níž se již zevrubně mluvilo o satisfakci, již byly Pomořany součástí,²⁷⁴ se lze setkat se třemi důvody, proč byla vybrána právě tato země. Prvním z nich byla vcelku její dobrá dosažitelnost, druhým skutečnost, že zde vymřel panovnický rod (stalo se v roce 1637), a třetím realita, že vévodství je ve švédské držbě (od roku 1630) a navázáno smlouvami. Roli však hrálo i to, že švédský odchod byl možný pouze na základě vojenského vypuzení či smlouvy, a proto již z tohoto důvodu bylo dle švédského náhledu nejjednodušší pomořanskou držbu v rukou království ponechat.²⁷⁵

Ve vedlejší instrukci, též precizující požadavek na Pomořany, se ovšem přidaly další územní nároky, a to na říšské arcibiskupství Brémy a sekularizované biskupství Verden, o nichž se Švédsko zajímalo již v letech 1624 a 1634 v souvislosti se snahou kontrolovat svého rivala Dánsko.²⁷⁶

---

²⁷³ Srov. LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 224-227. Cit. dle něm. překladu APW, I, 1, 304, čl. 29.

²⁷⁴ Srov. LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 228, 229.

²⁷⁵ Srov. APW, I, 1, 308, č. 36.

²⁷⁶ Srov. LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 229.

Třetí záležitost – *satisfactio militum* – byla oproti předchozím dvěma vynucená okolnostmi, neboť za ní stál problém udržet financování švédského vojska. Jako předpoklad ke stabilizaci situace zde působila nutnost zabezpečit oficírům jejich žold a udělené či budoucí odměny a dary, což prakticky znamenalo získat mírem území na německé půdě a/nebo značné sumy peněz.²⁷⁷ Kritická situace ohledně financování nastala v létě 1635, ale nakonec se v srpnu téhož roku podařilo vyjednat kancléři Oxenstiernovi a tehdejšímu vrchnímu veliteli švédské armády Banérovi dohodu s klíčovými německými oficíry švédského vojska o jejich finančním či majetkovém vyrovnání podle zásluh a možností a o dalších garancích, mj. v rovině žádného míru bez vědomí armády a bez jejího podílu na jednáních. Na těchto záležitostech závisela věrnost švédských oddílů.²⁷⁸ Ve švédské hlavní instrukci k vestfálským jednáním bylo ovšem jako opodstatnění satisfakce například udáváno, že by bylo dočista nevděčné („[...] es auch ganz und gar unbillig wäre“), kdyby švédská koruna měla nést všechnu zátěž za německou svobodu sama („[...] eine Last allein um der Freiheit Deutschlands willen tragen solle“), což se mělo (spolu s ostatními důvody) uplatňovat při mírových jednáních u protistrany a přirozeně také u protestantských stavů.²⁷⁹

Mimo uvedené záležitosti byl zastáván – analogicky jako v případě Francie – také požadavek na připuštění švédských říšsko-stavovských spojenců a nakonec říšských stavů celkově, navíc s rozhodovací pravomocí, k vestfálským mírovým jednáním.²⁸⁰

Výchozím dokumentem pro mírová jednání s císařskými byla společná, v některých částech mírně odlišná francouzská a švédská propozice, předaná 11. června 1645. Společným jmenovatelem byly v souvislosti s dosud uvedeným tyto záležitosti: obecná amnestie v Říši (u švédského návrhu výslovně též s ohledem na věc české emigrace), obnova zdejších poměrů do stavu před válkou, válečné odškodnění a záruka trvalého míru. Kromě toho švédská propozice obsahovala náboženský požadavek – obnovu náboženských poměrů ke stavu z roku 1618, uznání tzv. reformovaných neboli kalvinistů, jako rovnoprávných s luterány,²⁸¹ což mělo původ v hesensko-kasselských požadavcích (k nim níže). O Pomořanech a celkově švédské teritoriální satisfakci ovšem ve švédské propozici nebylo zatím nic konkrétního.²⁸²

---

²⁷⁷ LUNDKVIST, Sven. Die schwedischen Friedenskonzeptionen und ihre Umsetzung in Osnabrück. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 357. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4. (Dále zkr. LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen.) Podrobněji LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 230-234 různě.

²⁷⁸ Srov. LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 230-232.

²⁷⁹ Srov. něm. překlad APW, I, 1, 310. Cit. tamtéž, čl. 43.

²⁸⁰ DICKMANN, Der Westfälische, 163. K otázce účasti říšských stavů při budoucích mírových jednáních srov. v 2. kapitole diplomové práce, podkapitole c. a příslušné odkazy.

²⁸¹ Srov. podrobněji ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 122, 123. Přehled starších edic textů propozic TÝŽ, 139, p. 158.

²⁸² Absence specifikovaných teritoriálních cílů ve švédské propozici si všimá REPGEN, Die Hauptprobleme, 423.

Rozbor švédských válečných a mírových cílů je možné symbolicky zakončit zastavením u otázky případných ještě vyšších než bezpečnostních a satisfakčních švédských válečných, respektive mírových cílů Gustava Adolfa. Objevuje se totiž náhled, že král hodlal v souvislosti s vítězstvím u Breitenfeldu 1631 dosáhnout trvalého vedoucího postavení nad všemi protestantskými říšskými stavy a stát se dokonce císařem. Takové cíle jsou ovšem značně nepravděpodobné, s čímž není nutně v rozporu ani Gustavovo přání vytvořit protestantský spolek pod jeho vedením (možným vysvětlením mohou být obyčejné vojenské a finanční úvahy, namířené k cíli dosáhnout zmíněného *assecuratia* a *satisfactia*).²⁸³ V každém případě smrt krále v bitvě u Lützen 1632 zamezila jakémukoliv pokusu o realizaci takových případných cílů.

Říšské stavy – případ Hesensko-Kasselska

Kalvínské lantkrabství Hesensko-Kasselsko bylo nejloajálnějším, ale i značně ambiciózním švédským spojencem. Mezi světskými knížaty po kurfiřtvích saském, braniborském a bavorském hrálo spolu s luteránským lantkrabstvím Hesensko-Darmstadtsem nejdůležitější roli.²⁸⁴ Na císařském dvoře jej říšský vicekancléř hrabě Kurz počítal mezi pět největších nepřátel císaře, a to dokonce již na třetím místě po Turcích a Švédech, tj. před Francouzi a Spojenými nizozemskými provinciemi.²⁸⁵ Vzájemně však byla obě zmíněná hesenská lantkrabství znepřátelena, což ovlivňuje pochopení hesensko-kasselských válečných cílů a mírových požadavků.

Soužití mezi Hesensko-Kasselskem a Hesensko-Darmstadtsem podlomil tzv. marburský dědický spor, vzniklý na počátku sedmnáctého století. Jiné hesenské lantkrabství – Hesensko-Marbursko, neboli Horní Hesensko – bylo na základě závěti roku 1604 rozděleno mezi obě výše uvedená lantkrabství. Kassel získal severní část s Marburgem, Darmstadt oproti tomu jižní část s Gießenem. Zásadní však bylo, že Darmstadtští se cítili být poškozeni. Vídeň se nakonec přiklonila k darmstadtským požadavkům, což bylo odrazem skutečnosti, že Hesensko-Kasselsko patřilo mezi rozhodné přívržence kalvínského českého „zimního krále“ Fridricha Falckého. V dubnu 1623 tak přislíbila říšská dvorská rada Darmstadtu kasselské Marbursko, načež bylo toto území v následujícím roce obsazeno Tillyho vojsky. Pokořený

---

²⁸³ Srov. PIIRIMÄE, Sweden, 82.

²⁸⁴ Srov. ALBRECHT, Die Kriegs-, 242, 243.

²⁸⁵ Srov. například WEIAND, Auf dem Weg, 160, p. 13.

hesensko-kasselský lantkrabě Mořic v roce 1627 odstoupil a jeho nástupce Vilém V. (1627-1637) musel s Hesensko-Darmstadtskem, jemuž v této době vládl Jiří II. (1626-1661), podepsat tzv. hlavní akord (*Hauptakkord*), ve kterém se vzdal ve prospěch Darmstadtských hornohesenského dědictví a některých dalších územních celků.²⁸⁶

Hlavní, až do uzavření Vestfálského míru neměnné linie hesensko-kasselských požadavků byly následující: oslabení císařské moci ve prospěch říšských stavů, uznání protestantské kalvínské konfese, revize hlavního akordu z roku 1627 a teritoriální zisky. Zmíněné linie se následně projeví v několika politických oblastech – ve vztahu k Švédsku, Pražskému míru z roku 1635, v otázce připuštění říšských stavů k mírovým jednáním a při vestfálských jednáních samotných. Již na základě těchto skutečností je patrné, že hesensko-kasselské záměry patřily k radikálním – vyzývaly mj. císařská práva –, přičemž s ohledem na pokračující protestantské úspěchy byly ve svém původním obsahu formulovány ještě konkrétněji a šířeji. Radikality si ostatně všiml sám švédský král Gustav II. Adolf.²⁸⁷

Úmrtí Viléma V. na sklonku roku 1637 nepřineslo změnu v dosavadní hesensko-kasselské protihabsburské politické linii. Jeho žena a nástupkyně coby regentka za nezletilého syna Amálie Alžběta (1637-1650)²⁸⁸ pokračovala na mezinárodní kolbišti v manželově duchu. V souvislosti s řezenským říšským sněmem 1640/41, kam také byli vysláni hesensko-kasselští delegáti, je proto možné zachytit nepřekvapivě tyto požadavky: podvázat dosavadní údajný jednostranný výkon císařských práv, přikázat větší kompetence říšskému sněmu, okleštit výsadu kurfiřtů zejména s ohledem na právo války a míru (*ius belli et pacis*) ve prospěch ostatních říšských knížat, zabezpečit výkon kalvínského vyznání, stáhnout hlavní akord z roku 1627, získat určitá teritoria, dosáhnout generální amnestie do stavu před válkou (tzv. normální rok 1618) či připuštění všech říšských stavů ke kongresu.²⁸⁹ Tento posledně jmenovaný

²⁸⁶ Srov. ALBRECHT, Die Kriegs-, 242, 243.

²⁸⁷ Srov. ALBRECHT, Die Kriegs-, 243, 244. Extrémním odrazem této hesensko-kasselské radikality byl memoriál z dubna 1634, obsahující doslova fantastické vize. Podle navrženého plánu se braniborský princ Fridrich Vilém měl oženit s dědičkou Gustava Adolfa, královnou Kristýnou, a za současného připojení Pruska, Pomořan, Magdeburgu, Halberstadtu a Jülich-Bergu mělo dojít k vytvoření mocného švédsko-braniborského bloku s císařským titulem. Připojit se mj. mělo také Hesensko-Kasselsko, opatřené Vestfálskem, a otevřenost panovala vůči případné účasti Spojených nizozemských provincií a (restituované) kurfiřtské Falce. Cílem bylo vytvoření mocného bloku napříč severním Německem nejen k ochraně protestantismu vůči rakouským Habsburkům i Francii, ale i k neutralizaci diferencí mezi Švédskem a Braniborskem, týkajících se otázky Pomořan. Srov. TÝŽ, 246, 247.

²⁸⁸ Amálie Alžběta, hraběnka von Hanau-Münzenberg, lantkraběnka hesensko-kasselská (*1602; +1651) se narodila jako dcera hraběte Philippa Ludwiga II. von Hanau-Münzenberg a Cathariny, hraběnky von Nassau-Dillenburg. Obdržela výborné vzdělání a vynikala ve francouzštině. Srov. HELFFERICH, Tryntje. *The iron princess: Amalia Elisabeth and the Thirty Years War*. London: Harvard University Press, 2013, s. 16. ISBN 9780674074668.

²⁸⁹ Srov. ALBRECHT, Die Kriegs-, 248, 249. Obsah instrukce ze 4. července 1644 hesensko-kasselským vyjednavacům byl obdobný. Srov. WEIAND, Auf dem Weg, 163, 164. K termínu „ius belli et pacis“ slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, The Peace, 140, 141.

požadavek, při němž měly mít říšské stavy navíc podíl na rozhodování (v rovině hlasovacího práva na říšském sněmu – *ius suffragii*), byl namířen proti centralizačnímu („monarchickému“) úsilí císaře a proti kurfiřtské přednosti (*Präeminenz*).²⁹⁰ Motivem bylo ovšem zajištění vlastního statusu, nikoliv aktivní snaha zasadit se o posílení říšsko-stavovského elementu. Jinými slovy: Říše Hesensko-Kasselsko zajímala jen tehdy, pokud omezovala jeho postavení, zatímco v ostatních případech nepanoval na utváření říšské politiky zájem. Tato skutečnost staví hesensko-kasselské požadavky do zcela nového světla. Navenek ovšem soudobá stylizace představovala Amálii Alžbětu jako hrdinku (*Heroína Hassiaca*) říšsko-stavovských práv.²⁹¹

V každém případě Hesensko-Kasselsko dosáhlo částečného splnění svých cílů ještě před tím, než došlo ve Vestfálsku k navázání politicky podstatných mírových jednání. Jednalo se o přijetí zmíněného požadavku na připuštění všech říšských stavů ke kongresu Francií a Švédskem po neúnavné kampani lantkraběnky Amálie Alžběty, respektive akceptace tohoto požadavku ze strany císaře v srpnu 1645, a dále o zahrnutí hesensko-kasselských požadavků do propozic obou Korun z 11. června 1645.²⁹² Ale i z jiného pohledu mělo Hesensko-Kasselsko výhodnou výchozí pozici: politicky se sice v Říši ocitlo od řezenského říšského sněmu na počátku čtyřicátých let v izolaci, avšak o to významnější bylo jeho postavení ve francouzsko-švédském spojeneckém systému, a to na základě vojenské síly čítající asi 11 tisíc mužů během kongresu (i francouzské vojsko v Německu bylo menší) a legitimizujícího významu pro zásah Korun v Říši, neboť Francie a Švédsko ospravedlňovaly své válečné angažmá bojem za svobodu říšských stavů.²⁹³

Císař

K největším událostem, na jejichž bázi se vytvářely (výchozí) císařské pozice pro Vestfálský mírový kongres, patřily Řezenský mír 1630 po válce v říšské Itálii o mantovské dědictví, Francií neratifikovaný, dále Pražský mír 1635, příprava Kolínského kongresu, závěr (*Abschied*) řezenského sněmu 1640/41, Hamburský preliminární mír 1641 a také řada různých kontaktů a sondáží neformálního charakteru. Na základě těchto skutečností tak byly už v létě 1643 při poradách na dvoře ve Vídni ohledně prvních instrukcí k dispozici nejen rozličné informace o mírových cílech protivníků, ale i vlastní pozice.²⁹⁴

²⁹⁰ Srov. k hesensko-kasselské kampani DICKMANN, 163-166. Dále srov. v 2. kapitole diplomové práce, podkapitole c. a příslušné odkazy.

²⁹¹ Došla k tomu WEIAND, *Auf dem Weg*, 174.

²⁹² Srov. ALBRECHT, *Die Kriegs-*, 250.

²⁹³ Srov. WEIAND, *Auf dem Weg*, 162.

²⁹⁴ AUER, *Die Ziele*, 145, 146.

Vůdčí linie císařské politiky napříč třicetiletou válkou představovalo těchto pět základních cílů: kromě tradiční ochrany křesťanstva před Turky se jednalo o setrvání císařské koruny při domu Habsburků, nezmenšenou domácí moc v dědičných a korunních zemích, vytlačení cizích aktérů z Říše a znovuzřízení míru a práva v Říši.²⁹⁵

Hlavní (dvoj)instrukce z 15. července 1643 pro císařské vyslance ke kongresu – jedna do Münsteru a jedna do Osnabrückeru – se týkala v první řadě procedurálních otázek a úvah o jednací taktice. Roli při vydání takových co možná nejvšeobecnějších a nezávaznějších formulací hrála skutečnost, že s nimi měli být obeznámeni kurfiřti. Přesnější informace vyslancům o tom, jaké ústupky půjde učinit, přinesla teprve dodatečná tajná instrukce z 23. září. Císař se totiž chtěl vyhnout předčasně stanoveným a ukvapeným ústupkům, které by těžko mohl vzít později zpátky a navíc musel na různých stranách zajistit vlastní pozici – zejména proti Španělsku a nejvýznamnějšímu říšskému spojenci Bavorsku, ale též vůči kurfiřtům jako takovým a vlastní říšské klientele, kterou nechtěl ztratit. Navíc neměl francouzsko-švédské propozice, podle nichž by mohl přizpůsobit svou strategii.²⁹⁶

Celkově vzato na základě zmíněných instrukcí, případně ještě s odkazem na starší jednací materiál, šlo o záměr odvolávat se ve vztahu k Francii na podmínky touto zemí neratifikovaného Řezenského míru z roku 1630²⁹⁷ (návrat intervenčních vojsk z Itálie, císařovo uznání mantovského nástupnictví francouzského kandidáta vévody Nevers a za zřeknutí se mantovského angažmá slib Francie, že nebude jakkoliv zasahovat v Říši²⁹⁸); následně se jednalo o připravenost císaře k restituci trevírského kurfiřta a postoupení italských pevností Pinerolo a Moyenvic za podmínky odmítnutí francouzských nároků v Alsasku; o nutnost nepřipustit vyjednávání o podmínkách francouzských spojenců, dokud nebudou projednány samotné francouzské podmínky; a nakonec vůči Švédsku se odvolat mj. na starší, švédským kancléřem Oxenstiernou navržený projekt (ze Schönbecku) z poloviny třicátých let, obsahující jako minimální švédské požadavky finanční odškodnění (zástavou do úhrady Pomořany) a vedle toho amnestii švédských spojenců.²⁹⁹ Z ostatních bodů císařských instrukcí je možné zmínit požadavek na restituci Francouzi obsazeného císařova spojence – lotrinské vévodství.³⁰⁰

---

²⁹⁵ HÖFER, Das Ende, 6.

²⁹⁶ Srov. AUER, Die Ziele, 146. Text hlavní instrukce pro Münster: APW, I, 1, 397-406. Text hlavní instrukce pro Osnabrück: APW, I, 1, 407-413. Text dodatkové, tajné instrukce pro Münster i Osnabrück: APW, I, 1, 413-440.

²⁹⁷ AUER, Die Ziele, 146. Z textu hlavní instrukce možno srov. zejména tuto příslušnou pasáž: „[mír] (...). inshünfftig zu conservieren, wann Franckhreich dergleichen thuen unnd dasjehnige, waß solchem zuwider, seither jezgedachter zeit unñß unnd dem reich sowohl unnserrn hauß unnd mitverwanten entzogen, cum omni causa restituieren und solches in vorigen standt stellen wurde.“ Cit. dle: APW, I, 1, 402, čl. 11. K tomu srov. text z dodatečné, tajné instrukce: APW, I, 1, 419, 420, čl. 13.

²⁹⁸ KAMPMANN, Europa, 68.

²⁹⁹ Srov. AUER, Die Ziele, 146, 147.

³⁰⁰ Srov. APW, I, 1, 404, čl. 17.

K předání (politicky podstatné) francouzské a švédské propozice došlo 11. června 1645, což bylo jistým úspěchem pro císaře, nacházejícího se v těžké situaci,³⁰¹ jejímž výrazem byl debakl předchozího tažení na pomoc Dánsku v roce 1644, porážka u Jankova v březnu 1645³⁰² či stupňující se tlak říšských stavů, toužících stále více po možnosti jednat na vestfálském mírovém kongresu).³⁰³ Obsah těchto propozic ovšem císaři rozhodně nepřinesl uspokojení, načež po celé léto 1645 se ve Vídni konaly neobyčejně komplikované porady ohledně odpovědi na tyto propozice. Výsledek byl tlumočen v Münsteru a Osnabrückeru 25. září.³⁰⁴

Nebylo to ovšem všechno, neboť zbývalo dořešit vlastní pozici. Proto si císař vyžádal na každém ze svých (přítomných) tajných radů dobrozdání k otázce, jak nejlépe by mělo být dosaženo míru. Tato dobrozdání vznikla mezi 25. a 29. zářím, přičemž největší zájem vzbudil přirozeně náhled hraběte Trauttmansdorffa, císařova nejvyššího hofmistra a principiálního vyslance ke kongresu ve Vestfálsku. Šlo o zevrubné dobrozdání, předznamenávající zároveň Trauttmansdorffovu strategii a plány při jednáních. Výsledná tajná instrukce pro hraběte, vyhotovená císařem a datovaná k 16. říjnu, byla silně ovlivněna kromě zmíněného pojednání císařova hlavního vyslance také pojednáními tajných radů Martinitze a Kollowrata. Přitom může překvapit, že ústupky, které v této tajné instrukci byly obsaženy, přesáhly ústupky navržené tajnými rady. Za tím lze rozeznat snahu poskytnout Trauttmansdorffovi co největší prostor, ale především bezvýhradnou vůli císaře uzavřít mír. Co se týče důvodu utajenosti, panovala obava z ještě dalšího růstu požadavků protivníků v případě odtajnění obsahu instrukce.³⁰⁵

Obsahem tajné instrukce byly zejména následující záležitosti.³⁰⁶ V otázce amnestie bylo možné ustoupit až k roku 1618, avšak bez zahrnutí dědičných zemí rakouských Habsburků.³⁰⁷ Stížnosti protestantů v náboženské oblasti – tzv. *gravamina ecclesiastica* – měly být přenechány k vyřešení říšským stavům.³⁰⁸ V otázce tzv. duchovní výhrady (*reservatum*

---

³⁰¹ AUER, Die Ziele, 155.

³⁰² K obojímu srov. zejména v 5. kapitole, podkapitole a. diplomové práce.

³⁰³ Srov. v 2. kapitole, podkapitole c. diplomové práce.

³⁰⁴ Podrobněji AUER, Die Ziele, 155-157. Francouzský a především švédský návrh zapůsobily mezi katolickými delegacemi na kongresu jako bomba, byť již před předáním těchto návrhů prosakovaly informace, že bude požadována obnova poměrů v Říši do stavu z roku 1618. Také nuncius Chigi se vyjádřil, že požadavky v těchto propozicích jsou hodné vítězů, ale nikoliv těch, kteří svého protivníka stále neporazili. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 122, 123 různě. K odpovědi na propozice možno také srov. TÝŽ, 124, 125.

³⁰⁵ Srov. WAGNER, Hans. Einleitung. DICKMANN, Fritz, Kriemhild GORONZY, Emil SCHIECHE, Hans WAGNER a Ernst Manfred WERMTER (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie I: Instruktionen*. Band 1: Frankreich - Schweden - Kaiser. Münster: Aschendorff, 1962, s. 345-347. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=001%3A001&titleAPW_str=APW+I+1&id=bsb00057097_00361# (Dále zkr. WAGNER, Einleitung, APW, I, 1) Text tajné instrukce: APW, I, 1, 440-452.

³⁰⁶ Srov. k celému WAGNER, Einleitung, APW, I, 1, 348, 349.

³⁰⁷ Srov. k tomu APW, I, 1, 441, čl. 2.

³⁰⁸ Srov. k tomu APW, I, 1, 442, čl. 3. K pojmu *gravamina ecclesiastica* srov. slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, The Peace, 109-111.

ecclesiasticum, něm. *Geistliche Vorbehalt*) mělo být dosaženo pro katolíky to nejlepší.³⁰⁹ Případ Hesensko-Kasselska (jež nepřistoupilo na Pražský mír a pokračovalo ve svém boji proti císaři na straně nepřátelských Korun – Francie a Švédska) se měl řešit za zvýhodnění císaři nakloněné hesensko-darmstadtské linie.³¹⁰ Ve falcké otázce (k ní později) byla preferována alternace kurfiřtské hodnosti mezi Bavorskem a Falcí a jen v nejvyšší nouzi mělo být zřízeno pro Falc vlastní, v Říši celkově osmé volitelské právo (za předpokladu souhlasu říšských stavů), a to navíc za podmínky ustanovení volitelského práva také pro rakouský arciděm (pouze pokud by nebylo možné deváté kurfiřtství prosadit, je možné od něj upustit). Co se týče bavorských nároků na Horní Falc, restituce připadala v úvahu jen v nutnosti a za současného výrazného snížení finančního odškodnění pro Bavorsko ze třinácti milionů na tři.³¹¹ Záležitost satisfakcí Korunám byla nastíněna takto: co se týče Švédska, postupně se mělo v jednáních mluvit o celých Pomořanech, blíže neurčených „Stifte“ a části Brém, a to v rovině lén, přičemž Braniborsko, které na Pomořany uplatňovalo dědické nároky, mělo získat jako náhradu za jejich opuštění vévodství Crossen, které ovšem de facto již bylo v držbě braniborského vládnoucího rodu, dále peníze a biskupství Halberstadt a případně také části magdeburských držav. Co se týče Francie, císař byl ochoten jednat o satisfakci ve třech stupních, jež představovaly Alsasko, Breisach a lantkrabství Breisgau. Místo a hlas na říšském sněmu mělo být ovšem Francii odpíráno až do poslední chvíle.³¹² Oproti všem uvedeným ústupkům císař Trauttmansdorffovi výslovně zakázal separaci od Španělska. Nepřátelé totiž „intentiones, mihe und arbeit dahin gehen, wie sie die Teitsche und did Spanische lini voneinander separiren“ a v souladu se zásadou rozděl a panuj „eine oder die andere oder successive alle beide underthruckt.“³¹³

Celkově vzato, s touto tajnou instrukcí, rozsáhlými zplnomocněními a dalšími důležitými dokumenty se Trauttmansdorff vydal 24. října 1645 na cestu do Vestfálska.³¹⁴

---

³⁰⁹ Srov. k tomu APW, I, 1, 442, čl. 4. „Duchovní výhrada“ byla klauzulí Augsburského náboženského míru z roku 1555. Šlo o ustanovení, podle nějž měla duchovní knížata v případě konverze k luteránství rezignovat na vládu v zemi. Problémem bylo, že ve dvou dekadách po roce 1555 došlo v severním Německu ke konverzi mnoha církevních vládců se svými teritorii. Tato skutečnost představovala hlavní zdroj sváru mezi katolíky a luterány. Srov. slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, *The Peace*, 140, 141.

³¹⁰ Srov. k tomu APW, I, 1, 443, čl. 6.

³¹¹ Srov. k tomu APW, I, 1, 443, čl. 7. Dále srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 144.

³¹² Srov. k tomu APW, I, 1, 448, 449, čl. 12, 14.

³¹³ Srov. APW, I, 1, 449, 450, čl. 15. Cit. tamtéž.

³¹⁴ Srov. WAGNER, *Einleitung*, APW, I, 1, 349.

Říšské stavy – případ Bavorska

Bavorsko – nejvýznamnější, avšak také v určitých ohledech samostatný císařův spojenec za třicetileté války –³¹⁵ patřilo mezi nemálo zemí v Říši, jež zůstaly vstříc reformaci katolické. Výbuch českého stavovského povstání v roce 1618 wittelsbašský bavorský vévoda Maximilián I. (1598-1651) odsoudil, ale teprve v říjnu 1619 prostřednictvím Mnichovské smlouvy s císařem přislíbil hlavě Říše vojenskou pomoc,³¹⁶ čímž zároveň vznikla legální báze pro všechna budoucí bavorská válečná angažmá.³¹⁷ Na základě zmíněné smlouvy a dvou s ní spojených ústních dohod vyplývají základní Maximiliánovy cíle. Celkově šlo – v rovině požadavků, které přetrvaly – o otázku zabezpečení Říše, o náhradu za bavorské válečné náklady (v případě nutnosti přidělením území z Rakouska), dále o potvrzení přenosu falcké kurfiřtské hodnosti na Bavorsko a přepuštění území dobytých Bavorskem v Říši.³¹⁸ Naprosto zásadní bylo ovšem vyložení tzv. falcké otázky, související více či méně se všemi uvedenými cíli, v bavorský prospěch. Za touto otázkou se skrývala záležitost z počátku dvacátých let – falcké dědictví – po porážení a do říšské klatby vzatém kurfiřtu Fridrichu Falckém, též českém „zimním králi“. V souvislosti s Fridrichovou porážkou držel Maximilián Horní Falc a Dolní Falc na pravém břehu Rýna. Předně však od císaře získal v roce 1623, respektive 1628 dědičně uvolněný kurfiřtský titul – pátý – spojený s tzv. říšským vikariátem. Nejpozději od roku 1628 byl tedy nový bavorský kurfiřt rozhodnut své zisky za každou cenu uhájit navzdory nevyzpytatelné válce. Maximiliánovým programem, objevujícím se v roce 1642, byl přitom zisk zmíněného pátého kurfiřství a vytvoření nového osmého pro falcké restituenty.³¹⁹ Podle instrukce bavorským vyjednavacům z 12. prosince 1644 je k tomu možné doplnit, že kurfiřt byl připraven k restituci Falcí, pokud získá náhradu od císaře v podobě třinácti milionů guldenů nebo jako zástavu Horní Rakousko.³²⁰

---

³¹⁵ Např. KAMPMANN, Europa, různě. Maximilián I. chtěl katolického a jednání schopného císaře, ale nikoliv již příliš mocného. Mistrovsky manévroval mezi konfesně motivovanou soudržností s Vídní a jistým distancem. Podle GOTTHARD, Axel. Maximilian und das Reich. *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*. 2002, 65(Heft 1), 38.

³¹⁶ Srov. blíže ALBRECHT, Die Kriegs-, 255-257. Ke Katolické lize do dvacátých let možno srov. II. kapitolu ve studii KAISER, Politik. K Mnichovské smlouvě možno srov. stručně WILSON, The Thirty, 295.

³¹⁷ WILSON, The Thirty, 295.

³¹⁸ Podrobněji ALBRECHT, Die Kriegs-, 257-259.

³¹⁹ ALBRECHT, Bayern, 461-464, 468.

³²⁰ K otázce instrukce bavorským vyslancům srov. IMMLER, Kurfürst, 54-61, zde 59.

b. Hlavní problémy a jejich řešení

Vestfálská mírová jednání se vyznačovala širokým záběrem řešených záležitostí, což ostatně napovídají již válečné, respektive mírové cíle hlavních stran války v Říši. Komplex záležitostí lze přibližně rozdělit do tří okruhů. Prvním z nich je novelizace říšských ústavních poměrů, druhým otázky teritoriálních změn a třetím švédská vojenská satisfakce, dořešená ovšem po roce 1648.

Novelizace říšských ústavních poměrů

V prvním okruhu šlo zejména o říšské náboženské právo, dopravní a obchodní svobodu v Říši, cla, všeobecné trestní právo či o výčet důležitých vnitroříšských i zahraničně-politických kompetencí říšských stavů. Nejsložitější a nejzásadnější z těchto záležitostí bylo právě říšské náboženské právo.³²¹ O této záležitosti a otázce politických práv zeměpánů bude blíže pojednáno.

Co se týče dohody v otázce říšského náboženského práva, bylo jí docíleno v Osnabrückeru v jakémsi mocenském čtyřúhelníku, jež tvořili císařští, Švédsko a protestantské říšské stavy za souhlasu mocných katolických říšských stavů, jednajících proti odporu těch souvěrných menších nebo bezmocných. Příslušné hovory, jež provázely i zpětné pochody v rámci jednotlivých jednacích fází, přitom trvaly skoro tři roky: východiskem byla francouzsko-švédská, respektive švédská propozice z června 1645, závěrem dohody z března, respektive dubna 1648, přičemž v mezidobí byly předloženy zhruba tři tucty často velmi zevrubných dokumentů.³²²

První fáze jednání skončila bezvysledně.³²³ Na jejím počátku byly švédské náboženské požadavky (obnova stavu z roku 1618, sporné záležitosti Augsburského náboženského míru z roku 1555 a otázka reformovaných, tj. kalvinistů). Jakmile císařští v podstatě akceptovali v září 1645 o těchto požadavcích jednat, předložily koncem prosince stejného roku luteránské říšské stavy svůj program stížností v náboženských otázkách (*Gravamina*), na což zareagovaly

---

³²¹ REPGEN, Die Hauptprobleme, 410.

³²² Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 412-414 různě. Francouzská strana stáhla kvůli očekávaným námitkám ze strany nuncia Chigiho nábožensko-politické klauzule ze své propozice a v novém spisu, který byl předmětem všech dalších jednání s Francií, se tak již tyto klauzule neobjevily. Tím se katolická mocnost Francie vyhnula nutnosti zaujmout zavazující říšsko-nábožensko-právní pozici. V důsledku toho také münsterská císařsko-francouzská část Vestfálského míru obsahovala pouze odkaz na příslušné nábožensko-právní dohody z osnabrückeré císařsko-švédské části mírové smlouvy. Srov. TÝŽ, 413, p. 40.

³²³ KAMPMANN, Europa, 160.

svou odpovědí (*Gegenbeschwerden*) z února 1646 jejich katolické protějšky. Tím vším tedy byly stanoveny výchozí jednací pozice. V květnu 1646 musela být ovšem přímá jednání přerušena, jelikož mj. nedošlo k vyřešení základní otázky, zda Augsburský náboženský mír je – jak tvrdili luteráni – smlouvou, nebo – podle katolíků – zákonem. Problém byl takový, že vyřešení dané otázky předpokládalo politické rozhodnutí a nešlo čistě jen o právo.³²⁴ Poté převzal vedení hovorů s protestantskými říšsko-stavovskými zástupci hrabě Trauttmansdorff, čímž začala druhá jednací fáze, přičemž koncem listopadu 1646 byl podle tzv. konečného prohlášení (*Endliche Erklärung*) dosažen mezivýsledek.³²⁵ Následně na této bázi,³²⁶ přesněji vzato podle nového císařského prohlášení (*Kaiserliche Erklärung*) z února 1647 obsahujícího drobnější změny,³²⁷ a zároveň po císařsko-švédské předběžné smlouvě z téže doby jednal císařský principiální vyslanec v Osnabrücku se švédskými delegáty, jež byli v úzkém kontaktu s vůdčími představiteli evangelické strany.³²⁸ Typické přitom bylo, že Trauttmansdorff se v jednání stále více vzdaloval představám, jež měla většina katolické strany v Říši. Nepřekvapí proto, že císařský principiální vyslanec byl konfrontován dokonce s její neskryvanou opozicí. Zbývající část katolických říšských stavů byla ovšem vysoce postavená. V každém případě Trauttmansdorff viděl ve své jednací linii jedinou cestu, jak pokročit.³²⁹

Když příslušná osnabrücká jednání skončila, věřil císařův nejvyšší hofmistr, že lze dosáhnout průlomu. V rámci tzv. Trauttmansdorffiana, obsahujícího náčrty možné císařsko-francouzské a císařsko-švédské mírové smlouvy a předloženého v červnu 1647 po vyjasnění tzv. falcké otázky (k tomu dále) a za povzbuzujících signálů ze španělsko-francouzských jednání, byl z hlediska říšského náboženského práva potvrzen Augsburský náboženský mír, přičemž další změny mohly být do budoucna možné jen při dobrovolné dohodě konfesních stran (*amicabilis compositio*). Dále se jednalo o rovnoprávnost katolických a protestantských říšských stavů, o potvrzení tzv. duchovní výhrady pro říšská duchovní panství (katolická i protestantská) či o určení tzv. normálního roku. V tomto posledním bodě byla akceptována myšlenka Pražského míru, tudíž jako datum návratu poměrů byl stanoven letopočet 1627, jak tomu bylo v případě Čech, nýbrž 1. leden 1624, představující výhodnější základ pro protestantský tábor.³³⁰ Nejen vypracovaná ustanovení týkající se říšského náboženského práva,

---

³²⁴ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 414.

³²⁵ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 414. Obdobně KAMPMANN, Europa, 160.

³²⁶ KAMPMANN, Europa, 160.

³²⁷ REPGEN, Die Hauptprobleme, 414.

³²⁸ Srov. KAMPMANN, Europa, 160. Obdobně REPGEN, Die Hauptprobleme, 414.

³²⁹ Srov. KAMPMANN, Europa, 160, 161.

³³⁰ Srov. KAMPMANN, Europa, 161. K obtížné problematice „normálního roku“ dále možno srov. FUCHS, Ralf-Peter. Normaljahrsverhandlungen als moralischer Diskurs. In: SCHMIDT-VOGES, Inken, Siegrid WESTPHAL, Volker ARNKE a Tobias BARTKE (eds.). *Pax Perpetua: Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen*

ale i Trauttmansdorffianum obecně ovšem narazily na nečekaně tvrdý odpor. Co se týče právě říšských nábožensko-právních ustanovení, většina katolických říšských stavů za současného povzbuzení nunciem Chigim kritizovala císařovy ústupky protestantům, načež v říjnu 1647 bylo se vši rozhodností vysloveno formální Ne všem takovým ústupkům od roku 1646.³³¹

Po krachu Trauttmansdorffiana a (schváleném) odjezdu císařského principiálního vyslance, ke kterému došlo v červenci 1647 na základě dvou zásadních důvodů – nereálnosti dosáhnout rozhodujícího posunu v kongresových jednáních jako takových do konce probíhající „válečné sezóny“ a dlouhodobého špatného zdravotního stavu hraběte – převzal v císařské delegaci vedoucí pozici právník Volmar.³³² V rámci této delegace a také mezi protestantskými říšsko-stavovskými zástupci se intenzivně přemýšlelo, jakým způsobem by bylo možné dosáhnout nábožensko-právního kompromisu navzdory odmítnutí příslušných dosavadních navrhovaných ujednání majoritní skupinou katolických říšských stavů. Návrh z různých stran nařídít prostě nábožensko-právní ustanovení ultimativně císařem (principiálně podobným způsobem jako v případě Pražského míru) byl sice právně možný – alespoň tedy podle císařských diplomatů a vídeňského dvora –, avšak nebyl reálný již kvůli obavám z možné císařovy izolace. Od podzimu 1647 se nicméně císař intenzivně snažil hledat podporu u kompromisně připravených říšských stavů s cílem dosáhnout konjunkce. Jednání císaře s oběma protestantskými kurfiřty – saským Janem Jiřím I. (1611-1656) a braniborským Fridrichem Vilémem I. (1640-1688) – proběhla ovšem naprázdno. Prvně jmenovaný odporoval vytvoření nějakého zvláštního říšského spolku, druhý jmenovaný oproti tomu upřednostňoval založení severoněmecké unie protestantských říšských stavů.³³³ Braniborska, administrátora magdeburského arcibiskupství, Hesensko-Kasselska, hanzovních měst či – a to zejména – kurfiřtského Saska, které však odmítlo, což bylo klíčové.³³⁴ Přesto byla nakonec nalezena cesta, avšak s jiným vyústěním, než císař zamýšlel.

Neuzeit. München: Oldenbourg, 2010, s. 123-139. ISBN 978-3-486-59820-9. (Dále zkr. FUCHS, Normaljahrsverhandlungen).

³³¹ Srov. KAMPMANN, Europa, 162. Velmi okrajově REPGEN, Die Hauptprobleme, 415.

³³² Srov. REPGEN, Maximilian, 214, 215 různě. K důvodům krachu Trauttmansdorffiana srov. KAMPMANN, Europa, 162-164. Zohlednit lze v některých ohledech také ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 235-241 různě. Jistým paradoxem je, že pozdější ustanovení Vestfálského míru široce odpovídala ustanovením Trauttmansdorffiana, čehož si všímá REPGEN, Maximilian, 214. Co se týče hodnocení Trauttmansdorffovy mise, hrabě nebyl i přes svou rezignaci poraženým, protože Vestfálský mír je ve své podstatě kolektivní dílo, na němž se – byť značně – podílel. Srov. TÝŽ, 215, 216.

³³³ Srov. KAMPMANN, Europa, 167; obdobně ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 258-260.

³³⁴ Srov. Einleitung. ERDMANNSDÖRFFER, Bernhard (ed.). *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg: Politische Verhandlungen*. Zweiter Band. Berlin: Reimer, 1867, s. 742. Dostupné také z: <https://archive.org/stream/urkundenundacte28kommgoog#page/n753/mode/2up>. Dále srov. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 259, 260 a 277, p. 44.

Znatelnější totiž ohlas našla hlava Říše mezi protestantskými říšskými knížaty a městy, které následně podnítily nový jednací modus o konfesních otázkách. Do běhu byla uvedena přímá císařsko-švédská jednání v Osnabrücku – podobná těm, která vedl hrabě Trauttmansdorff, avšak s významným rozdílem: do hovorů měly být zapojeny nejen povolné protestantské říšské stavy, ale i ty kompromisně naladěné katolické. Vyústěním byl vznik nadkonfesní skupiny. Vůdčím představitelem na katolické straně byl würzburšský kníže-biskup a zároveň mohučský kurfiřt Johann Philipp von Schönborn, zastupovaný v Münsteru Johannem Philippem von Vorburgem,³³⁵ zatímco na protestantské straně stál v čele osnabrückého dění sasko-altenburšský vyslanec Wolfgang Conrad rytíř von Thumbshirn.³³⁶ Schönborn byl již déle přesvědčen, že pokračování konfliktu škodí zájmům katolických říšských stavů.³³⁷ Thumbshirn původně patřil ke švédským straníkům. Názor začal měnit teprve v průběhu roku 1647, přičemž došel v této souvislosti k analogickému přesvědčení, že další pokračování války škodí protestantským říšským stavům. V dubnu, zejména však v červenci 1647 (bezprostředně po Trauttmansdorffově odjezdu) se vyjádřil, že švédská politika je více ke škodě než k užtku

---

³³⁵ Srov. KAMPMANN, Europa, 167, 168. K tomu přibližně srov. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 262-264. Johann Philip kníže-biskup von Schönborn (*1605; +1673) pocházel z nasavského rytířského rodu a do duchovní služby vstoupil roku 1619. V mládí studoval v Německu, ve Francii a Itálii a pobýval také v Římě a Neapoli. Roku 1629 se stal členem würzburšské katedrální kapituly, o čtyři roky později mohučské, avšak na počátku třicátých let musel uprchnout před Švédy do Kolína nad Rýnem. V roce 1642 dosáhl prvního kariérního vrcholu, když byl ustanoven würzburšským knížetem-biskupem, 1647 druhého a největšího, když obdržel vysoce prestižní důstojenství mohučského kurfiřta. Jako osobnost byl Schönborn nebývale tolerantní vůči protestantům a kromě toho usiloval o překonání konfesního rozštěpení. Jeho postoje zřejmě formovalo několik důležitých životních okolností: rodinné prostředí (otec pravděpodobně nekatolík), protestantský ráz vlasti a zážitky z války. Co se týče politiky, snažil se prostředkovat ve francouzsko-habsburském antagonismu a také pohnout císaře k politice prospěšné Říši. Srov. SEELMANN, Peter. Johann Philipp von Schönborn: Mainzer Erzbischof und Kurfürst von 1647-1673. *Historicum.net* [online]. Verband der Geschichtsdidaktikerinnen und Geschichtsdidaktiker Deutschlands e.V., 2008, 20.03.2013 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <https://www.historicum.net/purl/1ec/>

Johann Philipp von Vorburg (*1596; +1660) se narodil do šlechtické rodiny původem ze Švýcarska. Studoval v Německu a Římě. Roku 1613 vstoupil do kolegiální kapituly Münster-Granfelden a po studijní cestě po Evropě se 1617 začal intenzivně zabývat studiem historických a právních témat, jež později také knižně zpracovával. Od roku 1628 byl radou würzburšských biskupů, avšak zastupoval také basilejské biskupy. Ve třicátých a čtyřicátých letech působil v různých politických a diplomatických misích – würzburšských, mohučských či basilejských. Byl velmi učený a také získal pověst zprostředkovatele mezi konfesemi. Stál v opozici vůči císaři, či spíše habsburským velmocenským ambicím. Srov. SEELMANN, Peter. Johann Philipp von Vorburg. *Historicum.net* [online]. Verband der Geschichtsdidaktikerinnen und Geschichtsdidaktiker Deutschlands e.V., 2008, 27.08.2008 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <https://www.historicum.net/purl/1ee/>

³³⁶ Srov. KAMPMANN, Europa, 168. Wolfgang Conrad rytíř von Thumbshirn (*1604; +1667) pocházel ze staré durynské šlechtické rodiny. Oženil se s dcerou altenburšského tajného rady a kancléře. Studoval práva v Německu. Roku 1632 se stal vychovatelem neploletého knížete Johanna von Anhalt-Zerbst. Významný kariérní posun doznal roku 1639, kdy se stal dvorním a soudním radou vévody Friedricha Wilhelma II. von Sachsen-Altenburg. Často byl pověřován různými politickými a diplomatickými misemi. Později – roku 1653 – se stal altenburšským kancléřem. Na kongresu dlouho vedl knížecí evangelickou radu v Osnabrücku. Urychloval jednání, a to zejména v poslední fázi. Srov. STEINWASCHER, Gerd. Thumbshirn auf Ponitz, Wolfgang Konrad von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web560>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

³³⁷ Srov. JÜRGENSMEIER, Friedhelm (ed.). Johann Philipp von Schönborn (1605-1673): Erzbischof - Kurfürst - Erzkanzler des Reiches. In: FELTEN, Franz J. *Mainzer Vorträge*. 12. Stuttgart: Steiner, 2008, s. 91. ISBN 978-3-515-08896-1. Dostupné také z: <http://www.regionalgeschichte.net/bibliothek/texte/aufsaeetze/juergensmeier-schoenborn.html>

vzhledem ke své rigidnosti a válečné spoušti, kterou v Německu zanechává. Tato kritika zároveň podtrla rostoucí protišvédské nálady mezi německými protestanty.³³⁸

Celkově vzato, skupina, která se shromáždila v Osnabrücku v únoru 1648, byla spíše nahodile poskládaná bez ohledu na tradiční říšské právní poměry, což ovšem nepřekvapí s ohledem na určitou flexibilitu ve způsobu jednání při Vestfálském mírovém kongresu. Z kolegia kurfiřtů byli zastoupeni jen katoličtí volitelé panovníka Říše a z katolických říšských stavů jen kompromisně naladěná menšina (zbývající část těchto stavů zůstala v Münsteru). Bavorskou účastí ovšem nabylo uskupení značně na vlivu.³³⁹ Postoj Bavorska lze zachytit v souvislosti s novou bavorsko-císařskou aliancí z října 1647, již Maximilián I. sledoval především cíl rychle ukončit válku, neboť klíčové bavorské cíle byly již dosaženy – potvrzení kurfiřtství a scelení panství ziskem Horní Falci – a bylo nutné je uchránit před případnými novými nepříznivými zvraty na válečném a diplomatickém poli.³⁴⁰

Klíč k úspěšnému dosažení rozhodujícího významu v poslední části vestfálských jednání spočíval v tom, že osnabrücké shromáždění dokázalo rozvíjet samostatnou politickou iniciativu mezi stranami. Mohlo tak vykonávat tlak na mocnosti, zejména na císaře. Z tohoto důvodu byla formující se skupina označena již v prosinci 1647 jedním z francouzských vyslanců d'Avauxem jako „třetí strana“, nesloužící zájmům císaře či Francie a Švédska, ale pracující ve smyslu nalezení mírového sjednocení říšských stavů.³⁴¹

Toto uskupení, jehož mírotrvornou aktivitou mj. začala třetí fáze jednání o nábožensko-právních otázkách, přispěla v tomto ohledu k říšskému náboženskému právu podle znění z roku 1648. Dorozumění bylo dosaženo 24. března tohoto roku, přičemž základem bylo Trauttmansdorffianum, k němuž se jednající při hovorech vrátili. Současně se takřka zázračně (s maximálními diplomatickými finesami) podařilo dodatečně najít východisko i v záležitostech, které výše zmíněný předběžný císařsko-francouzský a císařsko-švédský mírový návrh z června 1647 ponechal jako otevřené. Zahrnutí byli do novelizovaného nábožensko-právního systému také reformovaní, tj. kalvinisté, aniž by se přitom muselo vyřešit, zda tito křesťané patří k Augsburské konfesi, představující osmadvacet základních článků luteránské víry, pojatých do Augsburského náboženského míru, či nikoliv. Kromě toho bylo také

---

³³⁸ Srov. k celému ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 221, 222, 242.

³³⁹ Srov. KAMPMANN, Europa, 168.

³⁴⁰ Srov. GOETZE, Dorothee. Kaiserliche und bayerische Bündnispraxis in der Schlussphase des Westfälischen Friedenskongresses. In: BRAUN, Guido a Arno STROHMEYER (eds.). *Frieden und Friedenssicherung in der Frühen Neuzeit: Das Heilige Römische Reich und Europa. Festschrift für Maximilian Lanzinner zum 65. Geburtstag*. Münster: Aschendorff, 2013, s. 260, 261. ISBN 978-3-402-14764-1.

³⁴¹ Srov. KAMPMANN, Europa, 168.

dohodnuto, že náboženský kompromis bude platný i proti očekávanému protestu papeže a katolickým münsterským „extrémistům“.³⁴²

Celkvoě vzato, hlavní určení náboženského práva byla zahrnuta do článků V a VII osnabrücké císařsko-švédské mírové smlouvy (dále jen zkr. IPO).³⁴³ Dosavadní nábožensko-právní ustanovení byla novelizována, přičemž další změny mohly nastat pouze zmíněným principem „dohody po dobrém“ (*amicabilis compositio*) mezi konfesními stranami, které ovšem nově zahrnovaly také reformované, tj. kalvinisty. Přitom říšské náboženské právo z roku 1648, časově neomezené, bylo závazné i pro ty, kteří vůči němu protestovali, a mělo platit do znovusjednocení křesťanstva. Co se týče náboženských sekt, zůstaly takové skupiny zakázány. Důležitou součástí byla dále právní rovnoprávnost kalvinistů s katolíky a luterány. Vyřízení gravaminy se řídilo podle vlastnického stavu k 1. lednu 1624, představující tzv. normální rok, přičemž se týkalo těch, kteří měli právo na luteránskou reformaci (*ius reformandi*), tj. duchovních i světských říšských knížat, jimž se navíc v tomto ohledu postavily na roveň také říšská města, říšské vsi a říšské rytířstvo. Sporná „duchovní výhrada“ (*reservatum ecclesiasticum* neboli něm. *Geistliche Vorbehalt*) byla potvrzena a rozšířena na luteránský říšský církevní majetek (Osnabrück, Lübeck či Quedlinburg) s místem a hlasem na říšských shromážděních. Konfesně smíšené katedrální kapituly a biskupství zůstaly u stavu z 1. ledna 1624, tzv. „normálního roku“, ale pro biskupství Osnabrück byla dohodnuta alternace katolického a luteránského knížete-biskupa z brunšvicko-lüneburského rodu.³⁴⁴ Co se týče císařových zemí, ve Slezsku a oproti tomu omezeně také v Dolním Rakousku platilo zvláštní právo, směřující k částečné náboženské toleranci, zatímco poměry v českých zemích měly setrvat při restauraci.³⁴⁵ Nešlo ale o jedinou výjimku a kromě toho bylo také stanoveno, že žádný amnestovaný podle roku 1618 (k otázce amnestie dále) nemá být „normálním rokem“ 1624 poškozen, což tedy ovšem také signalizuje napětí ve vztahu k církevnímu „normálnímu roku“.³⁴⁶ Právo na reformaci (*ius reformandi*) jako projev zemské svrchovanosti se výslovně přiznalo všem císařovým leníkům (tzv. říšsky bezprostředním stavům), avšak zároveň bylo omezeno, a to mj. tím, že pro obyvatele platilo při budoucí konfesní změně zeměpána nadále

---

³⁴² Srov. KAMPMANN, Europa, 168, 169. K postoji kurie srov. v následující podkapitole této diplomové práce. K Augsburské konfesi srov. slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, The Peace, 16, 17.

³⁴³ REPGEN, Die Hauptprobleme, 416. Texty v latinském originále a různých překladech: čl. V, VIII IPO, *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen. APW. Supplementa electronica*, I [online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>

³⁴⁴ Srov. (též k dalším hlavním ustanovením) REPGEN, Die Hauptprobleme, 416-418.

³⁴⁵ REPGEN, Die Hauptprobleme, 418. K tzv. české otázce za třicetileté války možno srov. HROCH, Miroslav a Ivo BARTEČEK. Die böhmische Frage im Dreißjährigen Krieg. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 447-460. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4.

³⁴⁶ FUCHS, Normaljahrsverhandlungen, 137.

status z roku 1624, respektive 1648 v luteránsko-kalvínském, tj. vnitroprotestantském vztahu. Kromě toho obsahovala nábožensko-právní klauzule i některá mírová ustanovení teritoriálního charakteru. Patřila sem možnost pro Bavorsko rekatolizovat obdrženou Horní Falc či nutnost pro Švédsko a kurfiřtské Braniborsko ponechat v platnosti luteránskou Augsburskou konfesi z roku 1530 na všech nových územích.³⁴⁷

Celkově říšské náboženské právo podle Vestfálského míru představovalo ve své podstatě kompromis podobně jako skoro všechna ostatní mírová ustanovení, avšak, jak bylo výše naznačeno, ten nejspornější a nejtěžší. Došlo sice k potvrzení hlavních bodů luteránského právního programu, formulovaného luteránskými právníky na konci 16. století, avšak svými principy a důsledky odporovala náboženská ustanovení věroučnému a právnímu chápání evangelické strany. Tzv. „normální rok“, jeden z pilířů ujednání, rozhodoval o konfesním stavu teritoria a přitom nebyl podložen protestantskou teologií. Akceptovat se proto dal jen jako právo z nouze – nutné zlo. V horší situaci byli ovšem císař a souhlasící katolické říšské stavy, jelikož museli provést ve svém náboženském právu podstatně větší zásahy. Přitom šlo o těžké otázky svědomí, zda lze vůbec říšsko-nábožensko-právní ustanovení církevně tolerovat. Nuncius a zprostředkovatel Chigi vyslovoval Ne, což papež potvrdil.³⁴⁸ Tento postoj souvisí s náhledem církve na Vestfálský mír obecně.³⁴⁹

Co se týče dalších záležitostí, spadajících do prvního okruhu témat, v kontrastu ke složitým dohadům nad říšským náboženským právem nebyla v podstatě řešena všeobecná politická práva zeměpánů, jelikož císař tato práva široce akceptoval již v rámci své odpovědi z 25. září 1645 na červnové propozice Francie a Švédska, tj. dokonce ještě před příchodem hraběte Trauttmansdorffa ke kongresu.³⁵⁰ Podle Vestfálského míru tak měly říšské stavy nejprve dle všeobecné klauzule setrvat „bey ihren uhralten Rechten/ Hoheiten/ Freyheiten vnd Privilegien/ freyen Gebrauch ihrer Land=Rechten/ So in Geist= als Weltlichen Sachen/ Herrschafft/ Regalien vnd aller dieser Dingen Besetzung Krafft dieser Handlungen.“³⁵¹

---

³⁴⁷ Srov. (též k dalším hlavním ustanovením) REPGEN, Die Hauptprobleme, 418, 419.

³⁴⁸ Hodnocení dle REPGEN, Die Hauptprobleme, 412, 413.

³⁴⁹ K tomu srov. studii PETRÁČEK, Tomáš. Mír, církev a spása: papežství a teologické předpoklady přijetí vestfálského míru. In: HRBEK, Jiří, Petr POLEHLA a Jan ZDICHYNEC (eds.). *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*. Ústí na Orlicích: Ofis, 2008, s. 152-165. ISBN 978-80-7405-035-0. (Dále zkr. PETRÁČEK, Mír.) Rámcově také BRAUN, The Papacy, 111.

³⁵⁰ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 410, 411.

³⁵¹ Srov. čl. VIII, par. 1 IPO, respektive par. 62 IPM, *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica*, I[online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>. Cit. podle německého překladu z roku 1649 čl. VIII, par. 1 IPO, *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica*, I[online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>

Následně bylo v další klauzuli potvrzeno jejich hlasovací právo při všech budoucích poradách ohledně říšských záležitostí – konkrétně tvorby nových zákonů a interpretace těch stávajících, dále ukončení války, vypsání daní, přiřazení vojenských kvartýrů a verbovacích míst či stavění nových pevností. Kromě toho mohly říšské stavy „entweder mit einem andern seiner NebenStände/ oder auch Außländischen Potentaten/ Bündnüssen zu ihrer Erhaltung vnd Sicherheit zu treffen vnd auffzurichten“, pokud však takové spolky nepůjdou „wider die Keyserliche Majest. das Heilige Romische Reich vnd dessen gemeinen Land=Friede/ noch insonderheit wider diesen Vertrag (...)“ ani proti „dem Reiche geleisteten Eyd vnd Pflichten“.³⁵²

Amnestie byla nakonec dosažena k výše roku 1618, ale s různými výjimkami.³⁵³ Dva jiné, pro Říši významné ústavně-právní momenty – potvrzení kurfiřtské hodnosti pro Bavorsko a s tím související (částečně restituční) zřízení osmého, falckého kurfiřtství – budou blíže pojednány v následující části této podkapitoly o teritoriálních změnách, jelikož jsou těsně spojeny s územní držbou.

Teritoriální změny

Hlavní záležitosti představovaly zejména francouzská a švédská teritoriální satisfakce – jinými slovy teritoriální přání, interpretovaná Korunami jako odškodnění za oběti a ztráty ve válce³⁵⁴ – a dále pak zmíněná falcká otázka. Závěrem je ovšem uvedena také satisfakce Hesensko-Kasselska.

Co se týče francouzské satisfakce, šlo o vleklý problém. Základem byly francouzské územní požadavky z mírové propozice z června 1645, které záhy – v lednu následujícího roku – doznaly ještě další specifikace,³⁵⁵ tudíž celkově šlo o Metz, Toul, Verdun, Lotrinsko, pevnost Pinerolo, habsburské části Alsaska, Sundgau, Breisgau s pevností Breisach a další pevnost, Philippsburg, patřící špýrskému knížeti-biskupovi. Dohromady mělo jít podle francouzské představy o říšské léno francouzského krále, jímž by monarcha zároveň získal místo a možnost

---

³⁵² Srov. čl. VIII, par. 2 IPO, respektive par. 63 IPM, *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica*, I[online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>. Cit. podle německého překladu z roku 1649 čl. VIII, par. 2 IPO, *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica*, I[online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>

³⁵³ Srov. čl. II, IV IPO, respektive par. 2, 7-46 IPM, *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica*, I[online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>

³⁵⁴ Této zástěrky si všímá KAMPMANN, *Europa*, 159; též REPGEN, *Die Hauptprobleme*, 428.

³⁵⁵ Srov. REPGEN, *Die Hauptprobleme*, 428.

hlasovat v říšském sněmu.³⁵⁶ Požadavky ve vztahu k Alsasku provázela přitom nezanedbatelná kontroverze, neboť v případě, že by Francie získala habsburskou část této země, mohly by být ohroženy zbývající, nehabsburské části³⁵⁷ – problém činila státoprávní nejasnost používaných termínů Horní a Dolní Alsasko –³⁵⁸ a současně by došlo k zamčení pozemního přístupu Španělska do Španělského Nizozemí, znamenající automaticky ovlivnění mocenských vztahů v západní Evropě. Navíc francouzský vstup do říšských struktur by nutně vedl k jejich změně, a to zřejmě větší než v případě švédské účasti.³⁵⁹

Rozhodující fáze příslušných jednání mezi Francií a císařem se odehrávala ve dvou časových úsecích: mezi třetím a šestým měsícem roku 1646 a poté v srpnu a září. Klíčovou roli hrál při nich bavorský kurfiřt Maximilián.³⁶⁰ Nejprve císaře pohnul k tomu, aby zahájil s Francouzi hovory³⁶¹ a pak se snažil s vynaložením své veškeré váhy docílit, aby ustoupil v alsaské otázce.³⁶² Pozadím tohoto angažmá byl zvláštní vztah mezi Bavorskem a Francií v rovině jakéhosi vzájemného očekávání pomoci za účelem dosažení vlastních cílů (Bavorsko bylo z francouzské strany strategicky nahlíženo jako možná opozice císaři z katolického tábora).³⁶³ Konkrétně Mnichov nyní pomáhal jednáním z toho důvodu, že v dosažení porozumění nad alsaskou záležitostí viděl nejlepší možnost, jak prosadit své zájmy ve falcké otázce, týkající se mj. přenosu kurfiřtské hodnosti z Falce na Bavorsko.³⁶⁴

Linie jednání, v níž šlo nejprve o Alsasko (a vedle toho Philippsburg), byla následující. Rozhodující císařova nabídka byla Francouzům předložena v dubnu, načež se intenzivně jednalo do konce května. Tehdy císařská strana shrnula dosažené výsledky, přičemž na následnou odpověď Francouzů císař přistoupil.³⁶⁵ Sice šlo o pevné body na cestě k budoucímu míru mezi císařem a Francií,³⁶⁶ avšak další hovory začaly vážnout s ohledem na francouzsko-švédskou kampaň do Bavorska. Posuny se dostavily až ve druhé polovině léta: nejprve kurfiřtská rada souhlasila s francouzským používáním Philippsburgu a záhy na to císař zahájil

---

³⁵⁶ Srov. KAMPMANN, Europa, 159; REPGEN, Die Hauptprobleme, 428, který ovšem nezmiňuje Pinerolo.

³⁵⁷ KAMPMANN, Europa, 159.

³⁵⁸ REPGEN, Die Hauptprobleme, 428.

³⁵⁹ KAMPMANN, Europa, 159.

³⁶⁰ KAMPMANN, Europa, 160.

³⁶¹ REPGEN, Die Hauptprobleme, 429.

³⁶² KAMPMANN, Europa, 160.

³⁶³ Srov. ALBRECHT, Bayern, 465, 466.

³⁶⁴ REPGEN, Die Hauptprobleme, 429.

³⁶⁵ REPGEN, Die Hauptprobleme, 429. Obdobně REPGEN, Konrad. Die kaiserlich-französichen Satisfaktionartikel vom 13. September 1646 – ein befristetes Agreement. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 184. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4. (Dále zkr. REPGEN, Die kaiserlich-.)

³⁶⁶ Srov. s příslušnými odkazy REPGEN, Die kaiserlich-, 184.

druhé kolo podstatných jednání, jež se nicméně ukázala být velmi obtížná.³⁶⁷ Vedoucí silou při redakci koncipované úmluvy byl zprostředkovatel Chigi, i když další mediátor Contarini také vyvíjel tlak.³⁶⁸ Celkovým výsledkem byla předběžná, ovšem jen sedmnáctidenní dohoda – *September-Artikel* – mezi císařem a Francouzi, dosažená 13. září 1646.³⁶⁹ Obsahem této těžko typově definovatelné úmluvy³⁷⁰ bylo císařovo přiznání svého alsaského dědictví v rovině suverénní, k Říši nepatřící držby Francii. Dohoda zároveň vytvořila cestu pro zahájení rozhodujících jednání mezi císařem a Švédy.³⁷¹

Další jednací fáze ohledně francouzské satisfakce začala teoreticky po vypršení smlouvy, tj. 1. října. Ačkoliv zářijový článek nebyl jako takový zveřejněn, obdržel své vyjádření v konceptu císařsko-francouzské mírové dohody v rámci Trauttmansdorffiana z června 1647.³⁷² Uvedené znění bylo ovšem v některých ohledech obsahově odlišné od toho původního, přičemž se tak stalo v neprospěch Francie, a to tím, že byla rozšířena ochranná práva říšských stavů. Situace se tím ale zkomplikovala, neboť francouzská strana se ohradila a žádala nyní o definitivní vyjasnění své suverenity nad habsburským Alsaskem. Navíc zde působil také odpor alsaských říšských stavů, bránících se všem pokusům o převod habsburského Alsaska na Francii, jestliže nebudou mít výslovně zajištěn svůj právní status.³⁷³

Vzniklou situaci se podařilo překonat teprve s podstatnou pomocí říšsko-stavovské „třetí strany“. Vídeň a Paříž se tak po delších jednáních sjednotily na tom, že francouzská satisfakce bude stanovena na bázi dohody ze září roku 1646. K podpisu smlouvy došlo 14. listopadu 1647, antedatované na 11. listopad.³⁷⁴ Vztah této a původní verze je možné popsat následovně: text byl významně přepracován, ale nikoliv v rovině věcné změny alsaské klauzule. Smlouva měla být časově neomezená a pojata do konečné mírové smlouvy. Zajímavou skutečností je, že měla platit nezávisle na vojenských událostech. Nejednalo se však v tomto případě o francouzskou milost vůči císaři, nýbrž o pragmatismus: sama Francie totiž nebyla bez

---

³⁶⁷ REPGEN, Die Hauptprobleme, 429. Jednotlivé fáze jednání mezi srpnem a zářím podrobně analyzuje REPGEN, Die kaiserlich-, 183-193.

³⁶⁸ REPGEN, Die kaiserlich-, 183.

³⁶⁹ Podrobněji REPGEN, Die Hauptprobleme, 429. S ohledem na francouzsko-švédskou kampaň do Bavorska, se nabízí logická otázka, jak je možné, že se Francie podílela po vši bavorské podpoře v alsaské otázce na takové akci. Po vážných diskusích na francouzském dvoře zvítězil ohled na švédského spojence a celkově politický pragmatismus: udržování tlaku jako nutnost k dosažení ústupků na protivnících. Bavorsko se přitom nacházelo v předpolí císařových dědičných zemí. Srov. k pozadí kampaně TISCHER, Französische Diplomatie, 275-277.

³⁷⁰ K zvláštní formě zářijové dohody a také k dobovým názorům na tuto dohodu srov. podrobněji REPGEN, Die kaiserlich-, 178-183, resp. 200-202.

³⁷¹ Okrajově KAMPMANN, Europa, 160. Podrobněji REPGEN, Die Hauptprobleme, 430, 431 který také konstatuje nejednoznačnost výsledků (i cílů) zářijové úmluvy.

³⁷² REPGEN, Die Hauptprobleme, 432.

³⁷³ Srov. KAMPMANN, Europa, 162. Srov. k tomu REPGEN, 432.

³⁷⁴ REPGEN, Die Hauptprobleme, 433. Obdobně KAMPMANN, Europa, 170.

problémů v otázce válečného financování.³⁷⁵ Celkově vzato, ve vestfálských mírových ustanovení byla francouzská satisfakce nastavena následovně. Francouzi tedy jejím prostřednictvím získávali lotrinská biskupství, tj. města a diecéze, Mety, Toul a Verdun a pevnost Moyenvic (jako *supremum dominium a iura superioritatis*); pevnost Pinerolo (v rovině *ius directi dominii a ius superioritatis*), Breisach, lantkrabství Horní a Dolní Alsasko, Sunggau a Hagenau (v rovině *iurisdiction, superioritas a supremum dominium*) a protekční a posádkové právo ve Philippsburgu.³⁷⁶

Švédský požadavek na *satisfactio coronae* s určitým odkazem na *assecuratio pacis* byl projednáván zejména mezi podzimem 1646 a počátkem následujícího roku.³⁷⁷ Skutečný rozsah švédských územních nároků byl znám teprve na základě repliky z počátku ledna 1646, přičemž šlo o ambiciózní katalog zamýšlených anexí. Některá zde uvedená teritoria byla již zmíněna v souvislosti s popisem vývoje švédských válečných a mírových cílů: vévodství Pomořany, arcibiskupství Brémy a sekularizované biskupství Verden.³⁷⁸ K tomu ovšem nyní na základě válečného vývoje přistoupily požadavky na hanzovní město Wismar v Meklenbursku a také Slezsko (!),³⁷⁹ které nicméně představovalo jen „materiál k jednání“.³⁸⁰ Ústřední téma představovala v každém případě otázka Pomořan.³⁸¹

Hrabě Trauttmansdorff byl připraven švédské teritoriální požadavky – až na Slezsko – rychle přijmout. Jeho pokus o dosažení dohody mezi lednem a únorem 1646 ovšem zkrachoval právě na pomořanské otázce. Jako problém se ukázal braniborský postoj: kurfiřt Fridrich Vilém I. se nehodlal zřici svých dědických nároků v Pomořanech. Navíc – nezávisle na tom – neměl císařský principiální vyslanec podporu mezi protestantskými říšskými stavy.³⁸²

Po uzavření zářijových satisfakčních článků mezi císařem a Francií, došlo teprve na podstatná císařsko-švédská jednání ohledně teritoriální satisfakce. Švédští vyslanci nově mohli v pomořanské otázce ustoupit: Braniborsku by byly přisouzeny Zadní Pomořany bez ústí Odry a jako kompenzace za zbylou část Pomořan navrhovali odškodnění (*Rekompens*) v podobě sekularizovaného říšského církevního vlastnictví v říšském Dolnosaském kraji. Švédská vláda

---

³⁷⁵ Podrobněji REPGEN, Die Hauptprobleme, 433.

³⁷⁶ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 433, 434.

³⁷⁷ KAMPMANN, Europa, 160. Též REPGEN, Die Hauptprobleme, 424.

³⁷⁸ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 423, respektive ve 4. kapitole diplomové práce, podkapitole a., části „Švédsko“.

³⁷⁹ Srov. LUNDKVIST, Die schwedischen Kriegs-, 229. Dále REPGEN, Die Hauptprobleme, 423 včetně příslušných poznámek. Všechny uvedené teritoriální celky byly již Švédy ovládnuty (Pomořany od třicátých let, ostatní nově).

³⁸⁰ REPGEN, Die Hauptprobleme, 424, p. 65.

³⁸¹ Srov. zejména ve 4. kapitole diplomové práce, podkapitole a., části „Švédsko“.

³⁸² Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 424.

totiž nechtěla riskovat při vědomí svých omezených zdrojů případné opuštění francouzským spojencem.³⁸³ Výsledkem jednání, v nichž Francie prokazovala císaři omezenou podporu,³⁸⁴ byla předběžná císařsko-švédská smlouva z 18. února 1647.³⁸⁵ Nedílnou součástí byl ovšem také souhlas braniborského kurfiřta na základě tzv. císařsko-braniborského junktimu z následujícího dne.³⁸⁶ Obě ujednání tvoří součást článků X a XI IPO.³⁸⁷

Jiným vážným problémem byla tzv. falcká otázka, dotýkající se zájmů mnohých, zvláště ale dvou wittelsbašských rodů: falckého, který byl hlavním postiženým, a bavorského.³⁸⁸ Jednalo se přitom o osud falckého kurfiřtského důstojenství a falckých kurfiřtských zemí – Rýnské neboli Dolní Falci a Horní Falci – po poraženém a roku 1621 do říšské klatby vzatém Fridrichovi Falckém, českém „zimním králi“.³⁸⁹

První řešení falcké otázky vyplynulo z válečného řešení. Císař Ferdinand II. v souvislosti s Fridrichovou porážkou, na níž se významně podílely Bavorsko a Španělsko, naložil s Falci takto: Bavorsko získalo Dolní Falc na pravém břehu Rýna, Horní Falc výměnou za císařem zastavené Horní Rakousko a předně roku 1623, respektive 1628 kurfiřtský titul; Španělsko oproti tomu drželo levorýnskou Dolní Falc. Přesto nešlo o nic jistého. Co se týče bavorského vévody a nově kurfiřta, Maximilián I. byl nejpozději od roku 1628 pevně rozhodnut uhájít nabyté zisky a pouze v nutnosti se zřici Horní Falce. Jak se nakonec ukázalo, byla to ovšem politika proti odporu rozdílných sil, které jako argument používaly nutnost restituce, byť částečné, Fridricha Falckého či jeho dětí, aby mohlo být rychle dosaženo míru.³⁹⁰

Snaha Ferdinanda II. a jeho nástupce Ferdinanda III. deklarovat falcký problém jako vnitroříšský a nepřenášet jej na kongres do Vestfálska se neukázala být cestou. Příslušná separátní jednání s falckými a anglickými zástupci v roce 1636 (Anglie byla na řešení zainteresována příbuzenským vztahem k falcké kurfiřtské rodině) a následně mezi lety 1641 a 1642 vyzněla totiž naprázdno.³⁹¹ Pozice stran zůstaly zatvrzelé, zatímco císařovy zájmy na dalších jednáních ochabovaly. V červenci 1642 naděje definitivně padla, neboť tehdy falcko-

---

³⁸³ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 424. K pozadí švédského rozhodování, včetně mezinárodně-politického kontextu a představ a postupů braniborského kurfiřta, srov. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 196-199.

³⁸⁴ REPGEN, Die Hauptprobleme, 424.

³⁸⁵ KAMPMANN, Europa, 160. Též REPGEN, Die Hauptprobleme, 424.

³⁸⁶ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 424. Okrajově KAMPMANN, Europa, 160.

³⁸⁷ REPGEN, Die Hauptprobleme, 424.

³⁸⁸ REPGEN, Die Hauptprobleme, 420.

³⁸⁹ ALBRECHT, Bayern, 461.

³⁹⁰ Srov. ALBRECHT, Bayern, 461-463 různě.

³⁹¹ Srov. ALBRECHT, Bayern, 463, 464.

angličtí zástupci skončili svou misi.³⁹² Falcká politika se následně plně orientovala na Švédsko, zatímco Anglie s ohledem na doutnající občanskou válku nehrála už žádnou aktivní roli.³⁹³

Další směr určil tlak Francie a Švédska, na jehož základě a nakonec i souhlasu císaře a Bavorska se falcká otázka přenesla koncem roku 1645 k řešení do Vestfálska.³⁹⁴ Zde byla císařovou představou v souladu s říjnovou tajnou instrukcí pro Trauttmansdorffa alternace falckého kurfiřtství mezi falckými a bavorskými Wittelsbachy. To ovšem odmítal Maximilián, který cílil na zřízení osmého kurfiřtství pro Falc, aby si uhájil páté kurfiřtství, to původní falcké, spojené s říšským vikariátem v horním Německu. Klíčové bylo, že v prosinci dokázal bavorský zeměpán pohnout k tomuto řešení císaře, byť zůstával nutný souhlas kurfiřtského kolegia.³⁹⁵

Postoj Francie vůči přenosu kurfiřtského důstojenství z Falce na Bavorsko lze přes dílčí kolísání označit od počátku za vstřícný. Richelieu doufal, že získá Maximiliána k podpoře francouzské protihabsburské politiky, nebo alespoň jeho neutralitu. I přes určitou dvojznačnost francouzské politiky Maximilián počítal s francouzskou podporou při kongresových jednáních, když sám pomůže Francouzům v otázce jejich satisfakčních požadavků. Přitom viděl v teritoriálním uspokojení Francie prostředek k vytouženému míru. Potvrzením jakéhosi vzájemného speciálního vztahu, byť motivovaného ze strany Francie vytvořením silného Bavorska jako protiváhy Habsburkům, byl nejprve Mazarinův dodatek z listopadu 1644 k hlavní instrukci, podle něž se měli francouzští vyslanci zasazovat za bavorské kurfiřtství,³⁹⁶ respektive bavorské falcké nároky, pokud se Maximilián zasadí o podporu francouzských alsaských nároků.³⁹⁷ Poté co bavorská strana tyto nároky účinně podporovala, výslovně ji francouzský první ministr přislíbil, že bude zastávat proti Švédům páté kurfiřtství pro Bavorsko spolu s držbou Horní Falci, zatímco dědici Fridricha Falckého měli obdržet Dolní Falc a osmé kurfiřtství.³⁹⁸

Postoj Švédska byl až do jara 1647 nesmlouvavý, jelikož severská Koruna stále požadovala restituci podle roku 1618. Také ještě v předběžné smlouvě s císařem z února 1647, týkající se švédské korunní satisfakce, nebyly falcké požadavky Bavorska i přes velkou Trauttmansdorffovu snahu a Maximiliánovu ochotu ustoupit v postoji vůči pomořanské otázce reflektovány. Nakonec, a to velmi záhy, došlo k potřebné změně švédského názoru, neboť

---

³⁹² Došel k tomu MESSINGER, Stephan. *Die Übertragung der pfälzischen Kurwürde auf das Herzogtum Bayern: Rechtliche, zeremonielle und politische Probleme*. Berlin: LIT, 2015, s. 110. ISBN 978-3-643-13098-3. (Dále zkr. MESSINGER, Die Übertragung.)

³⁹³ Srov. MESSINGER, Die Übertragung, 114, 115.

³⁹⁴ ALBRECHT, Bayern, 464. Podrobněji REPGEN, Die Hauptprobleme, 421.

³⁹⁵ Podrobněji ALBRECHT, Bayern, 464, 465.

³⁹⁶ Podrobněji ALBRECHT, Bayern, 465, 466.

³⁹⁷ Srov. MESSINGER, Die Übertragung, 116.

³⁹⁸ Podrobněji ALBRECHT, Bayern, 466.

minimálně císař a bavorský kurfiřt signalizovali flexibilní postoj ve zbývajících nábožensko-politických otázkách a říšské stavy, za výrazného angažmá saského kurfiřta, souhlasily (kromě Braniborska) s řešením falcké otázky v podobě pátého kurfiřství a Horní Falci pro Bavorsko a osmého kurfiřství a Dolní Falci pro falcké Wittelsbachtý. ³⁹⁹ Předběžná smlouva byla uzavřena v srpnu 1647, načež se stala součástí Vestfálského míru. ⁴⁰⁰

Závěrem lze uvést otázku satisfakce Hesensko-Kasselska. Jak bylo výše poznamenáno, toto lantkrabství bylo důležitou součástí francouzsko-švédského spojeneckého systému. Také bylo řečeno, že jeho požadavky byly Korunami reflektovány. Neznamenalo to ovšem neomezenou podporu. V rovině satisfakce od počátku šlo o zisky na úkor říšského církevního majetku. Základ jednání o satisfakci představoval spis, zachycený v dubnu 1646 a předaný Švédy císaři. Podle tohoto spisu požadovalo lantkrabství široká území z mohučského a kolínského kurfiřství, knížecího opatství Corvey a Fulda, münsterského biskupství, opatství Hersfeld či celé biskupství Paderborn. Tento anekční program nebyl Korunami (zejména Francií) akceptován bez výhrad, a proto bylo Hesensko-Kasselsko nuceno slevovat ze svých představ. Výsledkem jednání bylo po podpisu ze strany Mohuče a Sasko-Altenburgu v dubnu 1648 především udělení Hersfeldu jako říšského léna a přisouzení finanční náhrady – nikoliv tedy území – od Mohuče, Kolína, Paderbornu, Münsteru a Fuldy v celkové výši šest set tisíc zlatých. Takřka současně byl ovšem vyřešen také tzv. marburský dědický spor s Darmstadtem, a to v hesensko-kasselský prospěch. ⁴⁰¹

Satisfakce švédské armádě

Třetí a poslední velký okruh témat představovalo uspokojení nároků švédského vojska, čítajícího na konci války přes 64 tisíc mužů, ⁴⁰² kvůli jeho demobilizaci. Jak bylo řečeno, původ tohoto požadavku spočíval v potížích švédské koruny toto vojsko financovat, což se plně projevilo již v polovině třicátých let, kdy byla uzavřena dohoda s německými oficíry. Předpokladem bylo garantovat oficírům nejen žold, ale i dosud udělené nebo budoucí odměny či dary, což znamenalo, že prostřednictvím míru musela Koruna získat území v Německu a/nebo velké peněžní sumy. V březnu 1647 byl význam uspokojení armády vyjádřen kancléřem

---

³⁹⁹ Srov. blíže ALBRECHT, Bayern, 466, 467. O vlivu třetího faktoru – Ulmského příměří – na změnu švédského názoru nepaduje shoda. TÝŽ jej uvádí, ale zároveň poukazuje na IMMLER, Kurfürst, 486, který nevidí žádnou souvislost.

⁴⁰⁰ REPGEN, Die Hauptprobleme, 421.

⁴⁰¹ Srov. podrobněji REPGEN, Die Hauptprobleme, 426, 427.

⁴⁰² LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 357.

Oxenstiernou mj. v tom smyslu, že jde o pověst královny Kristýny a hrozící nebezpečí, že soldateska celé dílo „torpéduje“, pokud nedojde vhodné satisfakce. K precizaci satisfakčních požadavků pro armádu došlo následně v létě, přičemž mužstvo mělo obdržet žold za celý rok, velitelé teritoriální odškodnění, dojít mělo k zabezpečení donací a také měli být restituováni exulanti z českých zemí,⁴⁰³ sloužící ve švédské armádě.⁴⁰⁴ Minimálním požadavkem bylo dvanáct milionů říšských tolarů (!), v případě nutnosti deset. Stejně tak mohly být opuštěny i zmíněné požadavky na některá území a restituci zmíněných exulantů.⁴⁰⁵

Řešení otázky bylo ovšem na kongresu dlouho odkládáno – Trauttmansdorffianum ji pomíjelo, což bylo Švédy kritizováno,⁴⁰⁶ a nevyřešilo se nic ani na podzim 1647 při obnoveném švédském požadavku. Nakonec tak skutečně projednání zbylo na „třetí stranu“, která následně významně přispěla k jejímu vyřešení. Příslušná jednání probíhala mezi počátkem května a koncem června 1648⁴⁰⁷ a stála jasně pod vlivem tažení roku 1648.⁴⁰⁸ Po těžkém dohadování byla nakonec dosažena domluva se švédským kongresovým vyslancem J. A. Oxenstiernou na finančním odškodnění ve výši pěti milionů říšských tolarů,⁴⁰⁹ označených již na podzim 1647 královnou Kristýnou jako nejspodnější mez a splatných ve třech splátkách od sedmi říšských krajů, přičemž již před ratifikací míru měla Koruna dostat 1,8 milionu v hotovosti a 1,2 milionu v dlužních úpisech.⁴¹⁰ V detailní podobě vojenská satisfakce ovšem na vestfálském mírovém kongresu dojednána nebyla. Závěr si totiž vyhradil až Norimberský exekuční sněm,⁴¹¹ konaný mezi květnem 1649 a červencem 1650.⁴¹² Výsledná suma představovala nakonec 5 261 041 říšských tolarů, které měly splatit říšské stavy, a to z většiny do prosince 1650. Dalších 200 tisíc říšských tolarů si totiž vydobyl nový švédský vrchní velitel a následník trůnu Karel Gustav, zatímco zbývajících cca. 61 tisíc představovalo jisté další platby od říšských stavů. Celkově šlo přibližně o tolik peněz, které vyplatila Francie Švédsku na subsidiích v letech 1638-1648.⁴¹³

---

⁴⁰³ Srov. LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 355, 356.

⁴⁰⁴ Šlo o seznam čtyřiaadvaceti jmen předložený švédským delegátem Salvielem císařskému zástupci Kranemu v Osnabrückeru v srpnu 1647. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 244.

⁴⁰⁵ LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 356.

⁴⁰⁶ Srov. KAMPMANN, Europa, 169. Císařův postoj byl původně odmítavý a ani stavy nebyly připraveny otázku akceptovat. LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 356.

⁴⁰⁷ Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 435, 436.

⁴⁰⁸ LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 356.

⁴⁰⁹ Srov. KAMPMANN, Europa, 169. Uzavřena byla v květnu 1648 a souhlasila s ní i armáda. LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 356.

⁴¹⁰ Jednalo se o říšské kraje Kurfiřtský rýnský, Hornorýnský, Švábský, Francký, Dolnorýnsko-vestfálský, Dolnosaský a Hornosaský. Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 436. Svůj podíl měl mít také císař za vyklizení obsazených míst v Říši a dědičných zemích. Srov. k tomu a dalším finančním záležitostem LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 356, 357.

⁴¹¹ Srov. KAMPMANN, Europa, 169. Podrobněji REPGEN, Die Hauptprobleme, 436, 437.

⁴¹² Srov. REPGEN, Die Hauptprobleme, 437. Výsledkem sněmu byly také smlouvy s Francií a Švédskem ohledně odchodu cizích oddílů z kvartýrů napříč Říši ve třech etapách v rámci druhé poloviny roku 1650. Konec tohoto roku tak byl vlastně skutečným koncem třicetileté války pro civilní obyvatelstvo.

⁴¹³ Srov. podrobněji LUNDKVIST, Die schwedischen Friedenskonzeptionen, 357.

c. Překonání poslední překážky k míru

Po dosažení vojenské satisfakce pro švédskou armádu (nehledě na absenci detailů) zbývalo vyřešit poslední záležitost, jež bránila uzavření míru. Šlo o otázku zákazu císaři, respektive celému rakouskému habsburskému domu poskytovat jakoukoliv vojenskou podporu Španělsku v pokračující francouzsko-španělské válce. Tento zákaz žádala z pochopitelných důvodů Paříž. Pro císaře byl ovšem požadavek odštěpit se od rodově spřízněné katolické mocnosti Španělska troufalostí.⁴¹⁴ V tomto ohledu lze vzpomenout na již uvedenou větu z tajné instrukce Trauttmansdorffovi z roku 1645, že nepřátelé dělají vše proto, aby rakouskou („německou“) a španělskou linii od sebe oddělili a na základě zásady „Rozděl a panuj!“ jednu nebo druhou nebo obě dvě úspěšně potlačili.⁴¹⁵ Nepřekvapí tedy, že císař o možnosti vzdát se Španělska nechtěl slyšet. Situaci však opět vzaly do rukou říšské stavy, jež byly přesvědčeny, že bez zákazu rakouským Habsburkům asistovat ve válečném protifrancouzském úsilí Španělsku nebude dosažen mír. Z tohoto důvodu vyvolaly na císaře obrovský tlak, přičemž zejména bavorský kurfiřt hrál klíčovou roli. Císař poté opravdu pochopil, že pokud nedojde k potřebnému ústupku, dostane se do izolace, což by zřejmě mohlo mít vážné důsledky vzhledem k jeho postavení a teritoriím. V září 1648 se proto Vídeň podvolila, čímž byla odklizená poslední překážka bránící uzavření Vestfálského míru.⁴¹⁶ Co se týče reakce samotného Španělska, skutečnost, že císař nemohl jednat volně, byla španělskou stranou uznána. Madrid tak reagoval mírně a s porozuměním, jelikož to odpovídalo názoru krále Filipa IV., který dokonce císaře ujistil trvajícím spojenectvím.⁴¹⁷

Dne 24. října 1648 byly podepsány dvě mírové dohody – osnabrückerá císařsko-švédská a münsterská francouzsko-císařská. Tyto smlouvy, k nimž se řadí také lednová mírová smlouva mezi Španělskem a Spojenými nizozemskými provinciemi, vytvořily konečně Vestfálský mír, jímž – jak bylo řečeno – skončila třicetiletá válka, pomineme-li tedy její dozvuky, táhnoucí se až do konce roku 1650. Závěrem je možné dodat, že realizaci vestfálských dohod nezabránil protest papeže Inocence X. (1644-1655), vyjádřený se vši rozhodností na sklonku léta 1650 prostřednictvím breve *Zelo domus Dei* a antedatovaný kvůli výrazu bezprostřednosti na 26. říjen 1648. Tento striktně právní dokument, odmítající ztráty katolického tábora ve prospěch

⁴¹⁴ Srov. KAMPMANN, Europa, 170.

⁴¹⁵ Příslušné originální znění srov. ve 4. kapitole diplomové práce, podkapitole a., části „Císař“.

⁴¹⁶ Srov. KAMPMANN, Europa, 170. Obdobně ROHRSCHEIDER, Der Gescheiterte, 445, 446. Bavorský kurfiřt zastával již od roku 1645 stanovisko, že habsburská dynastická politika nemůže bránit uzavření míru. ALBRECHT, Maximilian I., 1050.

⁴¹⁷ Srov. KAMPMANN, Europa, 170. Obdobně ROHRSCHEIDER, Der Gescheiterte, 447.

protestantů, nebyl totiž vyjádřením k míru jako takovému. Cílem bylo poskytnout bázi k případnému vymáhání neuznaných práv, jestliže se pro to vytvoří podmínky. Protest měl ovšem v katolickém táboře také své odpůrce, kteří argumentovali Vestfálským mírem jako menším zlem oproti dalšímu pokračování války. Tento náhled ovšem nic nemění na tom, že církev v dané době mohla těžko reagovat jinak s ohledem na chybějící teologickou reflexi nové situace (pro protestanty byla situace jednodušší, neboť jim se jednalo o zisky). Jinými slovy: církvi chyběl koncept, který by umožnil přijmout status quo a hledat jeho výhody.⁴¹⁸

---

⁴¹⁸ K protestu kurie podrobněji srov. PETRÁČEK, Mír, 152-165.

5. Otázka vlivu švédských vojenských tažení na jednání o Vestfálském míru

Pokud jde o švédské vojenské operace v období Vestfálského kongresu, tj. v letech 1643/45-1648, něco bylo již předznamenáno v rámci první části o základních rysech vývoje třicetileté války. V následující podkapitole bude švédský válečný podíl uvedených let shrnut a zároveň rozšířen, a to s cílem naleznout hlavní válečné momenty, které budou v další podkapitole použity jako záchytné body k analýze vlivu příslušných tažení na vestfálská mírová jednání.

a. Švédské vojenské operace v kongresových letech 1643/45-1648: shrnutí a rozšíření

Tažení roku 1643 provázely na švédské straně vesměs jen taktické manévry s ohledem na vyčerpávající kampaň v předchozím roce. Hlavní švédská armáda pod velením Lennarta Torstensonova, pána na Forsteně etc., operovala v oblasti severní Moravy a poté ze zásobovacích důvodů ve Slezsku podél Odry. Císařští se chovali defenzivně, avšak s výjimkou výpadu do švédského předmostí Pomořan, který provedlo vyčleněné vojsko o síle čtyř tisíc mužů. Této nepřátelské akci čelil švédský generál Königsmarck. Celkově šlo o nevýraznou záležitost, která však skončila švédským úspěchem, jelikož císařští ničeho nedosáhli. Větší rozruch vzbudila ještě téhož roku jiná akce, vedená tentokrát Švédy, ale nikoliv tradičně proti císaři a jeho spojencům.⁴¹⁹ Na podzim totiž skončil švédský vrchní velitel operace na Moravě a vytáhl překvapivě na sever. Důvodem bylo rozhodnutí švédské Říšské rady vytáhnout proti tradičnímu soupeři v baltském prostoru – Dánsku. Válka proti této zemi, trvající do roku 1645 do míru v Brömsebro a zahájená rychlým vpádem šestnáctitisícové Torstensonovy armády,⁴²⁰ nevyloučila ovšem dílčí operace vůči císařským. V létě 1644 přerušil švédský vrchní velitel akce na dánském Jutském poloostrově, jelikož na pomoc švédskému rivalovi byla vyslána císařská armáda pod velením hraběte Gallase. Z pohledu Švédů bylo úspěchem, že se toto vojenské těleso rozpadlo vlivem svých problémů a dalších okolností, přičemž poslední ránu mu zasadil právě Torstenson rozprášením císařské jízdy.⁴²¹ Nebyla to však jediná odbočka z dánské kampaně do války v Říši, jelikož po zmíněném rozpadu císařské armády zahájil švédský

⁴¹⁹ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 268-273, 283-289.

⁴²⁰ Ke švédsko-dánské válce možno srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 290-371 různě, 389-393.

⁴²¹ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 371-373. K tažení císařské armády a jeho krachu podrobně REBITSCH, Robert. *Matyáš Gallas: Císařský generál a Valdštejnův "dědic"*. Praha: Grada, 2013, s. 145-174. ISBN 978-80-247-4778-1. (Dále zkr. REBITSCH, Matyáš Gallas.) Okrajově k témuž HÖBELT, Ferdinand III., 242-244.

vrchní velitel ještě na podzim 1644 útok do kurfiřtského Saska s cílem vyřadit tohoto císařova protestantského spojence z války. Také tento podnik se zdařil a kurfiřt podepsal příměří z Kötzschenbrody.⁴²²

Kampaň roku 1645, vedená přímo do zemí rakouských Habsburků, byla zahájena manévrováním v Čechách mezi hlavní švédskou armádou pod pokračujícím Torstensonovým velením a novou císařskou armádou. K bitvě došlo v březnu u Jankova a výsledkem bylo nové zničení císařské armády, čímž se hlava Říše dostala do ještě větších problémů než v předchozím roce. Následně Torstenson pokračoval v tažení na Vídni, avšak se svými šestnácti tisíci vojáky zaútočit město si momentálně netroufl. Hodlal vyčkat na pomoc odbojného protestantského sedmihradského vévody Jiřího Rákocziho, dlouholetého císařova protivníka a zároveň vazala Osmanské říše. Švédský vrchní velitel se tak odebral s armádou na Moravu a pokusil se zde zaútočit na Brno, které bylo v oblasti poslední významnou císařskou pevností. Obléhání, které zahájil, ovšem provázely velké obtíže – nedostatek pěchoty a střelného prachu – a navíc obránci pod vedením velitele města, francouzského hugenota (!) de Souchese, projevovali úspěšný odpor, který se Torstensonovi nedařilo zlomit. Švédský vrchní velitel Brno nakonec nedobyl – poslední pokus zkrachoval v srpnu – a navíc Rákoczi uzavřel s císařem mír. Nakonec švédskému vrchnímu veliteli nezbylo než odtáhnout do kvartýrů, a to do Čech.⁴²³ Přesto zůstávali Švédi rozhodujícím činitelem nejen na Moravě, ale i v Dolních Rakousích a ve Slezsku s ohledem na zdejší posádky, které Torstenson zabezpečil.⁴²⁴

Napřesrok pokračovala švédská armáda pochodem přes Sasko a Durynsko do Hesenska a Vestfálska, avšak tam dorazila již bez Torstensona, který byl ze zdravotních důvodů odvolán a nahrazen polním maršálem Carlem Gustavem Wranglelem, pánem ze Skoklosteru etc.⁴²⁵ V Hesensku čekal nový švédský vrchní velitel na příchod francouzské armády.⁴²⁶ V kampani roku 1646 totiž měli postupovat Francouzi a Švédi společně, přičemž úmyslem bylo vyřadit

---

⁴²² Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 373, 403.

⁴²³ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 378-388 různě, 396-403. Obdobně HÖBELT, Ferdinand III., 244-256 různě. Rámcově též REBITSCH, Matyáš Gallas, 185-190 různě. K jankovské bitvě FIDLER, Jiří. *Bitva u Jankova - záměry a realizace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 37-59. ISSN 80-902115-0-X. K tažení do Dolních Rakous a k Rákocziho BROUCEK, Peter. *Der Feldzug des schwedischen Heeres und seiner Verbündeten nach Niederösterreich im Jahre 1645. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 161-168. ISSN 80-902115-0-X. K Rákocziho dále DANGL, Vojtech. *K otázce zapojenia Juraja I. Rákocziho do tridsaťročnej vojny. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 119-125. ISSN 80-902115-0-X. K tažení švédské armády do Čech po odtáhnutí od Brna podrobně DUDIK, Schweden, 195-214 různě.

⁴²⁴ BARTEČEK, Ivo a František MATĚJEK. *Švédská přítomnost na Moravě po bitvě u Jankova. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 114, 115. ISSN 80-902115-0-X.

⁴²⁵ Srov. REBITSCH, Matyáš Gallas, 193. Co se týče tažení hlavní švédské armády do Saska, možno srov. DUDIK, Schweden, 216-219. Ke změně na postu vrchního velitele švédské armády srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 394-396; DUDIK, Schweden, 209-211.

⁴²⁶ HEILMANN, *Kriegsgeschichte*, 701.

z boje nejvýznamnějšího císařova spojence a současně předpolí císařových dědičných zemí – Bavorsko.⁴²⁷ Ke spojení francouzské a švédské armády do výsledné síly třicet čtyři tisíc vojáků došlo na počátku srpna poblíž Frankfurtu nad Mohanem, načež invazní voje prošly celkem bez problémů kolem zakopané čtyřicetitisícové císařsko-bavorské armády, potýkající se opět s řadou vlastních obtíží.⁴²⁸ Součástí švédského válečného plánu pro rok 1646 byla ovšem také sekundární operace zaměřená přímo proti císařovým dědičným zemím a vedená z Horního Slezska.⁴²⁹ Obsazeny byly Litoměřice či Frýdlant.⁴³⁰

K dosažení Dunaje francouzsko-švédskou armádou došlo v září. Následně padla bavorská hraniční pevnost Rain a obležen byl další významný bod na hranici Bavorska – svobodné říšské město Augsburg. Toto město se však dobýt nepodařilo, neboť se konečně ukázali císařští. Pokračovat v obléhání tak ztrácelo smysl. Francouzsko-švédská armáda musela tedy ustoupit, ale manévry císařského vrchního velitele arcivévody Leopolda Viléma ji daly šanci k zopakování invaze.⁴³¹ Situace byla tehdy pro císařsko-bavorskou stranu opravdu vážná, neboť se císařští dostali za hraniční bavorskou řeku Lech do Švábska, zatímco se útočící armády po zahájení druhé invaze blížily k hlavnímu kurfiřtovu městu Mnichovu. Kromě toho také značně narostla míra švédského pronikání do Bavorska. Císařským se podařil přechod řeky teprve na třetí pokus, jelikož nepřátelské oddíly stačily vždy operaci zmařit. K zásadnějšímu vojenskému střetu s francouzsko-švédským vojskem nicméně opět nedošlo. Francouzi se totiž nakonec odebrali do Švábska do zimních kvartýrů, což bylo, jak známo, odrazem malé ochoty bojovat proti Bavorsku, a vzhledem ke spojeneckým ohledům je následovali i Švédí.⁴³² Z hlavního švédského kvartýru, který byl umístěn v Leutkirchu,⁴³³ ovšem Wrangel podnikl výpad k Bodamskému jezeru na rakousko-švýcarské pomezí. Velkým úspěchem bylo při tom dobytí Bregenzu o Vánocích.⁴³⁴ Bregenz se také stal novým hlavním kvartýrem. Poté Švédí provedli ještě další akci dále na jih přes Lichtenštejnsko k Luzisteigu (Luziensteigu), průsmyku

---

⁴²⁷ Srov. KAMPMANN, *Europa*, 153. K tomu DUDIK, *Schweden*, 215; ENGLUND, *Nepokojná léta*, 396, 403, 413.

⁴²⁸ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 413-418; HEILMANN, *Kriegsgeschichte*, 705, 706; okrajově IMMLER, *Kurfürst*, 313. Údaje o počtu vojáků WILSON, *The Thirty*, 712. Otázkou je, zda jsou v tom zahrnuty počty jednotek procísařského Hesensko-Darmstadttska a prošvédského Hesensko-Kasselska, které pomáhaly na samém počátku tažení.

⁴²⁹ Srov. DUDIK, *Schweden*, 215; okrajově REBITSCH, *Matyáš Gallas*, 193.

⁴³⁰ REBITSCH, *Matyáš Gallas*, 193.

⁴³¹ Srov. IMMLER, *Kurfürst*, 313-320 různě; ENGLUND, *Nepokojná léta*, 418-422; HEILMANN, *Kriegsgeschichte*, 706-716 různě.

⁴³² Srov. HEILMANN, *Kriegsgeschichte*, 715-719. Okrajově IMMLER, *Kurfürst*, 320, 321.

⁴³³ Srov. HÖFER, *Das Ende*, 54,

⁴³⁴ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 441-443; HÖFER, *Das Ende*, 54.

do švýcarského Graubündenu. Tehdy také stanula švédská armáda nejjižněji za celou třicetiletou válku.⁴³⁵

Po bavorském separátním Ulmském příměří s Francouzi a Švédy (a Hesenci-Kasselci), uzavřeném v březnu 1647, se francouzská a švédská armáda oddělily a táhly samostatně.⁴³⁶ Co se týče Švédů, v dubnu dobyl Wrangel strategické město na Mohanu Schweinfurt a pak zahájil tažení směrem na východ proti císaři. V červnu švédský vrchní dorazil k Chebu, jenž vnímal jako „klíč k českému království“. Spolu s oddíly generálmajora Wittenberga, které se k němu připojily, se jednalo o sílu jednadvaceti tisíc mužů. Pevnost Wrangel ovládl, ale pak neuspěl při pokračování svého tažení do Čech v srpnové bitce u Třebele.⁴³⁷ Kupíci se problémy švédské armády, nehledě na návrat Bavorska do boje na císařově straně, nutily Wrangela k ústupu.⁴³⁸ V každém případě po spojení císařské a bavorské armády, ke kterému došlo v říjnu, stálo proti čtrnácti tisícům Švédů přibližně pětadvacet tisíc pronásledovatelů. Ústup volil Wrangel k severu a stalo se tak kolem někdejšího bojiště u Lützen. Císařsko-bavorské jednotky ovšem přestaly Švédy po čase stopovat, neboť odbočily do Hesenska, které bylo švédským spojencem. Tato okolnost dala Wrangelovi příležitost, aby dokončil stažení. Navíc jej v listopadu konečně po řadě urgencí posílil svými oddíly generál Königsmarck, čímž se vyrovnaly síly obou táborů.⁴³⁹

V následujícím roce 1648 pochodoval Wrangel nejprve k jihu a u Schweinfurtu se spojil s přibližně osmitisícovou francouzskou armádou. Císařští odbočili do Bavorska pro případ útoku, ke kterému skutečně došlo. V květnu se u Zusmarshausenu střetlo císařsko-bavorské vojsko s francouzsko-švédským. Bitva, která zde proběhla, byla zároveň poslední větší srážkou v rámci třicetileté války. Císařsko-bavorská strana v ní byla poražena, čímž se otevřel prostor pro nepřátelskou invazi do Bavorska.⁴⁴⁰ Kromě toho část švédských jednotek pod vedením generála Königsmarcka provedla tažení na vedlejší císařskou rezidenci Prahu. U města Švédové, v průběhu ještě mnohonásobně posílení o další sbory, projeví v předtuše uzavření Vestfálského míru velkou touhu získat tolik, co ještě lze. Právě zde však zastihla bojující oddíly

---

⁴³⁵ Srov. HÖFER, *Das Ende*, 54, 55.

⁴³⁶ Srov. HÖFER, *Das Ende*, 55-59.

⁴³⁷ Srov. HÖFER, *Das Ende*, 57, 73-83, 87-91. Stručně ENGLUND, *Nepokojná léta*, 443, 446, 447; okrajově DUDIČ, *Schweden*, 261.

⁴³⁸ Blíže HÖFER, *Das Ende*, 92. Nesprávně ENGLUND, *Nepokojná léta*, 451, který zmiňuje pouze bavorský návrat do války.

⁴³⁹ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 451-453; k příslušné části tažení z bavorského pohledu srov. též HEILMANN, *Kriegsgeschichte*, 752-761.

⁴⁴⁰ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 453-460; k příslušné části tažení z bavorského pohledu srov. též HEILMANN, *Kriegsgeschichte*, 761-777.

zpráva o uzavření míru, a také proto Praha (jako celek) nepadla.⁴⁴¹ Stejně tak ale Švédí narazili na problémy i na jihu a ztroskotali v pobočné akci v Horním Rakousku.⁴⁴²

Shrneme-li uvedená švédská tažení, hlavní linie akcí byla následující. Nejdůležitější událostí roku 1643 bylo zahájení švédské války proti Dánsku, úspěšně dokončené o dvě léta později. Rok 1644 se odehrál ve znamení zničení Gallasovy armády. V roce 1645 šlo nejprve o bitvu u Jankova a následně o Torstensonův postup k Vídni (bez dobývání města nakonec) a následně na Moravu, byť přísně vzato nesplnil svůj vojenský účel. Poté mezi roky 1646 a 1647 probíhalo úspěšné francouzsko-švédské tažení do Bavorska, zakončení Ulmským příměřím. V roce 1647 dále šlo o obléhání Chebu, „klíče k českému království“, a o další boje v Čechách a v posledním roce války o vítězství u Zusmarshausenu spolu s Francouzi, nové tažení do Bavorska a zčásti úspěšný pokus o dobytí vedlejší císařské rezidence Prahy.

b. Význam švédských vojenských operací pro kongresová jednání

Provedené shrnutí bude nyní osnovou analýzy vlivu vojenských kampaní Švédska na vestfálská mírová jednání. Otázkou přitom je, zda tato tažení příslušné hovory významně ovlivnila, když bylo Švédsko na straně vítězů a jedním z garantů míru.

Letopočet 1643 je možné v jistém ohledu považovat za první kongresový rok, avšak nedošlo při něm, jak známo, k podstatným politickým jednáním. Také švédská vojenská tažení byla po většinu roku „nezajímavá“. Až na sklonku válečné sezóny vypukla překvapivě švédsko-dánská válka, která kongresová jednání nakonec trvale ovlivnila. Průběh tohoto konfliktu, zahájeného v prosinci, měl za následek (roku 1644) stažení dánské kongresové delegace, jež podle Hamburské preliminární smlouvy zastávala funkci zprostředkovatele v Osnabrücku. Padla tím zároveň dánská snaha izolovat politicky Švédsko. Kromě toho se země stala definitivně druhořadou severoněmeckou mocností.⁴⁴³

---

⁴⁴¹ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 469-479; HÖFER, *Das Ende*, 215-220; DUDIK, *Schweden*, 284-342 různě. K počtu švédských vojáků srov. WILSON, *The Thirty*, 745.

⁴⁴² Srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 308.

⁴⁴³ K Dánsku srov. BREGNSBO, Michael. *Denmark and the Westphalian Peace*. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 361-366. *Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge)*, Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4. Dále srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 101, 102. Ohledně nadcházejícího odvolání dánských vyslanců z kongresu možno srov. Johann Weikhard hrabě von Auersperg a Johann Baptiste Krane na Ferdinanda III., 25. 1. 1644, ENGELS, Wilhelm a Elfriede MERLA (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie II, Abt. A: Die kaiserlichen Korrespondenzen*. Band 1: 1643-1644. Münster: Aschendorff, 1969, s. 245, č. 161, ř. 19-27. Dostupné také z: <http://apw.digitale->

Podstatná politická jednání neprobíhala ani v roce 1644. Hlavní válečnou událostí bylo zničení císařské (Gallasovy) armády v průběhu jejího zkrachovalého tažení na pomoc Dánsku proti švédskému útoku. Císař se tak ocitl pod dalším tlakem – tím spíše, že porážka byla větší, než se doma očekávalo.⁴⁴⁴ Na francouzské straně byla skutečnost porážky Gallase, proslýchající se od počátku prosince,⁴⁴⁵ reflektována s nadějami, že protistrany v jednání nyní „dojdou rozumu“.⁴⁴⁶ Tak jednoduché to ale nebylo.

Válečná sezóna roku 1645 začala v podstatě významně ztrátovou březnovou bitvou u Jankova mezi císařsko-bavorským a švédským vojskem. Příznačné pro švédské diplomatické metody bylo, že pověst o velkém švédském vítězství nad císařem se na kongresu rozšířila minimálně o týden dříve, než k bitva došlo.⁴⁴⁷ Tradičně je význam této bitvy nahlížen jako zásadní na cestě k podstatným politickým jednáním na kongresu.⁴⁴⁸ Jisté je, že se zvýšilo švédské sebevědomí a císařská diplomacie také začala projevovat daleko větší ochotu a ústupnost.⁴⁴⁹ Bitva by však nejspíše neměla být přeceňována. Jednak nebyla solitérem na cestě k hlavním mírovým jednáním, jednak někteří si všimli, že i švédský nepřítel ztratil bitvou velké množství vojska.⁴⁵⁰ Tlak na císaře se ovšem dále stupňoval. Švédský nepřítel podnikl výše uvedené tažení Rakouskem a poté na Moravu, které bylo navíc svým způsobem podpořeno vojenskými manévry odbojného sedmihradského vévody Rákocziho. Tyto záležitosti se sice podařilo v létě překonat, ale napřesrok hrozil další velký útok, jelikož si Švédí uvolnili ruce na severu po uzavření míru z Brömsebro s Dánskem. Nešlo ale jen o to, neboť vojenská situace

---

sammlungen.de/search/query.html?id=bsb00056856_00005_sec0002&titleAPW_str=APW%20II%20A%201&tree=002:001:001

⁴⁴⁴ Srov. Bernard Ignác hrabě z Martinic na Ottavia Piccolominiho, vévodu z Amalfi, 10. 12. 1644, DBBTI VII, 159, č. 467.

⁴⁴⁵ O tom, že koluje zvěst o Gallasově porážce, se zmiňuje Henri-Auguste de Loménie, hrabě de Brienne na Clauda Mesmes, hraběte d'Avauze a Abela Serviena, 3. 12. 1644, IRSIGLER, Ursula a Kriemhild GORONZY (eds.), *Acta Pacis Westphalicae: Serie II, Abt. B: Die französischen Korrespondenzen*. Band 1: 1644. Münster: Aschendorff, 1979, s. 697, č. 308, ř. 37. ISBN 3-402-05025-0. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=002%3A002%3A001&titleAPW_str=APW+II+B+1&id=bsb00056856_00005_sec0002#. (Dále zkr. APW, II, B, 1.)

⁴⁴⁶ Podle registru zprávy, respektive přílohy zprávy Abel Servien na kardinála Mazarina, 31. 12. 1644, APW, II, B, 1, č. 344, ř. 17, 18. Jiná zpráva uvádí, že zničení Gallasovy armády přijde Francii k dobru v příští kampani. Henri-Auguste de Loménie, hrabě de Brienne na Clauda Mesmes, hraběte d'Avauze a Abela Serviena, 31. 12. 1644, APW, II, B, 1, 818, č. 342, ř. 20, 21.

⁴⁴⁷ Zmiňuje to ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 119.

⁴⁴⁸ Srov. přehled u HOJDA, Zdeněk. Jankovská bitva ve švédském a evropském dějepisectví. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 68. ISSN 80-902115-0-X.

⁴⁴⁹ ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 120.

⁴⁵⁰ Takový postoj měla arcivévodkyně Klaudivie Tyrolská. Srov. Klaudivie Tyrolská na Ottavia Piccolominiho, vévodu z Amalfi, 21. 3. 1645, DBBTI VII, 186, č. 542. Obdobně Piccolomini. Srov. Ottavio Piccolomini, vévoda z Amalfi na Raimunda hraběte Montecuccolliho, duben 1645, DBBTI VII, 192, č. 556.

byla pro císařské obecně stále nepříznivější.⁴⁵¹ Celkově se tedy jeví význam švédských operací tohoto roku jako velký.

Další událostí roku 1645 bylo uzavření sasko-švédského příměří z Kötzschenbrody, znamenající odpadnutí saského kurfiřta, císařova spojence, z bojů třicetileté války. Význam tohoto příměří z hlediska vlivu na kongresové dění je ovšem přinejmenším sporný, neboť saský kurfiřt, jenž konečně na jaře 1646 vyslal ke kongresu své zástupce, zasahoval mnohdy při jednáních ve prospěch císaře. To bylo podloženo kurfiřtovou hlavní instrukcí z 13. dubna téhož roku, podle níž bylo v první řadě nutné zachovat věrnost císaři, udržet současný stav říšského zřízení a odmítnout zásahy zvenčí do vnitřních poměrů v Říši.⁴⁵² Jinými slovy nedošlo tedy k žádné podstatné změně.

V roce 1646 nacházíme hlavní válečné dění až v jeho druhé polovině, přičemž události se plynule přenesly do roku následujícího. V tomto ohledu je třeba posuzovat oba roky společně. Dominantní válečnou událostí mezi těmito lety tedy bylo švédsko-francouzské tažení do Bavorska, zakončené separátním Ulmským příměřím v březnu 1647 mezi Francií, Švédskem (a spojeneckým Hesensko-Kasselskem) na jedné straně a Bavorskem na druhé straně. Význam události je jasný: příměří nemělo takřka význam, neboť císař setrval v podstatě na svých pozicích, o čemž svědčí jeho dubnová odpověď německým protestantům, jež Švédy rozčarovala. Důvodů císařova postupu se přitom nabízí více: diplomaté císaře a jeho spojenců věděli o rozporech na švédském i pařížském dvoře, francouzsko-švédské nedůvěře, francouzské touze nedopustit přílišné švédské posílení či stále patrnější nedůvěře mezi Švédy a německými protestanty (k tomu ještě níže).⁴⁵³ Co se týče postoje samotného Trauttmansdorffa, hrabě radil císaři vyčkat, jak se zachovají říšské stavy – zde se připojí nebo nepřipojí k nepříteli.⁴⁵⁴ Tento náhled také nenasvědčuje vůli automaticky ustupovat.

Dobytí Chebu – „klíče k českému království“ – v polovině roku 1647 v rámci nové švédské kampaně proti císaři nemělo význam, jelikož Švédi nedisponovali potřebnou vojenskou i finanční podporu z francouzské strany.⁴⁵⁵ Navíc zde byly v roce 1647 jiné události, které vzbudily daleko větší pozornost: úspěšná vzpoura ve francouzském vojsku při pochodu na sever kvůli obraně severní hranice Francie proti Španělům – vzbourilo se tzv. výmarské

---

⁴⁵¹ Císařovu situaci na sklonku válečné sezóny, které „pomůže již jen zázrak“, shrnula arcivévodkyně Klaudivie Tyrolská. Srov. Klaudivie Tyrolská na Ottavia Piccolominiho, vévodu z Amalfí, 24. 10. 1645, DBBTI VII, 227, 228, č. 695.

⁴⁵² Srov. ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 161, 166-168, 201, 202, 239, 299.

⁴⁵³ K významu ulmského příměří (v obecné rovině) ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 218-220.

⁴⁵⁴ Srov. Maximilian hrabě von Trauttmansdorff na Ferdinanda III., 8. 4. 1647, DBBTI VII, 330, č. 1027.

⁴⁵⁵ K významu dobývání Chebu (v obecné rovině) ŠINDELÁŘ, Vestfálský mír, 233.

vojsko, které odmítlo opustit německý prostor – a návrat bavorského kurfiřta do bojů na straně císaře na podzim.⁴⁵⁶

Do toho se také projevila známka jisté kontraproduktivnosti dosavadních švédských tažení pro samotné Švédsko, neboť předseda říšsko-stavovské evangelické rady a dosavadní švédský straník von Thumbshirn, jak bylo již dříve řečeno, otočil na jaře 1647 svůj názor, když před dalšími říšsko-stavovskými zástupci pronesl, že Švédí akorát rozsévají zkázu a rigidně se trvávají na svých pozicích, čímž ve výsledku škodí protestantským říšsko-stavovským zájmům. Švédí tedy začali znatelně ztrácet podporu mezi protestantskými říšskými stavy, přičemž von Thumbshirn se stal jedním z vůdčích představitelů nové nadkonfesní kompromisně naladěné říšsko-stavovské „třetí strany“, která se nakonec chopila iniciativy a dovedla mírová jednání do jejich konce. Vrcholem všeho ovšem bylo, že se císaři podařilo – nehledě na veškeré předchozí vojenské porážky – vypudit v průběhu roku 1647 Švédy z Čech a na dalších místech monarchie. Tudíž jakoby se začínalo znovu.

Konečně poslední rok války – 1648 – se odehrával opět v Bavorsku a kromě toho také v českých zemích, před jejich hlavním městem. Tažení mělo sice triumfální vzezření, působilo destruktivně i v psychologické rovině,⁴⁵⁷ avšak ve skutečnosti nemělo na vestfálská mírová jednání přílišný význam. Například již květnová bitva u Zusmarshausenu nebyla zásadní politickou záležitostí z těchto důvodů: Francouzům se nedařilo vojensky v boji proti Španělsku, zasáhli v jistém ohledu braniborský a saský kurfiřt.⁴⁵⁸ Současné také – což napohled vyznívá paradoxně – švédská královna tlačila pod vlivem francouzských neúspěchů na rychlý mírový konec, a tak byla připravena k ústupkům.⁴⁵⁹ Z čistě vojenského hlediska nemělo vítězství takovou důsaznost, aby jeho prostřednictvím bylo možné držet císaře, jeho spojence a protestantské říšské stavy v šachu, což by navíc Francouzi těžko připustili.⁴⁶⁰ Celkově při analýze vlivu tažení roku 1648 se ale také nabízí podstatná skutečnost, že většina významných (nebo přinejmenším důležitých) záležitostí byla již ke květnu dohodnuta: francouzská

---

⁴⁵⁶ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 449, 450. Tzv. Výmarské vojsko bylo označení sborů jednoho z protestantských vůdců, generála Bernarda Sasko-Výmarského, který nejprve vstoupil (1631) do švédských služeb a o několik let později přestoupil (1635) do francouzských, k čemuž ho přesvědčil kardinál Richelieu. V roce 1639 generál zemřel, ale vedoucí důstojníci jeho vojska se domluvili s francouzskou stranou na pokračování spolupráce a vedení francouzskými veliteli výměnou za zvláštní stupeň autonomie. Jádro vojska bylo německé a luteránské, což byla na druhou stranu francouzskou starostí, nehledě na skutečnost, že se Švédí považovali Sasko-Výmarským za zrazené. Vzpouza v roce byla zčásti poražena, zčásti ovšem přešlo vojsko ke Švédům. Srov. slovníkové heslo CROXTON a TISCHER, *The Peace*, 319, 320. K okolnostem a cílům vzpoury srov. např. zprávu Giulio Antonio Frangipani na Ottavia Piccolominiho, vévodu z Amalfi, 2. 6. 1647, *DBBTI VII*, 337, č. 1051; Týž na Téhož, 28. 6. 1647, *DBBTI VII*, 339, č. 1056.

⁴⁵⁷ Srov. ENGLUND, *Nepokojná léta*, 459, 460, 475.

⁴⁵⁸ Srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 284, 301.

⁴⁵⁹ LUNDKVIST, *Die schwedischen Friedenskonzeptionen*, 356. Postoj švédské královny byl zároveň v částečné opozici vůči Oxenstiernově „válečné straně“. Srov. orientačně ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 189-195.

⁴⁶⁰ Srov. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír*, 305, 306.

satisfakce v listopadu 1647, navíc výslovně bez možnosti dalších změn vlivem vojenských tažení, říšské nábožensko-právní otázky v březnu 1648, švédská korunní satisfakce v únoru 1647, falcká otázka v srpnu téhož roku a hesensko-kasselská satisfakce v dubnu 1648. Zbývalo tedy vyřešit odškodnění švédské armády, což se částečně povedlo na začátku léta 1648, a donutit císaře k odtržení od Španělska, představující ovšem záležitost francouzsko-císařského vztahu. Prvně jmenovaná skutečnost stála jasně pod vlivem tažení roku 1648, ale dohoda byla obzvláště obtížná a nakonec usmlouvána na nejnižší přípustnou částku ze švédského pohledu. Jinými slovy: švédská armáda (spolu s francouzskou) sice roku 1648 postupovala, ale neznamenal to rozhodně automatickou vstřícnost protivníků. Zdá se tedy, že význam švédského (a také francouzského) tažení spočívá spíše v petrifikaci dosažených výsledků, než v jejich (případném) významnějším ovlivnění.

6. Závěr

Vestfálský mír byl takřka ve všem kompromisem, přičemž říšská ústavně-právní kongresová ustanovení pozvedla nárok na to být „perpetua lex pragmatica Imperii sanctio“. Ten se podařilo naplnit zejména u říšského náboženského práva, které se skutečně ukázalo jako jedinečně odolné, neboť až do konce 18. století zůstalo přibližně nezměněno a zažívalo velké uznání. Také, avšak neplánovaně, šlo vstříc osvícenskému tolerančnímu myšlení.⁴⁶¹ Skutečný evropský mír v Evropě ovšem münsterská a osnabrücká smlouva nezajistily. Pro Francii a Švédsko, představující garanty míru, nebyl rok 1648 předělem, ale spíše jakousi mezietaou, což dokládá například již skutečnost, že pokračoval francouzsko-španělský boj.⁴⁶²

Cesta ke kongresu a posléze k míru byla dlouhá a ovlivňovalo ji mnoho okolností. Zprvu nebyl zájem skutečně jednat, v čemž hrálo mj. roli očekávání výsledků z pole, poté se objevovaly stále nové překážky. Velkým problémem byla zatvrzelost stran, směřující do různých patových situací.

Vlastní kongres, byť nebyl kongresem v dnešním slova smyslu, představoval složitou a v mnoha ohledech novátorskou strukturu svým ojediněle širokým zastoupením a právně rovnoprávnou účastí říšských stavů v jednáních. Výrazným charakteristickým rysem byla ovšem i určitá flexibilita v jednáních, o čemž svědčí například vznik nadkonfesní a různé poskládané říšsko-stavovské „třetí strany“, která následně dovedla mírová jednání k jejich úspěšnému závěru.

Výsledky mírových hovorů při kongresu ve Vestfálsku byly mnohočetné. Obecně lze říci, že vítězové a poražení byli napříč bloky. Jako vítěze lze označit následující aktéry: císaře v zásadě v jeho vlastních zemích (nejvíce v českých, podobně v rakouských); dále nejvýznamnějšího císařova spojence Bavorsko, jenž dosáhlo svého klíčového cíle – uhájení kurfiřtské hodnosti, obdržené od Ferdinanda II. již ve dvacátých letech 17. století; poté Francii, neboť docílila oslabení habsburské moci, a to navzdory zatím nerozhodnuté válce se Španělskem; či Švédsko s ohledem na územní zisky, vojenskou satisfakci a celkově na zakotvení v říšských strukturách, což navíc podtrhl úspěch proti dlouholetému rivalovi Dánsku. Vítězi byli také kalvinisté, tj. reformovaní, s ohledem na zrovnoprávnění jejich konfese s katolíky a luterány. Částečným vítězem – a nejen s ohledem na tuto skutečnost – bylo kalvínské Hesensko-Kasselsko, byť se mu rozhodně nepodařilo realizovat svůj program v úplnosti. Toto

---

⁴⁶¹ Hodnocení dle REPGEN, Die Hauptprobleme, 411, 412 různě.

⁴⁶² Podrobněji srov. KAMPMANN, Europa, 171.

lantkrabství dosáhlo na určitou satisfakci a vyložení dědického sporu s Hesensko-Darmstadtsem ve svůj prospěch. Za zmínku však také stojí skutečnost, že některých cílů dosáhlo již před zahájením kongresových jednání, přičemž jde zejména o zmíněné připuštění říšských stavů ke kongresu.

Oproti tomu mezi poraženými byli následující aktéři: Španělsko, od něhož se musel oddělit císař; dále – ovšem pouze v politické rovině – právě hlava Říše (čímž se tedy svým způsobem nachází jak mezi vítězi, tak poraženými), neboť ve jménu uzavření míru musela vedle separace od španělského příbuzného učinit řadu ústupků v Říši, zatímco však vojensky, což je třeba zdůraznit, vyřazena z třicetileté války nebyla; či Dánsko, které po dvou válkách výrazně upadlo. Jakýmsi částečným (původně však úplným) poraženým byli falčtí Wittelsbachové, jenž dosáhli „pouze“ na dílčí restituci Falce a na znovunabytí kurfiřtského titulu.

Zbývá zhodnotit výsledky analýzy otázky (v obecné rovině), jakou roli při jednáních hrála současně probíhající švédská vojenská tažení.

Stažení Dánska z kongresu v rámci války se Švédskem bylo výhradním švédským ovlivněním – v tomto případě zatím jen budoucích – podstatných politických jednání. Odpadla tím možnost případné císařsko-dánské protišvédské spolupráce (nehledě na to, jakou by měla účinnost), přestože Dánsko bylo jedním z mírových zprostředkovatelů, tedy – jak by se dalo očekávat – neutrální silou.

Zničení císařské armády v roce 1644, kdy také ještě neprobíhaly ve Vestfálsku zásadní hovory, znamenalo pouze tlak na císaře. Neukázalo se totiž, že by hlava Říše „došla rozumu“, jak bylo prorokováno na francouzské straně. Jinak řečeno, císař se neodhodlal k nějakému zásadnímu posunu ve směru k vestfálským mírovým jednáním.

Tento posun přišel až v průběhu následujícího roku, neboť Ferdinand III. se rozhodl ve Vestfálsku skutečně jednat (prostřednictvím Trauttmansdorffa). Významný podíl švédských operací na tomto rozhodnutí je nasnadě již s ohledem na císařovu březnovou vojenskou porážku u Jankova, znamenající zničení druhé císařské armády po sobě. Bitva by neměla být přeceňována, ale tlak se celkově stupňoval, na čemž nic nezměnilo ani srpnové odvrácení švédského úspěchu. Zůstávala totiž ve švédském vojsku napřesrok významná hrozba.

Na konci tažení 1646/47 do Bavorska sice odpadl nejvýznamnější císařův spojenec – bavorský kurfiřt – z bojů, avšak císař překvapivě zůstal v jednáních v zásadě na své pozici, což bylo pravděpodobně odrazem existence různých politických tlaků na straně Francie (tím spíše, že v tažení proti Bavorsku příliš ochotně nebojovala), Švédska a ve vzájemných vztazích těchto

zemí či ve vztahu Švédska s německými protestanty. Celkově se tedy ukázala jistá omezenost švédských tažení.

Dobytí Chebu v polovině roku 1647 vyznělo naprázdno, neboť Švédi neměli potřebnou francouzskou finanční i vojenskou podporu. Také pokračování tažení v Čechách neuspělo, a proto se nakonec švédská hlavní armáda musela stáhnout. Určitým trvalým limitem švédských vojenských výsledků začal být od druhé poloviny roku také měnící se názor protestantských říšských stavů v neprospěch Švédska, právě s ohledem na dosavadní vojenské operace. Stávající švédský straník a zároveň předseda říšských evangelíků Thumbshirn se následně stal jedním z vůdčích představitelů vznikající nadkonfesní kompromisně naladěné říšsko-stavovské „třetí strany“, která následně dokázala vytvářeným tlakem dovést vestfálská mírová jednání k jejich konci a vlastně v intencích říšsko-stavovských zájmů.

Oproti tomu rok 1648 vyzníval vojensky celkem triumfálně, neboť opět spojená francouzsko-švédská vojska zvítězila v květnu u Zusmarshausenu a pokračovala do Bavorska, respektive část švédských vojsk vytáhlo na Prahu a zčásti toto město dobyla. Politicky však význam tažení roku 1648 v podstatě nemělo: opět působily různé politické protitlaky (ale i vojenské ze španělsko-francouzské fronty), nehledě na skutečnost, že nad většinou významných záležitostí v mírových jednáních panoval již konsenzus. Celkové vyznění kampaně roku 1648 je tedy, jak se zdá, spíše petrifikující, než ovlivňující.

Celkově vzato, přestože Švédi dokázali získat mnoho ze svého maximálního programu, měli v době kongresových jednání vojenskou převahu – opakovaně útočili (sami nebo s Francouzi), zatímco císař se spíše bránil – a byli také jedním z garantů míru, nelze, jak vyplývá z provedené analýzy, jejich tažení z různých důvodů přeceňovat. Ukázalo se, že vliv švédských tažení na mírová jednání není možné označit z celkového pohledu za tak jednoznačný, jak by se dalo na první pohled očekávat. Vcelku jasně vyznívá pouze rok 1645, který byl na počátku podstatných politických jednání, pomineme-li spíše potenciální význam dánské porážky, respektive dánské stažení z kongresu ještě před zahájením podstatných politických jednání.

Bibliografie.

Vydané prameny

DICKMANN, Fritz, Kriemhild GORONZY, Emil SCHIECHE, Hans WAGNER a Ernst Manfred WERMTER. *Acta Pacis Westphalicae: Serie I: Instruktionen*. Band 1: Frankreich - Schweden - Kaiser. Münster: Aschendorff, 1962. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=001%3A001&titleAPW_str=APW+I+1&id=bsb00057097_00013

Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648: Texte und Übersetzungen: APW. Supplementa electronica, I[online]. [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de/ipmipo/>

ENGELS, Wilhelm a Elfriede MERLA (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie II, Abt. A: Die kaiserlichen Korrespondenzen*. Band 1: 1643-1644. Münster: Aschendorff, 1969. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/query.html?id=bsb00056856_00005_sec0002&titleAPW_str=APW%20II%20A%201&tree=002:001:001

Erstes Buch. MEIERN, Johann Gottfried von (ed.). *Acta Pacis Westphalicae Publica: Westphälischer Friedenshandlungen und Geschichte*. Erster Theil. Hannover: Schultze, 1734, s. 4-73.

HALLENDORFF, Carl (ed.). *Sverges Traktater Med Frammande Magter Jamte Andra Det Horande Handlingar*. Sjette Delens Förra Hälft: 1646-1648. Stockholm: Norstedt, 1915.

HALLWICH, Hermann (ed.). *Wallenstein's Ende: Ungedruckte Briefe und Acten*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1879. Dostupné také z: <https://archive.org/stream/wallensteinsend01wallgoog#page/n472/mode/2up>

IRSIGLER, Ursula a Kriemhild GORONZY (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie II, Abt. B: Die französischen Korrespondenzen*. Band 1: 1644. Münster: Aschendorff, 1979. ISBN 3-402-05025-0. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=002%3A002%3A001&titleAPW_str=APW+II+B+1&id=bsb00056856_00005_sec0002#

ROECK, Bernd (ed.). *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*. Band 4. Stuttgart: Reclam, 1996. ISBN 31-501-7004-4.

Stillstands-Puncten Zwischen den Cronen Schweden und Franckreich, mit Chur-Bayrn abgehandelt, Anno 1647. S. 1., 1647. Dostupné také z: <http://gateway-bayern.de/BV003438001>

TOEGEL, Miroslav (ed.). *Documenta Bohemica Bellum Tricennale Illustranta VII: Der Kampf um den besten Frieden. Quellen zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges zur Zeit der Friedensverhandlungen von Westfalen und der Ratifizierung des Friedens 1643-1649*. Praha: Academia, 1981.

Vier und Dreyßigstes Buch. MEIERN, Johann Gottfried von (ed.). *Acta Pacis Westphalicae Publica: Westphälischer Friedenshandlungen und Geschichte*. Erster Theil. Hannover: Schultze, 1734, s. 2-53.

Odborná literatura (tištěná i elektronická)

ALBRECHT, Dieter. Bayern und die pfälzische Frage auf dem Westfälischen Friedenskongreß. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 460-468. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4.

ALBRECHT, Dieter. Die Kriegs- und Friedensziele der deutschen Reichstände. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 241-273. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X.

ALBRECHT, Dieter. *Maximilian I. von Bayern 1573-1651*. München; Wien: Oldenbourg, 1998. ISBN 3-486-56334-3.

AUER, Leopold. Die Ziele der kaiserlichen Politik bei den Westfälischen Friedensverhandlungen und ihre Umsetzung. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 143-173. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X.

BALCÁREK, Pavel. Plány Albrechta z Valdštejna na válku proti Turkům. In: POLÍVKA, Miloslav a Jiří MIKULEC (eds.). *Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*. Sv. 1. Praha: HÚ AV ČR, 2007, s. 234-241. ISBN 978-80-7286-118-7.

BARDELLE, Thomas. Chigi, Fabio. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web516>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

BARTEČEK, Ivo a František MATĚJEK. Švédská přítomnost na Moravě po bitvě u Jankova. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 113-118. ISSN 80-902115-0-X.

BÉLY, Lucien. France and the Thirty Years' War. In: ASBACH, Olaf a Peter SCHRÖDER (eds.). *The Ashgate research companion to the Thirty Years' War* [online]. Burlington, Vermont: Routledge, 2014, s. 87-99 [cit. 2016-07-26]. ISBN 978-14094-0630-3. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=006580118&local_base=SKC

BOSBACH, Franz. *Die Kosten des Westfälischen Friedenskongresses: eine strukturgeschichtliche Untersuchung*. Münster: Aschendorff, 1984. ISBN 3-402-05632-1.

BRAUN, Guido. Französisch und Italienisch als Sprachen der Diplomatie auf dem Westfälischen Friedenskongress. In: GERSTENBERG, Annette (ed.). *Verständigung und Diplomatie auf dem Westfälischen Friedenskongress: historische und sprachwissenschaftliche Zugänge*. Wien: Böhlau, 2014, s. 23-65. ISBN 978-3-412-21004-5.

BRAUN, Guido. The Papacy. In: ASBACH, Olaf a Peter SCHRÖDER (eds.). *The Ashgate research companion to the Thirty Years' War* [online]. Burlington, Vermont: Routledge, 2014, s. 101-113 [cit. 2016-07-26]. ISBN 978-14094-0630-3. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=006580118&local_base=SKC

BRAUN, Tina. *Der welfische Gesandte Jakob Lampadius auf dem Westfälischen Friedenskongress (1644-1649)* [online]. Bonn, 2015 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:5-41046>. Dizertace.

- BREGNSBO, Michael. Denmark and the Westphalian Peace. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 361-367. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4.
- BROUCEK, Peter. Der Feldzug des schwedischen Heeres und seiner Verbündeten nach Niederösterreich im Jahre 1645. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 155-174. ISSN 80-902115-0-X.
- BRÜGGEMANN, Linda. *Herrschaft und Tod in der Frühen Neuzeit: das Sterbe- und Begräbniszeremoniell preußischer Herrscher vom Großen Kurfürsten bis zu Friedrich Wilhelm II. (1688 - 1797)*. München: Utz, 2015. ISBN 978-3-8316-4442-1.
- CROXTON, Derek. *Westphalia: the last Christian peace*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-1-137-33332-2.
- DANGL, Vojtech. K otázke zapojenia Juraja I. Rákocziho do tridsaťročnej vojny. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 119-125. ISSN 80-902115-0-X.
- DETHLEFS, Gerd. Brun, Antoine. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web514> . Zverejňeno podľa stavu z roku 1998.
- DETHLEFS, Gerd. Contarini, Alvise. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web518> . Zverejňeno podľa stavu z roku 1998.
- DETHLEFS, Gerd. Knuyt, Johan de. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web530> . Zverejňeno podľa stavu z roku 1998.
- DETHLEFS, Gerd. Pauw, Adriaen. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web812> . Zverejňeno podľa stavu z roku 1998.
- DETHLEFS, Gerd. Reede, Godart van. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web550> . Zverejňeno podľa stavu z roku 1998.
- DETHLEFS, Gerd. Servien, Abel. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web559> . Zverejňeno podľa stavu z roku 1998.
- DICKMANN, Fritz. *Der westfälische Frieden*. 3. Aufl. Münster: Aschendorff, 1972. ISBN 3-402-05161-3.
- DUDIK, Beda. *Schweden in Böhmen und Mähren 1640-1650: Nach kaiserl. österreichischen und königl. schwedischen Quellen dargestellt und mit Unterstützungen der kais. Akad. der Wissenschaften*. Wien: Druck und Verlag von C. Gerold's Sohn, 1879.

DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Pyrenäenfriede 1659: Vorgeschichte, Wiederhall, Rezeptionsgeschichte*. Göttingen: Vandenhoeck, c2010. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, 83. ISBN 978-3-525-10098-1.

Einleitung. ERDMANNSDÖRFFER, Bernhard (ed.). *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg: Politische Verhandlungen*. Zweiter Band. Berlin: Reimer, 1867, s. 739-744. Dostupné také z: <https://archive.org/stream/urkundenundacte28kommgoog#page/n753/mode/2up>

Einleitung. FOERSTER, Joachim (ed.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie III Abt. C: Diarien*. Band III: Diarium Wartenberg: 1. Teil: 1644-1646. Münster: Aschendorff, 1987, XXIX-XLVIII. ISBN 3-402-04980-5. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/query.html?id=bsb00056736_00027&titleAPW_str=APW%20III%20C%203,1&tree=003:003:005

Einleitung. FOERSTER, Joachim a Roswitha PHILIPPE (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie III Abt. C: Diarien*. Band II: Diarium Volmar: 1. Teil: 1643-1647. Münster: Aschendorff, 1984, XXIV-XLVIII. ISBN 3-402-05014-5. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=003%3A003%3A002&titleAPW_str=APW+II+I+C+2%2C1&id=bsb00056742_00005_sec0002

Einleitung. HAGENEDER, Herta (ed.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie III Abt. C: Diarien*. Band IV: Diarium Lamberg: 1645-1649. Münster: Aschendorff, 1986, XXVII-XXXIX. ISBN 3-402-05026-9. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=003%3A003%3A007&titleAPW_str=APW+II+I+C+4&id=bsb00056736_00005_sec0002

ELLIOTT, John T. Foreign Policy and Domestic Crisis: Spain, 1598-1659. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER (eds.). *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 185-202. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X.

ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta: historie třicetileté války*. Přel. Luděk MANDAUS, Dagmar HARTLOVÁ, Libor ŠTUKAVEC. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-355-X.

ERNST, Hildegard. Spanische Subsidien für den Kaiser 1632 bis 1642. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER (eds.). *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 299-302. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X.

FIDLER, Jiří. Bitva u Jankova - záměry a realizace. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 37-59. ISSN 80-902115-0-X.

FUCHS, Ralf-Peter. Normaljahrsverhandlungen als moralischer Diskurs. In: SCHMIDT-VOGES, Inken, Siegrid WESTPHAL, Volker ARNKE a Tobias BARTKE (eds.). *Pax Perpetua: Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen Neuzeit*. München: Oldenbourg, 2010, s. 123-139. ISBN 978-3-486-59820-9.

GERSTL, Doris. Oxenstierna Graf Södermöre, Johann. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web546>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

GERSTL, Doris. Salvius, Johann Adler. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26].

Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web555> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

GOETZE, Dorothee. Kaiserliche und bayerische Bündnispraxis in der Schlussphase des Westfälischen Friedenskongresses. In: BRAUN, Guido a Arno STROHMEYER (eds.). *Frieden und Friedenssicherung in der Frühen Neuzeit: Das Heilige Römische Reich und Europa. Festschrift für Maximilian Lanzinner zum 65. Geburtstag*. Münster: Aschendorff, 2013, s. 259-290. ISBN 978-3-402-14764-1.

GOTTHARD, Axel. Maximilian und das Reich. *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*. 2002, **65**(Heft 1), 35-68.

HARTMANN, Peter Claus. Bayern als Faktor der französischen Politik während des Dreißigjährigen Krieges. In: GLASER, Hubert (ed.). *Um Glauben und Reich: Kurfürst Maximilian I*. München: Hirmer, c1980, s. 448-455. ISBN 3-7774-3190-7.

HEILMANN, Johann. *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz und Schwaben von 1506 bis 1651: II. Band*. München: Literarisch-artistische Anstalt, 1868.

HELFFERICH, Tryntje. *The iron princess: Amalia Elisabeth and the Thirty Years War*. London: Harvard University Press, 2013. ISBN 9780674074668.

HENGERER, Mark. *Kaiser Ferdinand III. (1608-1657): eine Biographie*. Wien: Böhlau, c2012. Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, Bd. 107. ISBN 978-3-205-77765-6.

HÖBELT, Lothar. *Ferdinand III.: (1608-1657) : mírový císař proti vůli*. Přeložil Jan Kilián. České Budějovice: Vedita, 2015. Koruna. ISBN 978-80-88030-09-6.

HÖFER, Ernst. *Das Ende des Dreißigjährigen Krieges: Strategie und Kriegsbild*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 1997. ISBN 3-412-04297-9.

HOJDA, Zdeněk. Doslov. ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta*. Přel. Luděk MANDAUS, Dagmar HARTLOVÁ, Libor ŠTUKAVEC. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 637-640. ISBN 80-7106-355-X.

HOJDA, Zdeněk. Jankovská bitva ve švédském a evropském dějepisectví. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: K 350. výročí bitvy u Jankova*. 1995, **35**, 65-71. ISSN 80-902115-0-X.

HRBEK, Jiří. Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století. In: HRBEK, Jiří, Petr POLEHLA a Jan ZDICHYNEC (eds.). *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*. Ústí na Orlicích: Oftis, 2008, s. 222-234. ISBN 978-80-7405-035-0.

HROCH, Miroslav a Ivo BARTEČEK. Die böhmische Frage im Dreißigjährigen Krieg. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 447-460. *Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge)*, Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4.

IMMLER, Gerhard. *Kurfürst Maximilian I und der Westfälische Friedenskongress: die bayerische auswärtige Politik von 1644 bis zum Ulmer Waffenstillstand*. Münster: Aschendorff, 1992. ISBN 34-020-5671-2.

JUNKELMANN, Marcus. *Tilly: Der Katholische Feldherr*. Regensburg: Pustet, F, 2011. ISBN 978-379-1723-549.

JÜRGENSMEIER, Friedhelm (ed.). Johann Philipp von Schönborn (1605-1673): Erzbischof - Kurfürst - Erzkanzler des Reiches. In: FELTEN, Franz J. *Mainzer Vorträge*. 12. Stuttgart:

Steiner, 2008, s. 85-102. ISBN 978-3-515-08896-1. Dostupné také z: <http://www.regionalgeschichte.net/bibliothek/texte/aufsaetze/juergensmeier-schoenborn.html>

KAISER, Michael. *Politik und Kriegführung: Maximilian von Bayern, Tilly und die Katholische Liga im Dreißigjährigen Krieg*. Münster: Aschendorff, 1999. ISBN 3-402-05679-8.

KAMPMANN, Christoph. *Europa und das Reich im Dreissigjährigen Krieg: Geschichte eines europäischen Konflikts*. Stuttgart: Kohlhammer, 2008. ISBN 3-17-018550-0.

KASTER, Karl Georg. Lamberg, Johann Maximilian Graf von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web534>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

KETTERING, Alison McNeil. Gerard ter Borch's Swearing of the Oath of Ratification of the Treaty of Munster as Historical Representation. In: BUSSMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). *1648: War and Peace in Europe*. Essay Volume 2: Art and Culture. Munich: Bruckmann, 1998, s. 605-614. ISBN 3-88789-128-7.

KLÍMA, Arnošt. *Dlouhá válka (1618-1648)*. 2. vyd. Praha: Slovo, 2000. ISBN 80-902-8170-2.

KOLLMANN, Josef. Josef Polišenský a edice Documenta Bohemica. In: ASOMURA, Tomoko, BARTEČEK, Ivo a Zdeněk ŠAMBERGER (eds.). *Ad honorem Josef Polišenský (1915-2001)*. V Olomouci: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2007, s. 187-196. ISBN 978-80-244-1646-5.

KOLLMANN, Josef. Zur Vorgeschichte des Westfälischen Friedens – Wallensteins Friedenpolitik 1625-1634. In: BÖHME, Klaus-Richard a Jesper HANSSON. *1648 and European Security Proceedings*. Stockholm: Försvarshögskolan, 1999, s. 21-34. ISBN 91-87136-42-2.

KUBEŠ, Jiří. *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658): volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*. České Budějovice: Veduta, 2009. ISBN 978-80-86829-43-2.

LEMAIN, Auguste. Urbain VIII et les origines du congrès de Cologne de 1636. *Revue d'Histoire Ecclésiastique*. 1923, **XIX**, 370-383.

LUNDKVIST, Sven. Die schwedischen Friedenskonzeptionen und ihre Umsetzung in Osnabrück. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München: Oldenbourg, 1998, s. 349-359. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4.

LUNDKVIST, Sven. Die schwedischen Kriegs- und Friedensziele 1632-1648. In: REPGEN, Konrad a Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. *Krieg und Politik, 1618-1648: Europäische Probleme und Perspektiven*. München: Oldenbourg, 1988, s. 219-240. Schriften des Historischen Kollegs: Kolloquien, 8. ISBN 34-865-3761-X.

MESSINGER, Stephan. *Die Übertragung der pfälzischen Kurwürde auf das Herzogtum Bayern: Rechtliche, zeremonielle und politische Probleme*. Berlin: LIT, 2015. ISBN 978-3-643-13098-3.

MILLER, Jaroslav. *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-215-3.

MUNCK, Thomas. *Evropa sedmnáctého století 1598-1700*. Přel. Vítězslav KREMLÍK, Ingrid VICHNAROVÁ, Michaela PONOCNÁ. Praha: Vyšehrad, 2002. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-702-1508-9.

OLESEN, Jens E. Wallenstein und Skandinavien. In: *Die blut'ge Affair' bei Lützen: Wallensteins Wende*. Wettin-Löbejün OT Döbel: Stekovics, 2012, s. 171-187. ISBN 978-3-89923-292-9.

PARROTT, David. The Mantuan Succession, 1627-31: A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe. *The English Historical Review*. Longman, 1997, **CXII**(No. 445), 20-65. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/578507>

PEKAŘ, Josef. *Valdštejn: 1630-1634 : (dějiny valdštejnského spiknutí)*. Ed. Antonín Kostlán. Praha: Academia, 2008. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1659-1.

PETRÁČEK, Tomáš. Mír, církev a spása: papežství a teologické předpoklady přijetí vestfálského míru. In: HRBEK, Jiří, Petr POLEHLA a Jan ZDICHYNEC (eds.). *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*. Ústí na Orlicích: Oftis, 2008, s. 152-165. ISBN 978-80-7405-035-0.

PIIRIMÄE, Pärtel. Sweden. In: ASBACH, Olaf a Peter SCHRÖDER (eds.). *The Ashgate research companion to the Thirty Years' War* [online]. Burlington, Vermont: Routledge, 2014, s. 7-85 [cit. 2016-07-26]. ISBN 978-14094-0630-3. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=006580118&local_base=SKC

RASCH-OVERBERG, Bärbel. Sayn-Wittgenstein, Johann VIII. von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web556> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

RASCH-OVERBERG, Bärbel. Trauttmansdorff und Weinsberg, Maximilian Graf von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web561> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

RASCH-OVERBERG, Bärbel. Volmar, Isaac. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web563> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

REBITSCH, Robert. *Wallenstein: Biografie eines Machtmenschen*. Wien: Böhlau, c2010. ISBN 978-3-205-78583-5.

REBITSCH, Robert. *Matyáš Gallas: Císařský generál a Valdštejnův "dědic"*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4778-1.

REPGEN, Konrad. Die Hauptinstruktion Ginettis für den Kölner Konress (1636). In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 425-457. ISBN 3-506-73382-6.

REPGEN, Konrad. Die Hauptprobleme der westfälischen Friedensverhandlungen von 1648 und ihre Lösungen. *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*. 1999, **62**(Heft 2), 399-438.

REPGEN, Konrad. Die kaiserlich-französischen Satisfaktionartikel vom 13. September 1646 – ein befristetes Agreement. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.). *Der Westfälische Friede: Diplomatie - politische Zäsur - kulturelles Umfeld - Rezeptionsgeschichte*. München:

Oldenbourg, 1998, s. 175-216. Historische Zeitschrift: Beihefte (Neue Folge), Bd. 26. ISBN 3-486-64425-4.

REPGEN, Konrad. Die Westfälischen Friedensverhandlungen. Überblick und Hauptprobleme. In: BUßMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). Textband 1. *1648: Krieg und Frieden in Europa*. Münster: Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte, 1998, s. 355-372. ISBN 3-88789-127-9. Dostupné také z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/tex443>

REPGEN, Konrad. Dreißigjähriger Krieg. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 291-318. ISBN 3-506-73382-6.

REPGEN, Konrad. Friedensvermittlung und Friedensvermittler beim Westfälischen Frieden. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 695-719. ISBN 3-506-73382-6.

REPGEN, Konrad. Maximilian Graf Trauttmansdorff: Chefunterhändler des Kaisers beim Prager und beim Westfälischen Frieden. In: BRAUN, Guido a Arno STROHMEYER (eds.). *Frieden und Friedenssicherung in der Frühen Neuzeit: Das Heilige Römische Reich und Europa. Festschrift für Maximilian Lanzinner zum 65. Geburtstag*. Münster: Aschendorff, 2013, s. 211-228. ISBN 978-3-402-14764-1.

REPGEN, Konrad. Über die Geschichtsschreibung des Dreißigjährigen Krieges: Begriff und Konzeption. In: REPGEN, Konrad, BOSBACH, Franz a Christoph KAMPMANN (eds.). *Dreißigjähriger Krieg und Westfälischer Friede: Studien und Quellen*. 2., unveränderte Aufl. Paderborn: Schöningh, 1999, s. 21-111. ISBN 3-506-73382-6.

REPGEN, Konrad. *Der Westfälische Friede: Ereignis, Fest und Erinnerung ; [Leo-Brandt-Vortrag am 30. September 1998 in Düsseldorf]*. Opladen: Westdt. Verl., 1999. ISBN 3-531-07358-3.

ROECK, Bernd. Venedigs Rolle im Krieg und bei den Friedensverhandlungen. In: BUßMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). *1648: Krieg und Frieden in Europa*. Textband 1. Münster: Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte, 1998, s. 161-168. ISBN 3-88789-127-9.

ROHRSCHEIDER, Michael. *Der gescheiterte Frieden von Münster Spaniens Ringen mit Frankreich auf dem Westfälischen Friedenskongress (1643 - 1649)*. Münster: Aschendorff, 2006. ISBN 34-020-5681-X.

ROHRSCHEIDER, Michael. Friedenskongress und Präzedenzstreit: Frankreich, Spanien und das Streben nach zeremoniellem Vorrang in Münster, Nijmegen und Rijswijk (1643/44-1697). In: KAMPMANN, Christoph, Katharina KRAUSE, Eva-Bettina KREMS a Anuschka TISCHER (eds.). *Bourbon, Habsburg, Oranien: konkurrierende Modelle im dynastischen Europa um 1700*. Köln: Böhlau, 2008, s. 228-240. ISBN 978-3-412-20152-4.

RUPPERT, Karsten. *Die kaiserliche Politik auf dem Westfälischen Friedenskongress: (1643-1648)*. Münster: Aschendorff, 1979. Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte, 10. ISBN 3-402-05629-1.

STEINWASCHER, Gerd. Claude de Mesmes, Comte d'Avaux. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web512>. Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

STEINWASCHER, Gerd. Longueville, Henri II. de Bourbon-Orléans, Duc de. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" – LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web538> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

STEINWASCHER, Gerd. Thumbshirn auf Ponitz, Wolfgang Konrad von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL*[online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web560> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

STIGLIC, Anja. Hierarchy of Ceremony and Status on the European Diplomatic Stage: The diplomats' solemn entries into the conference city of Münster. In: BUSSMANN, Klaus a Heinz SCHILLING (eds.). *1648: War and Peace in Europe*. Essay Volume 1: Politics, Religion, Law and Societ. Munich: Bruckmann, 1998, s. 391-396. ISBN 3-88789-128-7.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. Praha: Academia, 1968.

ŠPIČKA, Jaroslav. *Císařsko-švédská jednání na vestfálském mírovém kongresu*. Praha, 2001. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav světových dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

TESKE, Gunnar. Verhandlungen zum Westfälischen Frieden außerhalb der Kongreßstädte Münster und Osnabrück. *Westfälische Zeitschrift: Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Altertumskunde*. 1997, **147**, 63-92.

TISCHER, Anuschka. Claude de Mesmes, Count d'Avaux (1595–1650): The Perfect Ambassador of the Early 17th Century. *International Negotiation*. 2008, **13**(2), 197-209. DOI: 10.1163/157180608X320207. ISSN 1382-340x. Dostupné také z: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/journals/10.1163/157180608x320207>

TISCHER, Anuschka. Vom Kriegsgrund hin zum Friedensschluß: der Einfluß unterschiedlicher Faktoren auf die Formulierung von Friedensverträgen am Beispiel des Westfälischen Friedens. In: DUCHHARDT, Heinz a Martin PETERS. *Kalkül – Transfer – Symbol: Europäische Friedensverträge der Vormoderne* [online]. Mainz: Institut für Europäische Geschichte, 2006, s. 99-108 [cit. 2016-07-26]. Beiheft online, 1. ISSN 1863-897X. Dostupné z: <http://www.ieg-mainz.de/vieg-online-beihefte/01-2006.html>

TISCHER, Anuschka. *Französische Diplomatie und Diplomaten auf dem Westfälischen Friedenskongress: Aussenpolitik unter Richelieu und Mazarin*. Münster: Aschendorff, 1999. ISBN 34-020-5680-1.

VAN DEN HEUVEL, Gerd. Lampadius, Jakob. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web535> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

VAN DEN HEUVEL, Christine. Wartenberg, Franz Wilhelm von. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web565> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

VLČEK, Emanuel. Syfilis v Čechách: Paleopatologické doklady výskytu v druhé polovině 2. tisíciletí. *Vesmír*. 1996, **75**(2), 78-87. Dostupné také z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/syfilis-v-cechach>

WAGNER, Hans. Einleitung. DICKMANN, Fritz, Kriemhild GORONZY, Emil SCHIECHE, Hans WAGNER a Ernst Manfred WERMTER (eds.). *Acta Pacis Westphalicae: Serie I: Instruktionen*. Band 1: Frankreich - Schweden - Kaiser. Münster: Aschendorff, 1962, s. 327-

354. Dostupné také z: http://apw.digitale-sammlungen.de/search/displayPage.html?tree=001%3A001&titleAPW_str=APW+I+1&id=bsb00057097_00361#

WEIAND, Kerstin. Auf dem Weg zum Reich als Friedensordnung? Reichständische Zielkonzeptionen in Münster und Osnabrück am Beispiel Hessen-Kassels. In: SCHMIDT-VOGES, Inken, Siegrid WESTPHAL, Volker ARNKE a Tobias BARTKE (eds.). *Pax Perpetua: Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen Neuzeit*. München: Oldenbourg, 2010, s. 157-175. ISBN 978-3-486-59820-9.

WILSON, Peter H. *The Thirty Years War: Europe's tragedy*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2011. ISBN 978-0-674-03634-3.

WINZER, Ulrich. Peñaranda, Gaspar de Braccamonte y Guzman, Conde de. In: *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL*[online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-26]. Dostupné z: <http://www.westfaelische-geschichte.de/web548> . Zveřejněno podle stavu z roku 1998.

Encyklopedie, encyklopedická hesla

ABMEIER, Karlies. Philipp Christoph von Soetern. In: *Neue Deutsche Biographie*. Zwanzigster Band. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, 386, 387. ISBN 3-428-00181-8. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118797891.html#ndbcontent>

BENZONI, Gino. CARLO I Gonzaga Nevers, duca di Mantova e del Monferrato. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online verze]. Volume 20. 1977 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-i-gonzaga-nevers-duca-di-mantova-e-del-monferrato_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-i-gonzaga-nevers-duca-di-mantova-e-del-monferrato_(Dizionario-Biografico)/)

CROXTON, Derek a Anuschka TISCHER. *The Peace of Westphalia: a historical dictionary*. London: Greenwood Press, 2002. ISBN 03-133-1004-1.

HAGENEDER, Herta. Lamberg, Johann Maximilian Graf von. In: *Neue Deutsche Biographie*. Dreizehnter Band. Berlin: Duncker & Humblot, 1982, 428, 429. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118823795.html#ndbcontent>

LUTZ, Georg. CARAFA, Carlo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online verze]. Volume 19. 1976 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-carafa_res-ee7b4d7e-87e9-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-carafa_res-ee7b4d7e-87e9-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)/)

LUTZ, Georg. URBANO VIII. In: *Enciclopedia dei Papi* [online verze]. 2000 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/urbano-viii_\(Enciclopedia-dei-Papi\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/urbano-viii_(Enciclopedia-dei-Papi)/)

NEUHAUS, Gottfried. 2) Gottfried Heinrich. In: *Neue Deutsche Biographie*. Zwanzigster Band. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, 51, 52. ISBN 3-428-00181-8. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd119020572.html#ndbcontent>

SEELMANN, Peter. Johann Philipp von Schönborn: Mainzer Erzbischof und Kurfürst von 1647-1673. *Historicum.net* [online]. Verband der Geschichtsdidaktikerinnen und Geschichtsdidaktiker Deutschlands e.V., 2008, 20.03.2013 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <https://www.historicum.net/purl/1ec/>

SEELMANN, Peter. Johann Philipp von Vorburg. *Historicum.net* [online]. Verband der Geschichtsdidaktikerinnen und Geschichtsdidaktiker Deutschlands e.V., 2008, 27.08.2008 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <https://www.historicum.net/purl/1ee/>

SCHMIDT, Georg. Freiheit. In: *Enzyklopädie der Neuzeit*. 3. Stuttgart: Metzler, 2006, s. 1146-1164. ISBN 978-3-476-01993-6.

TABACCHI, Stefano. GINETTI, Marzio. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online verze]. Volume 19. 2001 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/marzio-ginetti_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/marzio-ginetti_(Dizionario-Biografico)/)

Weby, webové stránky

Acta Pacis Westphalicae: apw [online]. Bonn: Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte, 2014 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: www.pax-westphalica.de

APW - Start [online]. Zentrum für Historische Friedensforschung der Universität Bonn, 2014 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://apw.digitale-sammlungen.de/apweinf/static.html>

Friedensgesandte 1645/1649. *Internet-Portal "Westfälische Geschichte" - LWL* [online]. Münster: LWL-Institut für westfälische Regionalgeschichte [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <http://www.friedensgesandte.lwl.org>

Het sluiten van de Vrede van Munster, Gerard ter Borch (II), 1648. *Rijksmuseum – Het museum van Nederland - te Amsterdam* [online]. Amsterdam, 2016 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?q=De+eedaflegging+van+de+Vrede+van+Munster+in+1648&p=1&ps=12&ii=0#/SK-C-1683,0>

Historischer Verein Alt-Tilly e.V. [online]. Altötting: Historischer Verein Alt-Tilly e.V., 2013 [cit. 2016-07-28]. Dostupné z: <http://www.tilly-altoetting.de/index.html>

Wie kam der Westfälische Frieden zustande? In: *Universität Bonn* [online]. Bonn: Uni Bonn, 2011 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <https://uni-bn.de/Wel4xiHNvf>

Willkommen am Zentrum für Historische Friedensforschung. *Universität Bonn* [online]. Bonn: Zentrum für Historische Friedensforschung der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, 2013 [cit. 2016-07-29]. Dostupné z: <https://www.zhf.uni-bonn.de/>